

Malte Warburg Sørensen & Mads Strarup:

Bysociologi

Systime

2015

s. 11-32, 53-54, 71-77, 187-198.

1. BLIK PÅ BYEN

Byen er et modsætningsfyldt sted, et laboratorium for det moderne liv – og byen er scene for både verdensbegivenheder og hverdagsliv. Men hvad ved vi egentlig om vores byer? Hvorfor er byer så forskellige, og hvad bestemmer hvordan byerne ser ud?

Nogle byer skaber gode rammer for menneskers liv – med åbne pladser og livlige gader – mens andre byer er fremmedgørende betonlandskaber uden sjæl. Nogle byer skaber demokratiske rum, hvor mennesker kan mødes ansigt til ansigt, mens andre byer er opdelt i rige områder og ghetto-områder præget af fordomme og frygt. Hvad gør en by god at leve i, og hvordan kan vi selv bidrage til at løse de urbane udfordringer? For at få svar på disse spørgsmål må vi studere byen – og at studere byen er at studere os selv. At undersøge byen er at undersøge samfundet – med alle dets muligheder og udfordringer.

Der er masser af grunde til at prøve at forstå byer: Statistisk set bor du måske selv i en by, eftersom mere end 1/3 af Danmarks befolkning er byboere. Hvis du ikke allerede bor i byen, vil du sikkert komme til det på et tidspunkt, da byen tilbyder jobs og uddannelse. I Danmark, lige som i resten af verden, fortsætter *urbaniseringen* – en bevægelse fra land til by, som har været i gang siden *industrialiseringen*. Omkring år 1900 boede kun 9% af verdens befolkning i byer, mens vi i 2008 nåede en milepæl, da FN proklamerede at mere end halvdelen af menneskeheden nu bor i byer. Hvis urbaniseringen fortsætter, vil der allerede i 2050 blive tilføjet 2,5 milliarder til den urbane befolkning.

Tre perspektiver på byen

Bysociologi – måder at forstå byen

Men det er ikke ligegyldigt, hvordan vi studerer det urbane. Byen er et kompleks fænomen, og der er få lette svar. I kapitlet præsenterer vi tre tilgange til at forstå byen: Først det socio-kulturelle perspektiv, som beskæftiger sig med bykultur, og hvordan individet formes af byen. Dernæst det geografiske og rumlige perspektiv – arkitekturen og byplanlægningen – som fokuserer på byens fysiske rum, fx pladser, gader, bygninger og kvarterer. Til sidst det politisk-økonomiske perspektiv, der zoomer ind på urban politik, økonomi og *byens magtfulde aktører*.

Figur 1.1 Faglige perspektiver på byen

Definition: Hvad er bysociologi?

Bysociologi er en gren af sociologien, som beskæftiger sig med det sociale liv byen og byernes rolle i den samfundsmæssige udvikling. Den klassiske bysociologi opstod i forbindelse med industrialiseringen, hvor europæiske sociologer som Karl Marx, Ferdinand Tönnies og Georg Simmel undersøgte den stigende urbanisering. De udviklede teorier, som forsøgte at forklare hvordan urbaniseringen og kapitalismen påvirkede de mange mennesker, der kom fra landet til byen.

Mange af de tidlige bysociologer fokuserede på byens dårligdomme. De portrætterede byen som et farligt sted, hvor sociale værdier blev nedbrudt, mennesker forfaldt og småbyens intime fællesskaber forsvandt. Senere forskning har dog vist, at byer ikke er destruktive i sig selv, men formes af de værdier og kræfter, som dominerer samfundet.

I 1915 begyndte amerikanerne Robert Park og Ernest Burgess at studere byen med et specifikt fokus på de konkrete geografiske og fysisk-rumlige aspekter. De brugte kvalitative etnografiske metoder, fx interviews og observation til at forstå sociale grupper i byen og kulturelle fænomener, fx race-relationer i Chicago. I de nyere bysociologiske teorier er man gået væk fra det afgrænsede geografiske fokus og – ligesom de tidligste teoretikere – ser man igen byernes udvikling som bestemt af bredere social, politisk og økonomisk forandring, hvor internationalisering og globalisering spiller en stor rolle.

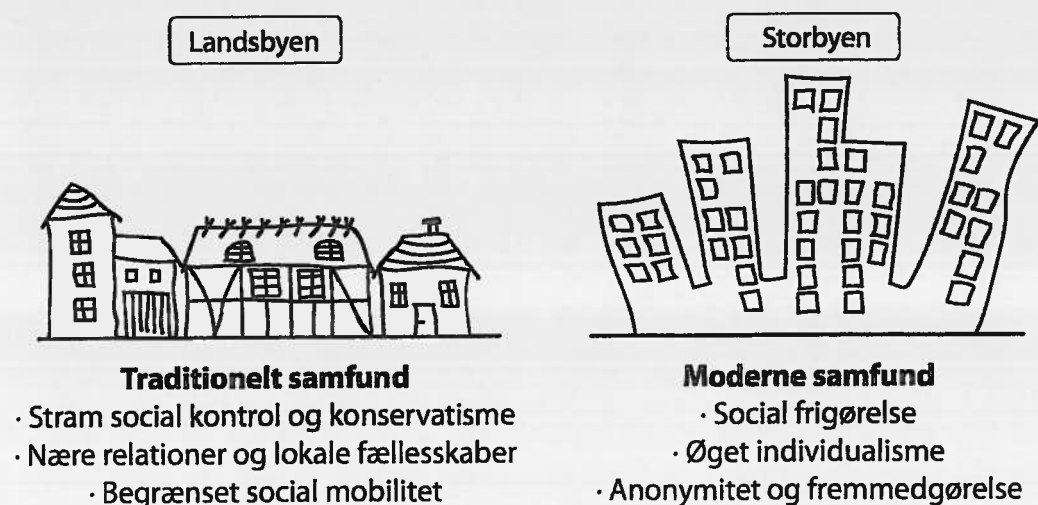
Bykultur, psykologi og identitetsdannelse

Har du nogensinde ridset dit navn på et bord, skrevet en joke bag på en toiletdør eller lavet graffiti på en mur? Man kan være for eller imod graffiti, men ligegyldigt hvad, så er det en måde, hvorpå mennesker forsøger at sætte deres præg på byen, en måde at indtage et sted på. *Bykultur* er mange ting, og ligegyldigt om vi vil eller ej, så er vi alle medskabere af byen: De tydeligste udtryk er koncerter, events eller gadekunst, men hverdagsaktiviteter som fx en hurtig hilsen ved busstoppestedet er lige så vigtige for byens stemning. Menneskers liv foregår i det urbane rum, men vi tænker sjældent over hvordan byen og alle dens indtryk påvirker os mentalt. Byen er det sted, hvor vi forsøger at realisere os selv – og afsnittet her introducerer to teoretikere, som interesserede sig særligt for *identitetsdannelse* og *bykultur*.

Det mentale liv i metropolen – Georg Simmel

Georg Simmel (1858-1918) levede i Berlin og mente, at storbyen var et spejl for moderniteten og det moderne individ. I hans berømte essay "Metropolen og det mentale liv" sammenlignede han livet i den traditionelle, lille landsby og den moderne storby. I modsætning til landsbyens nære relationer, hvor folk kendte hinanden, mente Simmel, at byen er præget af anonyme og upersonlige relationer. Han mente, at storbyens relationer mindede om forretningsmæssige transaktioner: Forestil dig en kunde og fyren bag disken i 7-Eleven: de smiler måske til hinanden, men der er intet personligt kendskab til den anden, og interaktionen drejer sig om varen – køb og salg. På den måde mente Simmel, at vi bliver fremmede for hinanden, og at denne fremmedgørelse potentielt fører til ensomhed.

Figur 1.2 Urbaniseringens konsekvenser for sociale relationer – ifølge Georg Simmel

Beboere protesterer mod arrestation af Jane Jacobs i New York i 1968. Den dengang 51-årige Jane Jacobs var blevet anklaget for at opfordre til oprør i forbindelse med en demonstration vedr. en foreslået motorvej på Manhattan.

Samtidig mente han, at storbyens anonymitet tilbyder en frigørelse fra landsbyens provinssielle udsyn og sociale kontrol, hvor alle er overvåget, fordi alle sladrer om alle. I storbyen kan vi udvikle vores individualisme og frigøre os fra de sociale hierarkier, der eksisterede i det traditionelle samfund. Men glemmer Simmel ikke noget, når han taler om byens anonymitet og individualisme? Hvad med venner og familie i byen? Hvad med de sociale bånd, som udvikles i skoler eller lokale fritidsklubber?

Fællesskaber i byen – Jane Jacobs

I kvarteret Greenwich Village i New York hænger folk ofte på de store trappesten foran deres boligejendomme, og i New Orleans sidder ældre på terrassen og holder øje med kvarterets unge. Jane Jacobs (1916-2006) boede i New York i 1960'erne og brugte Greenwich Village som en case til at forstå, hvordan folk skaber sociale relationer i deres eget kvarter. Hun udfordrede myten om storbyens anonymitet ved at dokumentere de mange relationer, som byens borgere er en del af. Ifølge Jacobs identificerer vi os ofte med det kvarter, vi bor i, og vi udvikler en tryghed omkring de mennesker, vi møder til dagligt. Jacobs fokuserede på de positive ting ved den 'urbane landsby' og fremhævede identitet, fællesskaber og sikkerhed som afgørende kendetegn. Samtidig advarede hun imod, at byplanlæggere mange steder var i gang med at ødelægge de gode bymiljøer. Ligesom den kendte danske arkitekt Jan Gehl var hun især skeptisk over for byplanlægningen i forstæderne, hvor der ofte ikke er nogle steder at mødes.

Stedstilknytning – ejerskab til byen

Mange af Jacobs' ideer kan indfanges ved begrebet *stedstilknytning* (place attachment), som beskriver "de følelsesmæssige forbindelser, som mennesker har med steder, fx bygninger, kvarterer eller byer. Forbindelserne opbygges over tid gennem adskillige positive interaktioner".

Stedstilknytning opstår således ved gentagne positive oplevelser med et sted. Det kan enten være dagligdagsrutiner, hvor vi drikker morgenkaffe på den samme café eller spiller fodbold i den samme park. Men det kan også være specielle øjeblikke, der knyttes til et bestemt sted, fx et kys på en bænk.

Stedstilknytningen kan være meget personlig eller delt med en større gruppe af mennesker, og det kan både være sentimentale eller mere praktiske forbindelser.

I Jacobs' teori beskrev hun, hvordan beboeres tilknytning kan skabe et ejerskab, hvor lokale passer bedre på deres område og sørger for at positive sociale normer opretholdes. I en politisk sammenhæng kan ejerskabsfølelsen betyde, at beboerne er klar til at kæmpe for en bestemt park, en legeplads eller deres boliger.

I 1970'erne og -80'erne så man dette tydeligt i flere danske byer, hvor kvarterer stod til at blive revet ned. Mange beboere havde naturligt nok en intens følelsesmæssig forbindelse med deres hjem og gader, selvom udefrakommende ville karakterisere stederne som forfaldne. I en verden som forandrer sig hastigt, kan stedstilknytning også forstås i forhold til et ønske om stabilitet og kontinuitet.

Opgave – Stedstilknytning (place attachment)

Er der steder, som du føler en vis tilknytning til? Hvordan er tilknytningen opstået? Ville du gøre noget aktivt, hvis nogen truede med at ændre eller ødelægge stedet?

Tag eventuelt ud i byen – eller bare rundt på jeres gymnasium – og tag fotos af et eller flere steder, hvorefter I præsenterer det på klassen.

Diskutér følgende spørgsmål: Hvordan er billederne forskellige, og hvordan ligner de hinanden? Har I taget billeder af de samme steder? Hvad siger billederne om jer som individer, og den måde I bruger byen? Viser billederne noget om jer som gruppe sammenlignet med andre sociale grupper i byen?

Der er lige så mange forståelser af byen som der er mennesker. Den enkeltes indre billede af byen er formet af både ens sociale klasse, kulturelle baggrund den tidsperiode, man er opvokset i.

Byens fysiske rum

Et anden strategi til at forstå byen er at kigge på dens fysiske rum. Jane Jacobs mente, at de modernistiske byplanlæggere og arkitekter i 1960'ernes New York og andre storbyer fuldstændig havde misforstået, hvad det gode *byrum* var. Planlæggerne fokuserede på at adskille hverdagslivet funktioner, så arbejdet og hjemmet lå forskellige steder. Man mente også, at livskvaliteten ville forbedres, hvis man skabte større afstand og luft mellem boligerne, og samtidig ville man sikre hurtig og effektiv transport. Resultatet blev de uendelige forstadskvarterer og betonbyggeri, der omgiver mange af verdens byer. Samtidig nedrev man gamle bykvarterer i bymidten for at gøre plads til flere og større trafikveje. Jacobs og mange andre kæmpede imod denne udvikling og forsøgte at få byplanlæggere og arkitekter til at gentænke de store spørgsmål: Hvordan skal byen se ud, og hvordan indretter vi den bedst? Hvem må bruge byens rum?

Byplanlægning og arkitektur

I 1930'erne besluttede Aarhus Kommune og byens byplanlæggere at overdække Aarhus Å, primært af trafikmæssige årsager. Åen blev ført ind i store rør, og ovenpå anlagde man den nye vej, Åboulevarden. I 70'erne og 80'erne tog kritikken til, og efter mange års heftige diskussioner besluttede byrådet i 1989 at genåbne åen. Trafikken blev omlagt, så den nu går uden om bymidten. Frilægningen har siden skabt et nyt bymiljø for byens beboere og gæster – og Åboulevarden er nu indbegrebet af 'cafe latte'-kultur om dagen og natteliv om aftenen.

Den fritlagte Aarhus Å på en sommerdag. Stedet repræsenterer den nye udekultur, som er blevet genoplivet i mange danske byer.

Definition: Hvad er en by?

Så hvad er en by egentlig? Den tyske sociolog Max Weber mente, at "byen er en bebyggelse med beboere, som primært lever af handel og ikke af landbrug".

Weber fokuserede altså på det handelsmæssige aspekt, og det indirekte faktum, at byen kun kan overleve, hvis den brødfødes af omgivende landbrug eller importerer mad. Den amerikanske sociolog Luis Wirth gav i 1938 en anden kendt definition, hvor en by er "en relativt stor, tætbeholdt og permanent bebyggelse bestående af socialt heterogene individer".

Den mere administrative definition tager udgangspunkt i indbyggertallet, og siden 1960'erne har en bebyggelse i Danmark skullet have mindst 200 personer for at kunne kalde sig en by.

Wirth ville nok ikke kalde en fynsk flække på 200 personer for en by – og sammenlignet med andre lande er det danske tal også meget lavt: Et land som Korea opererede på samme tid med en nedre grænse på 25.000 personer, mens Holland havde en grænse på 20.000 personer. I USA opererede man med en grænse på 2.500 personer. Forståelsen af hvad en by er, er tydeligvis både kulturelt og historisk betinget.

Aarhus Å er et eksempel på den tænkning, som har præget meget dansk byudvikling siden 1990'erne: Man er gået fra et generelt fokus på biltrafik til byfornyelse, hvor man forsøger at skabe levende byrum, der inviterer folk til at mødes på pladser og gader. Middelklassefamilier, studerende og turister klapper i hænderne, mens kritikerne mener at barnevogne, rucolasalat, kaffebarer og designerbutikker fylder for meget og skubber den alternative kultur ud. Mange steder i Danmark er der en tendens til at caféborde rykker længere ud på offentlige pladser, mens antallet af offentlige bænke reduceres. Muligheden for at slå sig ned på offentlige pladser bliver altså i stigende grad noget, man skal betale for gennem at købe kaffe og mad, hvilket indikerer tiltagende kommercialisering af det offentlige rum. Kritikerne hiver kommunen i ørerne og påpeger, at det offentlige rum ikke bare skal være et nydelsessted, hvor vi forbruger vaffel-is og belgiske øl. De mener, at det offentlige rum skal være et mødested, hvor borgerne kan møde hinanden på tværs af samfundets grupperinger.

Offentlige og private rum

Men hvad er det offentlige rum (se side 110) egentlig? Det er et sted, som alle har adgang til – det er offentlige parker, gader, skateboard parks, busstoppesteder, museer, offentlige skoler, pladser og torve. Det offentlige rum tilhører alle, men er administreret af kommunen eller staten. Dets modsætning er det private rum, som ejes af virksomheder eller privatindivider, som kan begrænse adgangen til stedet. Dit hus eller din lejlighed er privat, og vi har alle brug for et sted, hvor vi kan trække os tilbage og værne om vores privatliv. Andre private steder inkluderer dog også natklubber, netcafeer, blografer og privatskoler. Når vi opholder os på et offentligt sted er der visse regler, som skal overholdes for at det bliver muligt at dele stedet med andre medborgere. De fleste af disse regler er skabt for at gøre stedet sikkert og behageligt for alle. Det mener kommunen i hvert fald.

Men nogle gange bliver reglerne udfordret, fx med Distortion, Danmarks største og vildeste gadefest. København omdannes til landet største musikscene og eksploderer i en rus af sommersonne, dåseøl og tis i trappeopgange. Gadefesten giver deltagerne en følelse af at have ejerskab over det offentlige rum. Det kan ses som en modtendens til en stigende grad af samfundskontrol. Forsker Sofie Myschetzky fra Institut for Fremtidsforskning sagde i den forbindelse om Distortion: "Vi vil tage det offentlige rum tilbage, som i hverdagen er præget af en lang række restriktioner og regler". Men samtidig med at nogle føler en glædesrus ved at indtage gaden, oplever andre et ubehageligt kontroltab. Peter Hybel, 47 år, som bor på Halmtorvet på Vesterbro, skriver:

Privatfesten rykker ud på gaden - ude bliver inde - og konventionerne udfordres på Distortion.

“ Jeg tror, Distortion rammer mig så hårdt, fordi festivalen sætter følelsen af magtesløshed og tab af kontrol over mit eget hjem og nærmiljø på spidsen. Og det er vel hele ideen med Distortion at sætte de normale spilleregler ud af spillet [...] Sidste år spurgte jeg en fyr, om han ikke nok ville lade være med at lade sit vand på den ejendom, jeg bor i. Svaret var: "Hey, det er sgu da Distortion, mand!". Og det er jo netop logikken: Normaliteten er sat ud af spillet, alt er tilladt.

Peter Hybel: Distortion giver følelsen af, at dit hjem, dine ting og din person bliver krænket. Politiken, 11. juni 2014.

På den måde fortsætter kampen om byens rum – og ungdommen har altid skubbet grænserne: i 1960'erne sprang hippierne nøgne i Storkespringvandet på Strøget, i 1980'erne indtog kulsorte punkere Gammeltorv midt i København og gjorde det til deres dagligstue, de autonome gjorde det i 00'erne under mottoet 'Reclaim the Streets', hvor de kæmpede imod kommerialiseringen af gaderummet. Måske er Distortion udtryk for en ny generations erobring af det offentlige rum?

Opgave – Byrumsanalyse: Hvem bruger det offentlige rum og hvordan?

Brainstorm: Lav en brainstorm på klassen: Hvilke offentlige rum er der i jeres by? Pladser, torve, legepladser, måske en havn, en klatrevæg eller skaterpark?

Byrumsanalyse: Analysér de enkelte byrum (enten samlet på klassen eller i mindre grupper):

- **Menneskene:** Hvem bruger stedet? Ville du selv bruge det?
- **Adgang og anvendelse:** Er det nemt at komme dertil? Hvordan bruger folk stedet – sætter de sig, eller er de i bevægelse? Hvilken aktivitet opfordrer stedet til, fx sport eller at se på mennesker?
- **Atmosfære og æstetik:** Hvordan oplever I stedet? Hvordan føles det? Find nogle tillægsord.
- **Jeres vision:** Hvad ville I gøre, hvis I kunne lave stedet om? Hvad ville være jeres vision?

Hvis I har tid, så lav en rigtig byrumsanalyse, hvor I tager ud i byen og observerer et offentligt rum.

Er der steder, som du føler en vis tilknytning til? Hvordan er tilknytningen opstået? Ville du gøre noget aktivt, hvis nogen truede med at ændre eller ødelægge stedet?

Tag eventuelt ud i byen – eller bare rundt på jeres gymnasium – og tag fotos af et eller flere steder, hvorefter I præsenterer det på klassen.

Diskutér følgende spørgsmål: Hvordan er billederne forskellige og hvordan ligner de hinanden? Har I taget billeder af de samme steder? Hvad siger billederne om jer som individer, og den måde I bruger byen? Viser billederne noget om jer som gruppe sammenlignet med andre sociale grupper i byen?

Urban politik – byen som politisk-økonomisk arena

Et tredje blik på byen er det politisk-økonomiske perspektiv, hvor man bl.a. fokuserer på byens aktører, magt og ulighed. Ifølge tilhængere af dette perspektiv kan man kun forstå byen, hvis man kritisk kigger på politiske og økonomiske ressourcer – og de interessekonflikter, der eksisterer mellem forskellige grupper. I en analyse af Distortion vil man kigge kritisk på kommunens motiver for at tillade festivalen – og formentlig konkludere, at kommunen har en skatte-økonomisk interesse i de mange jyske gæster, der lægger penge i byens hoteller, supermarkeder, barer, osv. På et mere generelt plan har de politisk-økonomisk orienterede sociologer, fx Henri Lefebvre og David Harvey, brugt marxismen til at stille nye

En gruppe unge mødre har indtaget Jægersborggade i København. Tidligere var gaden domineret af rockere og pushere, men gentrificering har banet vejen for caffelatte-kultur, studerende og unge familier.

spørgsmål omkring byens økonomi. På et lokalt plan har de bemærket, at velhavende grupper ofte ejer de mest attraktive områder i byen, og at investeringer i byens infrastruktur ofte kommer de rige til gode. På et internationalt plan er der fokus på hvordan byens økonomi påvirkes af nationale og internationale tendenser, fx finanskriser eller omstillingen fra traditionel industri til vidensøkonomi.

Økonomiske processer i byen – udvikling og forfald

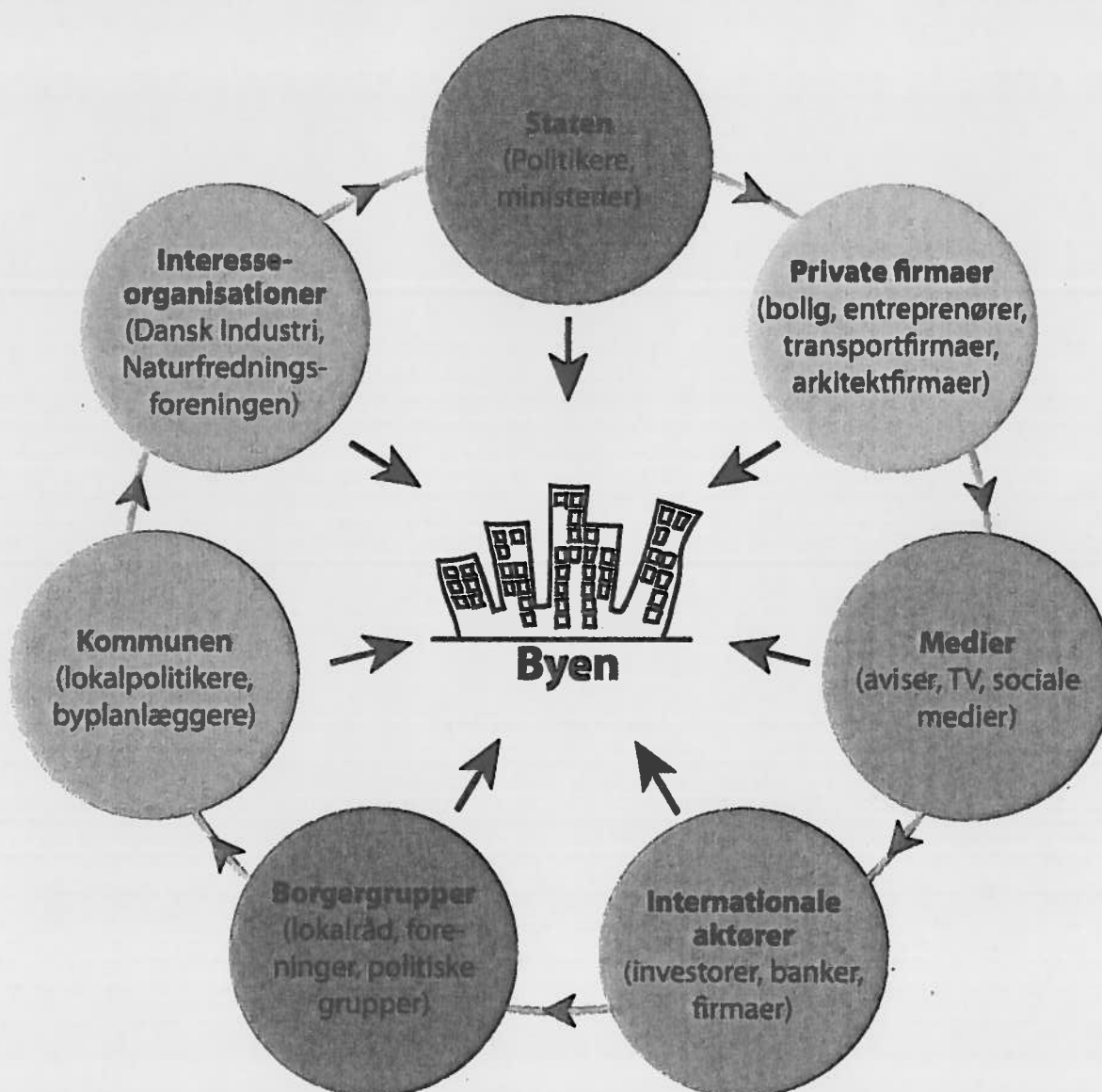
En repræsentant for dette perspektiv er neo-marxisten David Harvey. Hans centrale pointe er, at kapitalen former hvordan byen ser ud, og at mange af byens problemer har rod i den måde, kapitalismen fungerer på. Han undersøger blandt andet fænomenet gentrificering (se side 143), som handler om, at de områder i byen, hvor der er mulighed for at tjene penge, vil blive udviklet og blomstre, mens andre områder bliver overladt til forfald. Omformningen af Aarhus Å og Åboulevarden er et eksempel på den udvikling, hvor både kommunen og private entreprenører har investeret massivt i de omkringliggende bygninger. Gentrificering kan være med til at puste nyt liv i forfaldne områder, men en negativ konsekvens er, at stedets oprindelige beboere ofte skubbes ud af området, fordi boligpriser og lejeudgifter stiger.

Harvey påpeger også, at kapitalstærke banker og investeringsfonde ofte er på udkig efter billigt land i byens periferi, hvor der kan bygges nye boliger, som så kan sælges med profit. Det handler især om udviklingen af nye boliger og kommercielle bygninger. Det nye område, Ørestaden, i København er et eksempel på dette fænomen. Private bygherrer opkøbte jord af Københavns Kommune og for at sikre den største profit byggede man dyre lejligheder til den højere middelklasse. Specialist i boligmarkedet fra BBN Consult, Bjarne Boye Nielsen, sagde i 2013: "Ørestaden er blevet en rigmandsghetto. Grundpriserne er relativt høje, og hvis bygherrerne skal sikres et afkast, har de været nødt til at bygge dyre lejligheder. Det har genereret et yderst velstillet beboer klientel". Samme år var en række politikere på Københavns Rådhus bekymrede over den stigende opdeling af byen. Daværende teknik- og miljøborgmester, Ayfer Baykal (F) udtalte i den forbindelse: "Selvfølgelig skal der være penthouselejligheder til ti millioner, men det skal også være muligt at få en toværelses til 3.500 kroner om måneden, så vi kan have unge, gamle og kontanthjælpsmodtagere boende i de nye byudviklingsområder".

Aktører i byen – hvem har magten?

Bysociologen Clarence Stone er også interesseret i byens økonomi, men han mener ikke, det er nok at kigge på økonomien, hvis man vil forklare et sted som Ørestaden eller udviklingen af Aarhus bymidte. Han mener at man bør kigge på uformelle koalitioner mellem kommunen, staten, investorer og indflydelsesrige interesseorganisationer. Ifølge Stone kan man ikke pege på blot én aktør, der styrer byen – og det passer godt på eksemplet med Ørestaden. Staten og Københavns Kommune ejede jorden og skabte i fællesskab Ørestadsselskabet, som i mange år arbejdede på at overbevise både nationale og internationale investorer fra byggesektoren om at Ørestad ville blive en god forretning. Som en del af Øresundsregionen var Sverige og Malmø også indblandet, og flere arkitektfirmaer tilbød deres ekspertise. Samtidig var der naturfredningsforeninger og borgere, som ville sikre sig at vigtige grønne områder blev fredet og bevaret. Når man tænker over hvor mange aktører, der er på spil, er det nemt at se hvorfor byudvikling ikke altid er vellykket.

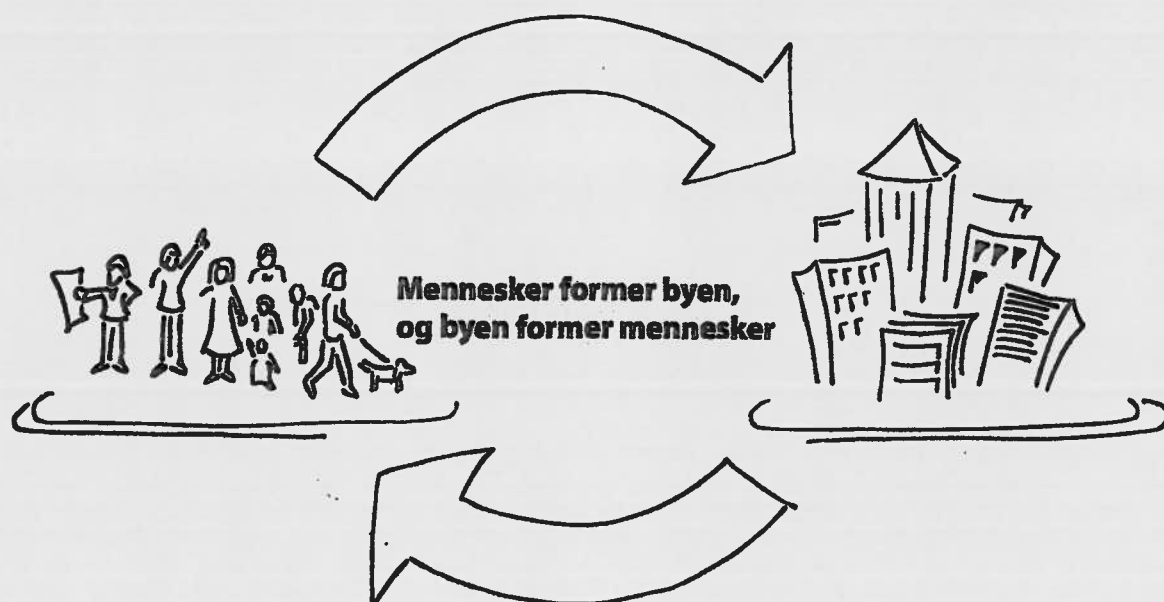
Figur 1.3 Aktører i byen

Figuren er baseret på Clarence Stones tekster om regime-teori, som handler om byens aktører og deres magtrelationer.

Mennesker former byer, og byer former mennesker

Kapitlet startede med at spørge: Hvorfor er byer så forskellige, og hvad bestemmer hvordan byerne ser ud? En del af svaret er at byens udvikling bestemmes af byens mange aktører. I Danmark spiller staten og kommunen – to af de største aktører – en vigtig rolle, men også virksomheder og borgergrupper blander sig, når vi diskuterer, hvilken by vi vil have. I de enorme slumområder, der omgiver mange storbyer i udviklingslande, ser vi konsekvensen af en fraværende stat, som ikke har blandet sig og undladt at sætte en retning for byen. Her er beboerne overladt til at skabe deres egen by med egne gader, pladser og foreninger.

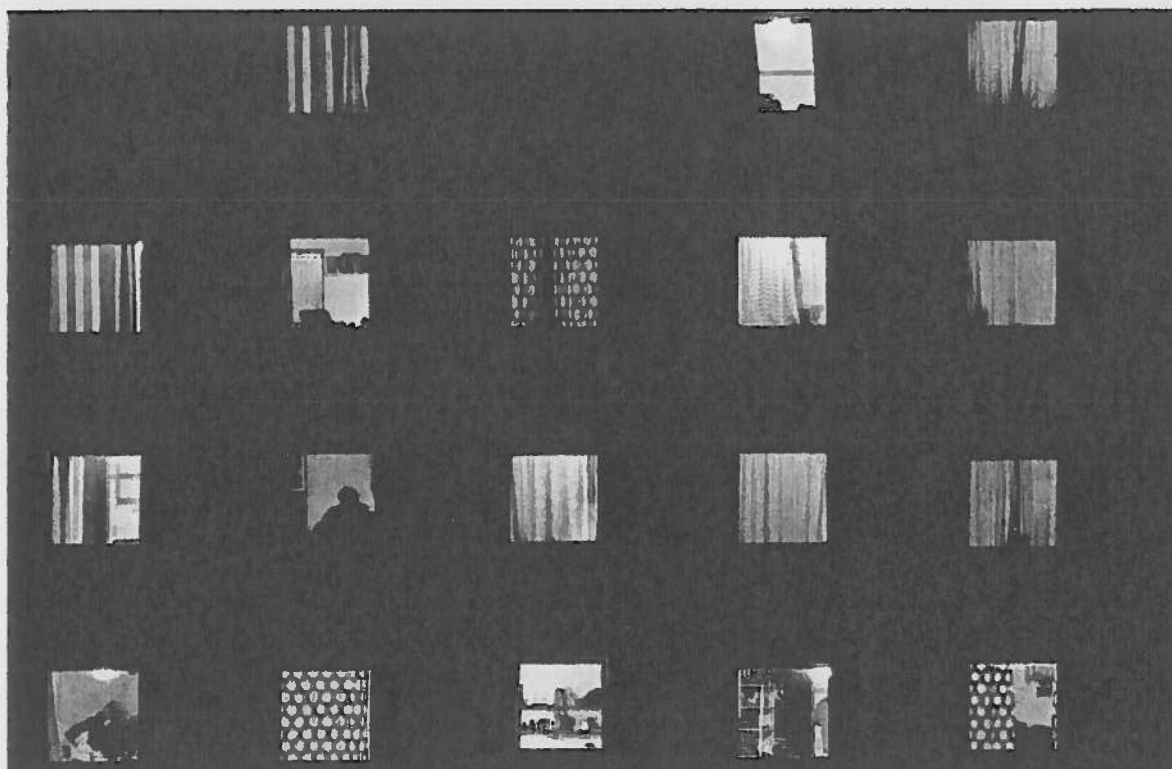

I sidste ende er det mennesker og menneskeskabte organisationer, der former byen, både når unge piger etablerer en kaffebar i Aalborg, når new york'ere kæmper for flere grønne områder, og når aarhusianske politikere beslutter at bygge 5.000 nye boliger.

Struktur-aktør perspektivet – Anthony Giddens

Den engelske sociolog Anthony Giddens arbejder med de to begreber 'aktør' og 'struktur'. Ifølge ham er aktøren mennesket, og strukturen er samfundet. I sociologien har mange diskuteret, om det er mennesket, der bestemmer, hvordan samfundet skal se ud, eller om det er samfundet, der præger mennesket. Ifølge Giddens er det begge dele, og i forhold til byer ville han derfor sige, at mennesket former byen, men byen former også mennesket. Giddens' ideer om forholdet mellem aktør og struktur er samlet i hans strukturaktionsteori.

Men kapitlet har også vist, at byen former menneskeskæbner – på godt og ondt. En toværelses lejlighed i byens centrum tilbyder nogle andre livsvilkår og *urbane fællesskaber* end et velhaverkvarter eller et betonbyggeri i byens udkant. Den by vi bor i, påvirker vores psykologiske velbefindende, vores sociale relationer, jobmuligheder og meget andet. De fleste af os er omgivet af by – det er rammen for vores fysiske liv – gader, huse, lejligheder, fitness-centre, barer og butikker. Byer og mennesker er tæt forbundet – og netop derfor er det spændende at studere byen.

Et kig ind af vinduerne i Grønjordskollegiet, hvor små værelser danner ramme om de studerendes liv.

Centrale begreber – kapitel 1

- Aktører i byen
- Bykultur
- Byrum
- Byplanlægning
- Bysociologi
- Identitetsdannelse
- Industrialisering
- Stedstilknytning
- Struktur-aktør-perspektiv
- Urbane fællesskaber
- Urbanisering

Litteratur – kapitel 1

Byer for mennesker, Jan Gehl, Bogværket (2010).

Den moderne by, Danske Bystudier 3, Søren Christensen Bitsch (red.), Aarhus Universitetsforlag (2006).

Distortion giver følelsen af, at dit hjem, dine ting og din person bliver krænket, Politiken (d. 11/06-2014).

København til kamp mod rigmandsghettoer, Berlingske Tidende (d. 18/07-2013).

Når ungdommen flytter på gaden, Politiken (d. 02/06-2012).

Urban Theory and the Urban Experience – Encountering the City, Simon Parker, 1. udg. Routledge (2003).

Århus Å – byens moder – En undersøgelse af rørlægningen og frilægningen af Århus Å, set i et planlægningsperspektiv i perioden 1890-2008, speciale ved Dansk Center for Byhistorie (2010).

2. URBANISERING OG BYERNES HISTORISKE UDVIKLING

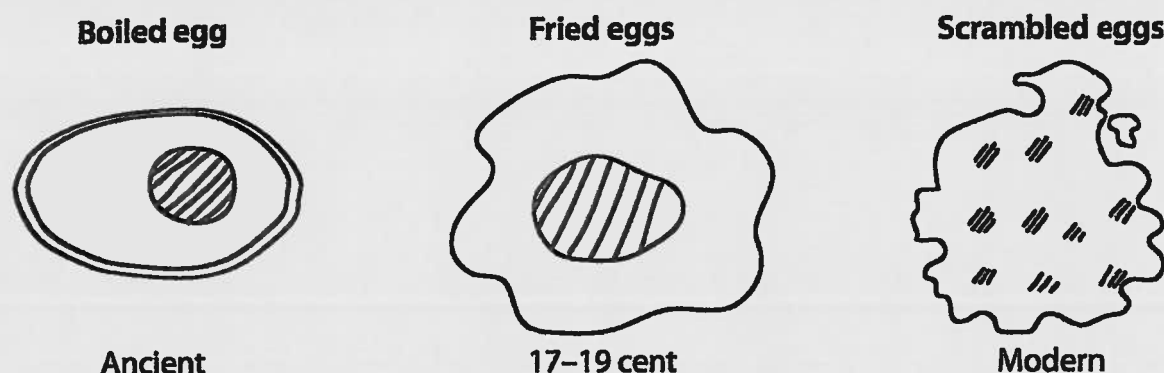
Hvilke samfundsmæssige kræfter former byerne, og hvilke bytyper har eksisteret igennem tiden? Kapitlet forsøger at besvare disse spørgsmål ved at kigge på den historiske udvikling af byer.

Omkring år 1800 boede ca. 2 procent af verdens befolkning i byer. I dag er det mere end halvdelen af menneskeheden, og i nogle lande er urbaniseringen næsten total, fx Venezuela, hvor 98 procent af befolkningen bor i byer. Den eksplosive urbane vækst startede i den vestlige verden, men fortsætter nu med accelereret kraft i Afrika, Asien og Sydamerika, hvor fx Venezuela er 98 procent urbaniseret. Men hvordan er forandringen sket?

Kapitlet besvarer det spørgsmål ved at undersøge byudvikling i et historisk perspektiv og starter med middelalderbyen, som var omgivet af mure, og senere den traditionelle købstad, hvor håndværk og traditionel handel dominerede. Derefter springer vi til industribyen, som voksede frem i 1850'erne på baggrund af den stigende urbanisering, moderne kapitalisme og industrialisering. Kapitlet slutter med en beskrivelse af den postindustrielle by, hvor globaliseringen slår igennem, fabrikker flytter til udlandet og vidensøkonomien bliver mere dominerende. Kapitlets fokus er på udviklingen i Danmark, men inddrager også eksempler fra USA, England og Kina.

Byen som et æg

Arkitekt og teoretiker Cedric Price lavede i 1990'erne en tegneserie-agtig visualisering af byens udvikling igennem tre stadier: Først den traditionelle, tætpakkede by, det hårdkogte æg, som omgives af beskyttende bymure. Det er den middelalderlige borgby, hvor fokus er på sikkerhed, og hvor al aktivitet er koncentreret omkring en kompakt kerne. I den middelalderlige by står kirken centralt, og man kan derfor tale om en *unicentrisk bystruktur*. Her er samfundet i høj grad et landbrugssamfund, hvor byer ikke spillede en stor rolle for størstedelen af befolkningen.

Figur 2.1 Byen som et æg

Cedric Prices visualisering af byernes udvikling over tre generaliserede stadier.

Derefter kommer spejlægget, som udvikler sig fra 1700-1900-tallet, hvor industrialiseringen og et boom i befolkningstilvæksten får byen til at brede sig udover sine mure og volde. De nye transportmuligheder i form af sporvogne og togskeer accelererede udviklingen, og folk kan nu bosætte sig længere fra bymidten. De første forstæder opstår, men de vigtigste aktiviteter og den politiske og økonomiske magt er stadig koncentreret omkring ét bycentrum. Den sidste fase i Cedric Prices model er den moderne by, der illustreres som et røræg uden fast kerne, og hvor byens grænser er blevet endnu mere udflydende. Det er et mix af flere centre, og biler og metronetværk muliggør en hidtil uset mobilitet, og her vil man derfor i modsætning til middelalderbyen kunne tale om en *multicentrisk bystruktur*.

Byernes ekspansion og kræfterne bag

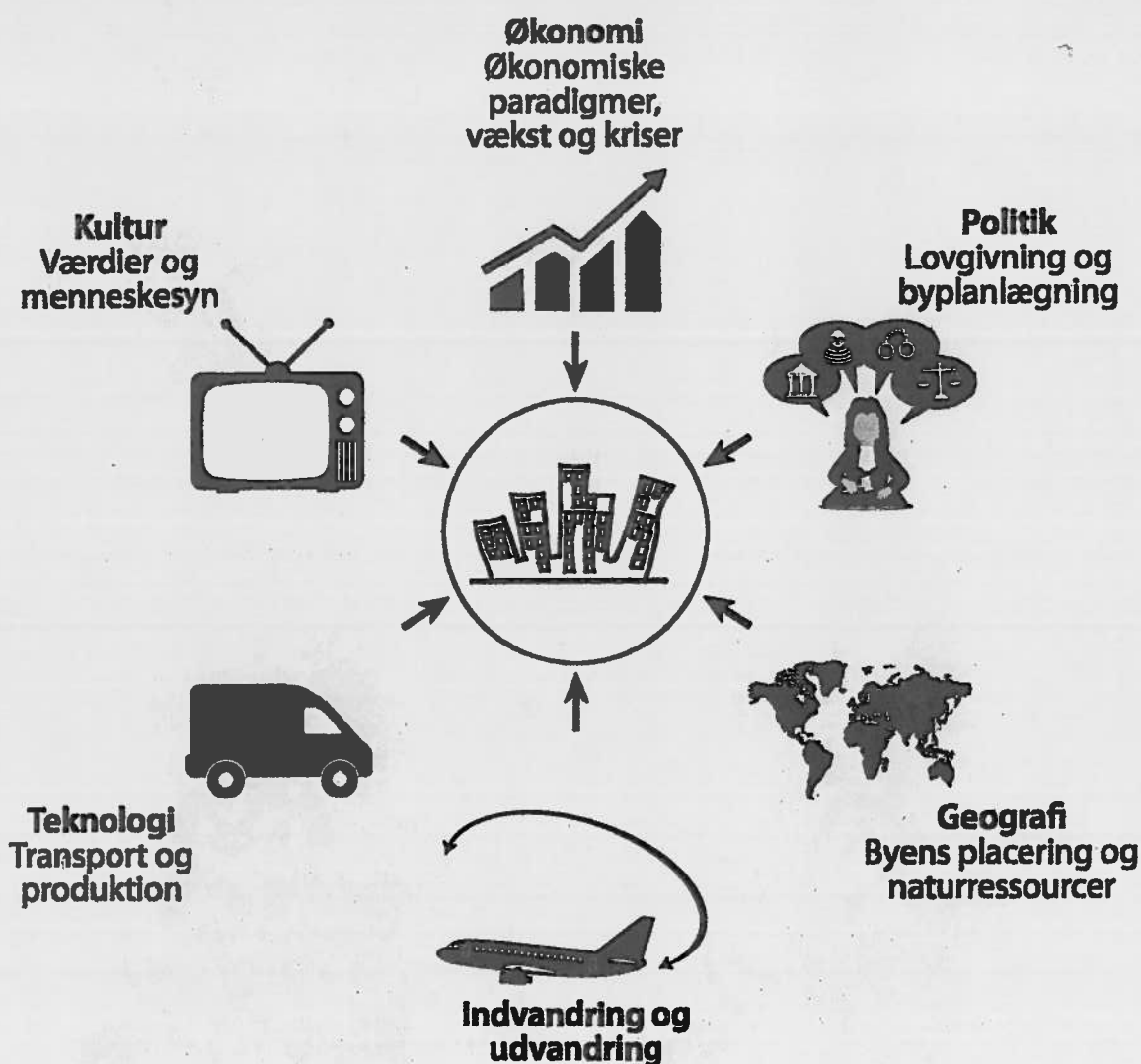
København har i nogen grad udviklet sig, som Cedric Prices model beskriver, og på kortet ses fire etaper i byens udvikling: 1. År 1850, hvor det stadig var forbudt at bygge uden for byens volde, og man kan se formen på den gamle middelalderby. 2. År 1900, hvor byens struktur bliver mere flydende, og især Vesterbro og Nørrebro er næsten udbygget. 3. År 1930, hvor byen for alvor er begyndt at sprede sig ud i omegnskommunerne. 4. Storkøbenhavn i 1950, hvor der bor ca. 1.2 mio.

Københavns urbanisering i fire etaper: 1850, 1900, 1930 og 1950.

Kortene over København og Cedric Prices model viser, hvordan byens fysiske form har ændret sig, men siger ikke meget om de underliggende kræfter, som former byer. For hvordan hænger byens geografiske udvikling sammen med økonomiske, politiske og teknologiske forandringer? Og har der virkelig kun været tre-fire bytyper igennem historien? Svaret er nej. Cedrics model er god til at forstå overordnede tendenser, men den forenkler en meget kompleks virkelighed. Samtidig tog Cedric udgangspunkt i en generaliseret byudvikling, mens resten af dette kapitel vil uddybe bestemte tidsperioder og cases.

Figur 2.2 Faktorer, der påvirker byudviklingen

Byers udvikling påvirkes af en lang række faktorer. Nogle faktorer er uforanderlige, fx byens geografiske placering, mens andre kan ændre sig over tid, fx den politik, der føres i byen.

Opgave – Hvilke kræfter har formet din by?

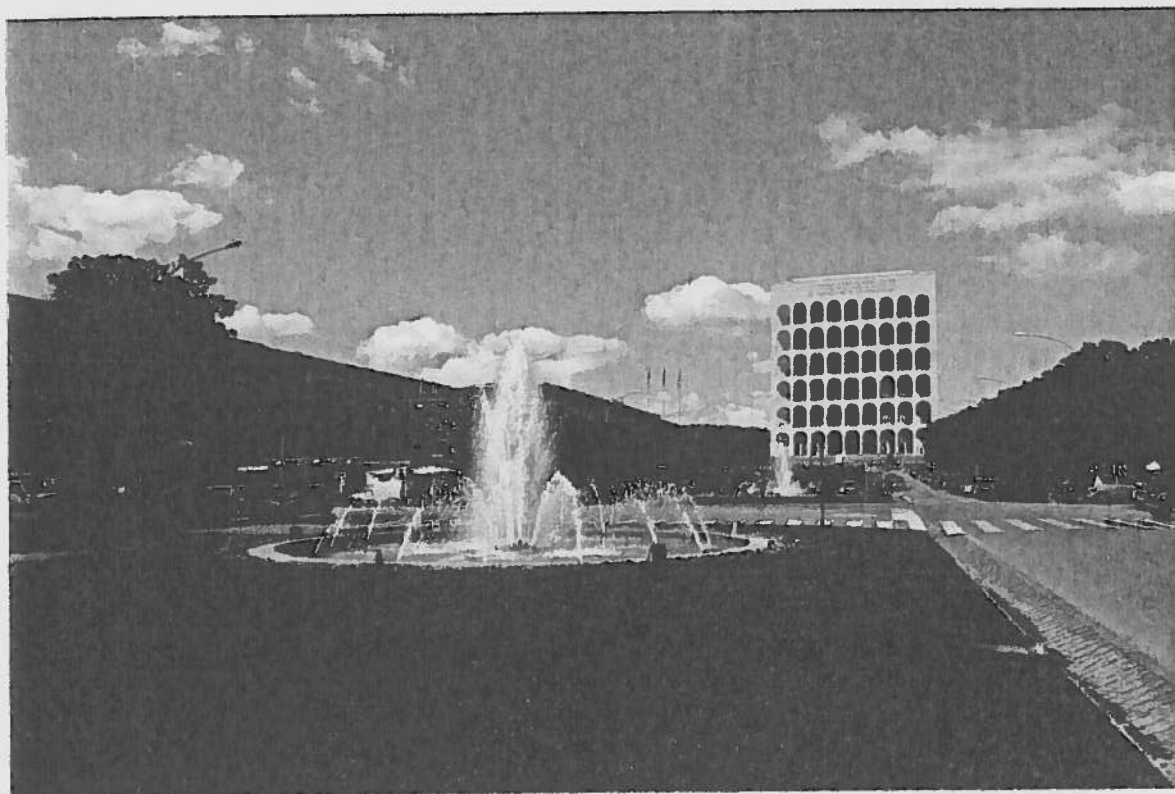
Hvordan har din by udviklet sig igennem tiden? Kig på figur 2.2 og overvej hvilke faktorer, der har haft størst indflydelse. Hvis din historiske viden er begrænset, så lav en hurtig søgning på Internettet og prøv at identificere hvordan fx bestemte erhverv, politiske figurer eller geografisk placering har sat sit præg på byen.

3. DEN UNIVERSELLE VELFÆRDSSTATS BYGGERIER

Nogle bygninger er indbydende og således også rare at være i, mens andre er decideret uindbydende og anderledes ubehagelige at opholde sig i, men hvilke tanker og motiver gemmer der sig egentligt bag vores bygninger? Tjener de overhovedet noget andet formål end blot at huse den beskæftigelse, de nu engang er skabt til at rumme: til at bo i, til at arbejde i eller til at dyrke sport i? Mange mennesker kigger nok således på de mange boliger og bygninger, som omgiver os i vores hverdag, og som vi bruger store dele af vores liv på at opholde os i. Du sidder med stor sandsynlighed i en bygning af den ene, anden eller tredje slags, mens du læser denne bog.

Men man må imidlertid gå omvendt til sagen – boliger og bygninger *er* fyldt med mening og bagtanker. Arkitekter har forsøgt og forsøger stadig at lægge en slags intention ind i bygningens form, materiale og anvendelsesmuligheder. Med arkitektonisk intention menes, at arkitekter fx formgiver rum eller bygninger på en sådan måde, at folk, der bruger disse, opfører sig i henhold til arkitektens bagtanke. Der er så at sige en mening med rummet. Fra uddannelsesverdenen ved man fx, at elever arbejder bedre sammen i grupper, hvis de kan kigge hinanden i øjnene, mens de arbejder, frem for at sidde på række. Mange folkeskoler og gymnasier landet over vil gerne opprioritere netop gruppearbejdet, og har derfor indrettet klasseværelser udelukkende med runde borde i stedet for de velkendte bordrækker. Således kan et rums indretning påvirke folk, og på samme vis påvirker arkitekter også befolkningen ved at indrette det offentlige rum og dets bygninger på en bestemt måde.

I den ekstreme ende af skalaen for arkitektonisk intention i det offentlige rum, finder vi Albert Speer og hans byplanlægningsidé *Welthauptstadt Germania*. Speer var chefarkitekt i Adolf Hitlers nazi-regime, og under dennes regeringsperiode udviklede Speer en storstilet arkitektonisk skitse for hovedstaden Berlin. Store dele af byen skulle ombygges, således at byens arkitektoniske fremtræden i sig selv skulle fremstå som et vidnesbyrd om nazismens idealer, og ikke mindst det tyske folks overlegenhed. I samme genre finder vi *Palazzo della Civiltà Italiana* i Rom. Denne bygning skulle i lighed med Speers arkitekturplan tjene som et symbol på fascismens storhed. Paladset blev opført med tydelig inspiration fra det historiske Colosseum og skulle således trække sammenligninger mellem det fortidige romerske imperium under forskellige kejsere og Benito Mussolinis Italien. Mussolini gjorde meget

Palazzo della Civiltà Italiana i Rom. Ni bogstaver horisontalt og seks bogstaver vertikalt - tæl selv efter!

for at iscenesætte sig som en slags ny kejser, og tæller man antallet af hhv. horisontale og vertikale hvælvinger på stribe, bemærker man hurtigt at bygningens udseende spillede en rolle i denne iscenesættelse: seks for 'Benito' og ni for 'Mussolini'.

Speers nazistiske arkitekturplan blev dog aldrig ført endeligt ud i livet i sin helhed, og i dag er *Palazzo della Civiltà Italiana* en velbesøgt turistmagnet. Men der er ingen tvivl om, at de arkitektoniske tanker bagved havde en overordnet intention, og den var politisk. Som disse eksempler beskriver, så er arkitektur fyldt med mening, intention og endda politiske visioner. I dette kapitel er der netop fokus på arkitekturens indbyggede intentioner. Det skal dog hverken handle om gruppearbejde eller totalitær arkitektur, men om at forstå den massive udbygning af velfærdsstatens arkitektur, der skete fra 1945 og omtrent 30 år frem.

4. LIVET I BYEN – IDENTITET, LIVSSTIL OG FÆLLESSKAB

Du skal på date med en fyr, som du er ret vild med og overvejer, hvor I skal tage hen: den hipster-agtige kaffebar, den helse-agtige juicebar, den halvdyre restaurant, den trashy bodega eller den go'e gamle klassiker: biografen? Hvad vil han tænke om dig, hvis du vælger juicebaren?

Dette kapitel handler om, hvordan vi bruger byens rum til at signalere, hvem vi er eller gerne vil være. Det handler om identitetsskabelse, fællesskaber og hvordan individet formes af byen. Kapitlet behandler således samfunds-faglige kernetemaer som identitet og socialisation – undersøgt med byen som ramme. Første del handler om, hvordan forskellige bysociologer har undersøgt byen som katalysator for moderne og senmoderne identitetsdannelse. Kapitlet udfordrer også ideen om, at det senmoderne menneske er løsrevet, frit svævende individ og argumenterer for, at vi på trods af nye kommunikationsteknologier fortsat er fysisk forankret i lokale fællesskaber. Til slut præsenteres Pierre Bourdieus tanker om smag og livsstil, som et redskab til at forstå urbane trendsættere og efterabere.

Byen som katalysator for modernitet og senmodernitet

Vi ved alle, at storbyen er forskellig fra mindre byer og landsbyer: der er flere mennesker, større mangfoldighed og mere larm. For den person, der kommer fra landsbyen, kan storbyen virke upersonlig. Netop denne oplevelse fik den danske forfatter Hanne Vibeke Holst, da hun som ung flytter fra den lille by Løkken i Nordjylland til København. Professor Niels Albertsen gengiver Holsts oplevelser i artiklen *Landsby, storby, grænseløs by*:

“ I Løkken var der i 1950'erne 1.500 indbyggere og man blev opfattet som "den man er [...], hvad enten man farver håret grønt eller går på stilethæle". Man fortalte "aldrig om sit privatliv til en vildt fremmed", brugte "ikke store ord i flæng", talte "ikke så meget" og lod "som regel hinanden tale ud".

Den grænseløse by. Center for Strategisk Byforskning, 2013.

Mand med sin avis på vej gennem Nørreport Station, hvor der passerer ca. 250.000 igennem på en hverdag.

Storbyen var fuldstændig anderledes. København var "overvældende, [...] de voldsomme grå facader, gadenavne, man ikke kender", "kvartererne, man farer vild i". Det værste var københavnernes. De talte konstant og insisterende, gerne i munden på hinanden, og der blev ikke sparet på superlativerne. På arbejdspladserne kunne der være en hård tone, som kunne slå over i onskabsfuldhed og aggression. Naboskab var der næsten intet af. Naboerne, som var "livsnødvendige i småbyerne", var "reduceret til et navneskilt på entrédøren ved siden af".

Hvor kom den adfærd fra? Hvorfor var københavnernes sådan? Grunden var at "storbymennesker hele tiden lever i et alarmberedskab, så de lynhurtigt kan forsvare sig mod angreb". I en storby må man bevise, at man er "noget særligt". Til gengæld får man en *anonymitet*, så man kan "gøre hvad som helst [...] uden at nogen løfter en finger".

Så skaber byen en bestemt slags mennesker? Har byboen nogle generelle karaktertræk, som adskiller ham eller hende fra folk på landet? Det mente den tyske sociolog Ferdinand Tönnies (1855-1936), som netop fokuserede på de forskelle, som Hanne Vibeke Holsts tekst beskrev. Som sociolog var han intenst optaget af, hvordan storbyens moderne liv adskilte sig fra tidligere livsformer.

Gemeinschaft og Gesellschaft

Tönnies beskriver to samfundstyper: *Gemeinschaft* (fællesskab) og *Gesellschaft* (samfund). *Gemeinschaft* beskriver et mindre, lokalt fællesskab, som Tönnies mente findes i landsbyer og småbyer. *Gesellschaft* beskriver storbyen, den større samfundsmæssige orden. I landsbyen var der ifølge Tönnies en fælles historie, en fornemmelse af fælles mål, og folk var forbundet via tætte venskaber eller familiebånd. Kontrasten var storbyen, hvor Tönnies mente at individualisme og selvished dominerede. Han beskrev storbyen som en nærmest fjendtlig mekanisme, hvor folk handlede ud fra en form for kølig rationalitet, hvor byboen hele tiden vurderer, hvad han eller hun kan få ud af en relation: *Hvilket personligt udbytte kan jeg få? Hvad er min interesse i det her?* Og hvis man ikke kan se, hvad man får ud af det, gider man ikke bruge sin tid på det. Han mente, at storbymennesker altid har et øje på deres armbåndsurs.

Fællesskab (<i>gemeinschaft</i>)	Samfund (<i>gesellschaft</i>)
Langvarige og intime relationer, hvor loyalitet er afgørende.	Korte relationer baseret på personlig interesse og udbytte: "Hvad får jeg ud af det?"
Fælles sprog, værdier, traditioner. Kollektiv, gruppeorienteret tænkning dominerer.	Mange sprog, forskellige værdier og traditioner. Individualisme dominerer.
Følelser er styrende for menneskers handlinger. Man ser folk i kraft af den historie, man har sammen.	Kølig rationalitet er styrende for handling. Man ser folk i kraft af den funktion, de har i samfundet.
Kulturen er relativ homogen.	Kulturen er heterogen.

Ferdinand Tönnies: Gemeinschaft und Gesellschaft - Abhandlung des Communismus und des Socialismus als empirischer Culturformen. Fues's Verlag, 1887

Tönnies laver på den måde to kontrastfyldte kategorier, hvor der er en klar modstilling mellem mellem land og by. I sociologien kalder man den slags kategorier for idealtyper, fordi de ikke eksisterer i virkeligheden, men kan være brugbare, når man skal lave akademiske analyser.

En anden teoretiker, Louis Wirth, tegnede i stil med Tönnies, et mørkt billede af storbylivsformen. Storbyen afstedkom en ekstrem individualisering og ensomhed. I takt med at folk boede tættere og tættere på hinanden blev den mentale afstand mellem dem større og større. I stedet for at se storbyen som et sted, hvor man kunne undslippe landsbyens traditioner og udleve sit potentiale, mente Wirth at den moderne storbys beboere mistede sig selv i gadens anonymitet. Byboen endte med at se andre mennesker som instrumenter i stedet for medmennesker. Den moderne storby gav ikke tryghed, men efterlod indbyggerne som løsrevne, nervøse og desorienterede individer. Wirth og Tönnies anså således begge storbylivsformen som et udtryk for en skyggeside ved *moderniteten*: Byboerne var frie – de havde frigjort sig fra det hårde, manuelle arbejde på gården. Men frie til at gøre hvad? Frie til at isolere sig og nyde deres ensomhed og *fremmedgørelse* fra andre mennesker.

Opgave – Hvordan opfatter du relationer i byen?

De sociale relationer i byen er blevet beskrevet på mange forskellige måder, men hvordan opfatter du menneskelige forhold i byen? Er byen præget af kolde og rationelle relationer, eller venskabelige og intime relationer? Hvordan er storbylivet forskelligt fra livet i småbyer eller forstæder? Hvilke fordele og ulemper har de hver især?

Bykvarter-fællesskaber og mangfoldige urbane identiteter

Nyere sociologisk teori har dog udfordret Tönnies' model og hans forestilling om at byen skaber én bestemt slags livsform og nedbryder fællesskabet. Sociologen Herbert Gans mente, at det, der bestemmer folks personlighed og relationer, ikke kun er byen som fænomen, men i lige så høj grad menneskers sociale baggrund og karakteristika, fx klasse, etnicitet, alder og køn. Tönnies havde skabt en idealtipe eller idé om byen, som kan være god, når man vil analysere overordnede samfundstendenser. Men modellen udelod hverdagens detaljer – og som Gans understreger, kan modellen ikke bruges til at forstå hverdagens mangfoldighed. I 1950'erne flyttede Gans selv ind i en lejlighed i det fattige kvarter West End i Chicago for at forstå et konkret kvarter med blik for beboernes forskellighed, og ikke – som Tönnies – at bruge dem i en abstrakt model. Ved at interviewe, observere og deltage i beboernes daglige rutiner, opdagede Gans, at West End var et tætknyttet, stabilt kvarter-fællesskab, hvor personerne kendte og ofte støttede hinanden. Gans mente, at fællesskabet i West End var baseret på et sæt værdier, som mange beboere delte. I bogen *The Urban Villagers* skrev han: "Alle kender måske ikke alle, men alle ved noget om nogen, og resultatet er det samme [...] For de fleste West Enders minder hverdagen i området om livet i landsbyen, den lille by eller forstaden".

Stedsbestemt socialisation – byer former mennesker

Når man taler om identitet og socialisation i samfundsfag, fokuseres der ofte på henholdsvis familien (primær socialisation) og institutioner, fx skolen og medierne (sekundær socialisering). Men som ovenstående afsnit viser, så fungerer byer og bykvarterer ofte som en overordnet ramme, der bidrager til at forme menneskeskæbner. Et arbejderkvarter som Nørresundby i Aalborg tilbyder nogle anderledes muligheder for livsudfoldelse end et velhaverkvarteret som Risskov ved Aarhus. Jobmulighederne eller kvaliteten af skoler kan variere markant fra by til by eller kvarter til kvarter, og vores livsmuligheder påvirkes af de ressourcer og livsmuligheder et bestemt sted tilbyder.

Lokale beboere samles på en midlertidig græsplæne lagt ud på gaden i forbindelse med Belmont Street Fair i byen Portland, USA.

To kvinder på den Røde Plads på Nørrebro i København.

Mennesket er ikke frit flyvende

Der sker således en stedsbestemt socialisation, hvor vores liv i høj grad formes af de steder, vi bor. Denne idé står dog i klar modsætning til meget andet teori om det senmoderne samfund, fx Anthony Giddens' teori om at sociale relationer adskilles fra det geografiske rum, bl.a. ved at mange fællesskaber og relationer foregår online. Ifølge Giddens bliver sociale relationer svagere mellem mennesker, der bor tæt på hinanden, mens de forstærkes blandt dem, der bor geografisk adskilt. Det senmoderne individ beskrives ofte som en geografisk løsrevet person.

Men argumentet i denne bog er, at de steder vi bor og lever stadig danner en fysisk ramme for vores liv. Steder er grobund for personlig identitet, fællesskaber og tryghed. Steder former mennesker – og mennesker former steder. Gennem stedstilknytning er vi følelsesmæssigt knyttet til steder, som ofte får betydning igennem de historier og oplevelser, vi forbinder stedet med: Hvem bruger stedet nu, og hvem brugte det før? Hvem har boet her? Hvilke konflikter eller sejre har der været? Gennem historier, oplevelser og daglig brug skabes steder – og på den måde er steder altid både et fysisk og socialt fænomen. Når du fortæller en anden hvor du kommer fra, kommunikerer du noget om hvem du er, din identitet. Det samme gælder, når du fortæller hvilket gymnasium du går på. Frivilligt eller ufrivilligt bliver vi påduttet en identitet, når vi fortæller hvilke steder vi interagerer med.

Opgave – Skriv din selvgeografi

Byer er tæt knyttet til personlige følelser og skelsættende begivenheder; Hér fik jeg mit første kys, dér så jeg en mand få tæsk, og dér blev jeg konfirmeret.

Find tre steder til din selvgeografi:

Find frem til mindst tre steder i din by, som har særlig betydning for den du er i dag, og brug dem til at skrive din personlige selvgeografi.

Inspiration fra lyrikken: I sin bog *Koordinater* (2013) skriver Amalie Laulund Trudsø om københavnske gader og steder, og de følelser og tanker hun har knyttet til disse steder. Teksten nedenfor beskriver en romantisk oplevelse i et træ i Folkets Park på Nørrebro. Læs teksten og få inspiration til hvordan du kan skrive din egen selvgeografi.

“ Folkets Park

Jeg forbinder Folkets Park med bål, og det er egentlig mærkeligt, for der er slet ikke noget bål den aften, du spørger mig, om vi skal være kærester: ja nej måske. Der er en orange skjorte (på dig) med store, hvide prikker og svedskjolder under armene, der er en mørkhåret kvinde med nøgne bryster, der er sus i toppen af birketræet, der er mørkt, for det er midt i september. Og det er virkelig fantastisk at være her, at se ned på sine skosnuder og være genert og forlegen på en helt frem-

med måde og undre sig over de folk, der er omkring en: at de ryger hash, at de er næsten nøgne, at de er langhårede på en sjusket måde, som passer godt med den vind i toppen af byens mest ensomme birketræ. Men du stillede jo et spørgsmål, dig, du, der har ankret mig op her, og jeg sliger ja, mens jeg tænker på voldsom regn, der rammer en terrasse af sten, sliger ja, og undrer mig over at jeg tænker sådan, mens jeg sidder her i cigaretrøg og rødvin og får mig en kæreste.

Amalie Laulund Trudsø: Folkets park. I: Amalie Laulund Trudsø: Koordinator – Københavnertekster. Rosinante, 2013. s. 13.

Yarn bombing – gadekunst der giver byen vanter på

Et eksempel på hvordan mennesker aktivt forsøger at skabe en relation til byen og andre byboere er gennem gadekunst, hvor en af de nyeste trends er yarn bombing. Ved at vikle byens kolde og hårde rum ind i farverigt garn gør lokale kunstnere og borgere byen til et varmere sted. I modsætning til graffiti, som ofte handler om at dominere et byområde eller udtrykke politiske holdninger, så handler yarn bombing om at personalisere byrummet og overraske medborgere. Fænomenet kan også ses som en modreaktion på de anonyme og sterile relationer, som Simmel beskrev, og som vi ofte forbinder med den moderne storby.

Yarn bombing på Blågårdsplads i København, hvor en borger gør stille oprør mod onde bemærkninger og understreger sit budskab med broderede blomster og fugle.

10. STUDIETUREN GÅR TIL...

Studieturen er en fantastisk mulighed for at udforske verdens storbyer. Kapitlet har et metodisk og anvendelsesorienteret fokus og er udformet som et idékatalog med inspiration til kvartersanalyse, byrumsanalyse, forslag til tematikker samt ugeprogrammer fra forskellige studieturer.

Kapitlet starter med tiden før afrejse, hvor studieturens emne fastlægges, og undervisningen introducerer til emnet og rejsedestinationen. Kapitlet giver også bud på, hvordan studieturen kan indtænkes i forhold til AT og SRP, og hvordan I kan bruge fotos, video og online-værktøjer til at kvalificere jeres projekt. Dernæst præsenteres fire typer analyser, som kan bruges konkret før og under studieturen: Den tematisk analyse, kvartersanalysen, social kortlægning og byrumsanalyse. Til slut præsenteres fem ugeprogrammer fra tidligere studieture. Kapitlet er skrevet som inspiration til både elever og lærere.

Før studieturen – undervisning og forberedelse

Mange studieture kobles op på AT-forløb eller mini-SRP, hvor to fag kombineres, og her er byen og urbane fænomener oplagte som overordnede temaer. Inden for det overordnede emne kan I som elever dele jer op og finde et delemne, I brænder for. Det kan være en god idé også at engagere jer i fastlæggelsen af temaet, valg af by og i dele af planlægningen, så det ikke kun bliver underviseren, der er den drivende kraft i planlægningen. Fx kan I tage ansvaret for at finde restauranter, beslutte hvilke kvarterer der skal analyseres, osv.

Eksempler på emner, der kan bruges tværfagligt

Barcelona: Bevægelse i byen

- Idræt: Kroppen i byen kroppen, fx i forhold til cyklisme versus billisme
- Samfundsfag: Mobilitet og politiske beslutninger omkring transport
- Historie: Den historiske kamp mellem cyklisme og billisme

London: Kulturmøder og kolonialisme

- Samfundsfag: Kulturmøder og integration i byen
- Historie: Engelsk kolonihistorie fra 1870 og frem
- Religion: Islam, jødedom, buddhisme og religiøs praksis i byen

New York: Identitetsdannelse og fællesskaber

- Engelsk: New York som multikulturel engelsksproget metropol
- Samfundsfag: Subkulturer, ghettoer og gentrificering
- Psykologi: Identitetsdannelse og subjektivitet

Produkter og vidensproduktion

Det traditionelle produkt af en studietur er en skriftlig opgave, fx en AT-synopsis, som afleveres enten før eller efter studieturen. Men mange undervisere og elever benytter studieturen som en mulighed for at afprøve nye formater, der giver mulighed for at producere viden på nye måder.

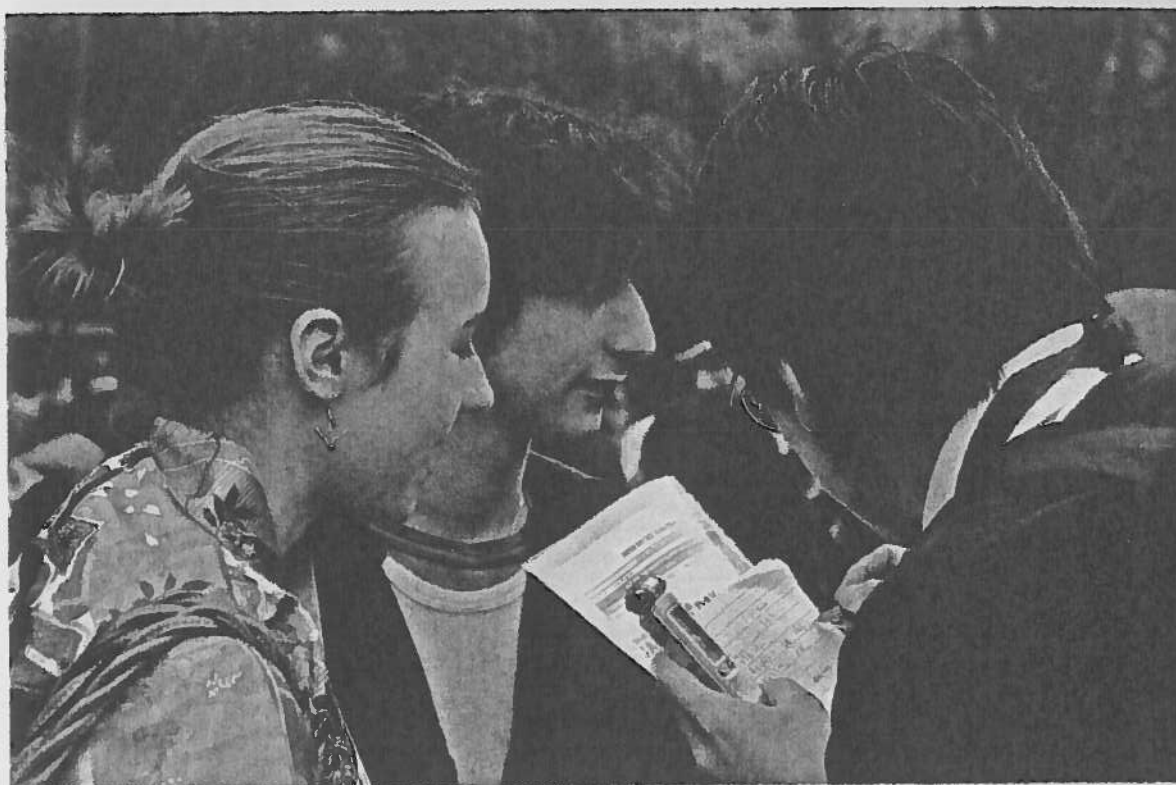
Eksempler på alternative vidensprodukter:

- Videofilm
- Podcast
- Online fotos-slides
- Blogs
- Selvproducerede Google Maps

De forskellige elementer kan også kombineres ved at lave en blog, hvor fotos og video uploades sammen med tekst.

Metoder og refleksion over metodebrug

Som en del af den forberedende undervisning introducerer underviseren til de forskellige formater, og der bør afsættes tid til at øve sig på metoderne hjemmefra, fx ved at lave en analyse af jeres eget bykvarter. Samtidig kan det være en god idé at få jeres underviser til at fortælle hvilke kvalitative og kvantitative metoder, fx observation, interview eller indsamling af statistiske data, der er bedst at anvende på en studietur. Når I laver jeres undersøgelser bør I bl.a. overveje, hvem I beder deltage (køn, alder, etnicitet), hvilket kvarter I arbejder med, og hvorfor (arbejderklassekvarter, velhaverkvarter, forstad eller centrum). Det er også vigtigt, at overveje hvem I selv er, og hvordan det måske kan påvirke interviewpersonernes svar, at I kommer fra Danmark (jeres alder, køn, hudfarve, økonomisk status).

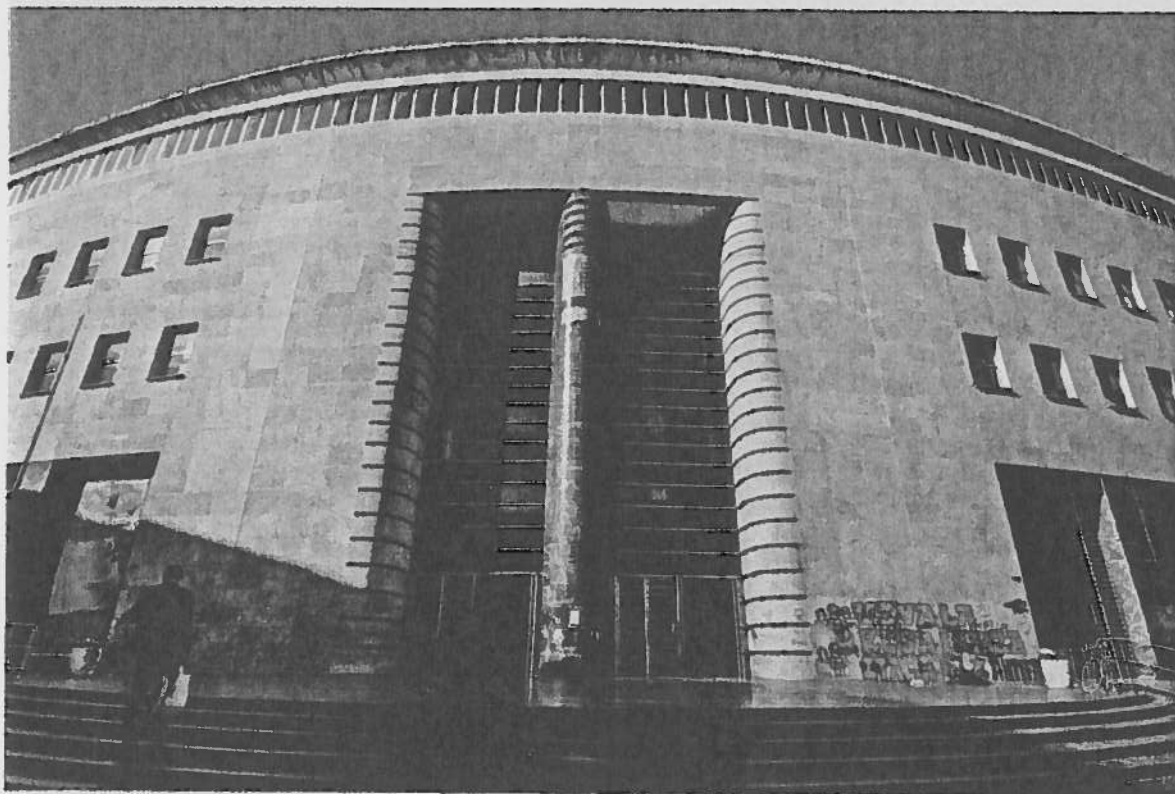

Gadeinterviews kan være en effektiv metode til at få et hurtigt indtryk af indbyggernes holdninger eller tanker om et bestemt emne.

Tematisk analyse

Den tematiske analyse er en del af den undervisning, som starter hjemme på gymnasiet, hvor underviserne introducerer jer til turens overordnede emneområde og den vigtigste viden om byens historie og nuværende situation. Senere i forløbet kan I selv vælge jeres eget delemne, hvor I begynder at søge efter mere specifik litteratur og viden. Hvis studieturens overordnede tema fx er 'Religion i byen', kan I udvælge en bestemt religion, bestemte religiøse bygninger eller kvarterer, som I så læser jer ind på.

Den tematiske analyse er i udgangspunktet ikke-spatial, det vil sige, at den ikke nødvendigvis er knyttet til et bestemt fysisk byrum eller kvarter. Generelt fungerer den tematiske analyse ofte som en ramme for kvartersanalysen eller byrumsanalysen, som beskrives senere i kapitlet. Kort sagt, bør den viden I får gennem den tematiske analyse kunne inspirere og perspektivere kvartersanalysen eller byrumsanalysen. Hvis I fx er interesserede i, hvordan religion har præget byens udvikling, er det ikke nok at kigge på religiøs arkitektur i et byrum. I bør på forhånd læse artikler og måske interviewe videnspersoner som præster, imamer eller forskere, som kan hjælpe jer med at sætte observationer fra kvartersanalysen eller byrumsanalysen ind i en samfundsmæssig kontekst.

Fascistisk arkitektur kan findes mange steder i Italien og Tyskland. Her ses det bombastiske postkontor i den italienske by Napoli.

Eksempler på aspekter, som I kan undersøge

Mange kapitler i denne bog kan bruges som emne for en studietur, fx kapitel 4 – Livet i byen eller kapitel 7 – Ghettoer, ulighed og gentrificering. Andre temaer kunne være:

- Byens aktører: Hvem bestemmer, i hvilken retning byen skal udvikle sig? Politikere, borgere eller virksomheder?
- Teknologisk udvikling: Hvilken betydning har forskellige teknologiske udviklinger haft for byens udvikling, fx jernbanen, bilen eller betonbyggeri?
- Ideologi: Hvordan har bestemte ideologier præget byens udvikling, fx socialdemokratisme, fascisme, neoliberalisme?
- Religion: Hvilken betydning har religion haft for byens arkitektur og indbyggernes hverdagsliv?

Kvartersanalyse

En kvartersanalyse kan bruges til at forstå et kvarters sociale, fysiske og økonomiske karakteristika. Fokus kan enten være meget bredt, hvor I kigger på en lang række aspekter, eller mere snævert, hvor I koncentrerer jer om udvalgte emner. Det er oplagt at arbejde i mindre grupper, der undersøger forskellige kvarterer, som efterfølgende kan sammenlignes ved, at I holder oplæg på klassen eller på selve studieturen. Det overordnede formål er således at karakterisere og beskrive kvarteret og dets beboere.

Eksempler på aspekter, som I kan undersøge

- Boliger: Boligtyper og boligkvalitet
- Institutioner: Skoler, børnehaver, alderdomshjem, arbejdspladser, osv.
- Befolkning og sociale dynamikker: Sociale klasser, etnicitet, religion
- Idræts- og motionsfaciliteter: Fodboldbaner, legepladser, parker
- Transport og mobilitet: Cyklisme, bilisme, fodgængere, parkeringspladser
- Service og forretningsliv: Butikker, vareudbud, priser
- Forlystelser: Teatre, biografer, værtshuse, cafeer

Kobling af studieturens emne og kvartersanalysen

Studieturens emne bør afspejles i kvartersanalysens fokus. Hvis emnet fx er urban ungdomskultur, kunne I undersøge unges vilkår i kvarteret, ungdomsklubber og unges identifikation med kvarteret. Kvartersanalysen kan indeholde såvel kvalitativ data som kvantitativ data. Hvis studieturens emne er totalitære regimer, kan I undersøge arkitektur inspireret af en fascistisk tidsperiode, og hvad kvarterets indbyggere tænker om det nu. Før afrejse bør I have læst og diskuteret emnet på klassen, så I bedre kan forstå, de ting I ser.

Undersøgelsesmetoder

I skal først og fremmest i dialog med indbyggerne. Det kan foregå ved at gå ind på en café, bodega, shoppingcenter, park eller børnehave og snakke med folk. Det kan virke skræmmende, men folk er ofte meget nysgerrige efter at snakke med udlændinge. Eller I kan lave korte gadeinterviews eller observationer af bylivet. Det er oplagt at bruge foto, video og måske lydoptagelser, så I effektivt kan kommunikere jeres resultater til resten af klassen. Det kan være en god idé at afprøve metoderne før afrejse, så I føler jer trygge ved det. Hvis I laver en interviewguide, skal I huske at afsætte lidt tid til at tilpasse den efter de første

Unge newyorkere bruger byrummet på en varm dag.

par interviews. Man finder hurtigt ud af at hvilke spørgsmål, der er de mest relevante, og hvilke spørgsmål man kan droppe.

Teori bag kvartersanalysen

Valg af teori afhænger selvfølgelig af emnet, men Pierre Bourdieus begreb om kapitaler er ofte et oplagt valg, da det kan bruges til at undersøge både sociale, økonomiske og kulturelle aspekter ved bylivet (se kapitel – Livet i byen og kapitel 7 – Ghettoer, ulighed og gentrification). Teoretikere med fokus på socio-økonomiske processer i byen, fx David Harvey kan også være brugbare (se kapitel 1 – Blik på byen). En anden teoretiker, som I kan bruge til at kvalificere jeres undersøgelser er Jane Jacobs og hendes analyser af kvarter-fællesskaber og mangfoldige urbane identiteter (se kapitel 7 – Livet i byen). Hvis I skriver om magtformer og kontrol i byen, så er det oplagt at kigge i kapitel 5 – Når magten er på spil i byen.

Social kortlægning

Lige som kvartersanalyse kan social kortlægning bruges til at afdække specifikke tematikker og problemstillinger i byen. Kortlægningen fungerer således, at I medbringer et kort,

hvorpå byens indbyggere skal indtegne bestemte ting. Hvis emnet fx er kriminalitet, kan de sætte prikker de steder, som de opfatter som farlige i forhold til forskellige typer kriminalitet (voldtægt, lommetyve, slagsmål). Der er en lang række fordele ved social kortlægning: Det er nemt at komme i dialog med beboere, fordi et kort er meget konkret at forholde sig til. Et kort er også et stærkt visuelt medie, som I efterfølgende kan bruge i jeres præsentationer eller oplæg.

Eksempler på aspekter, som I kan undersøge

- **Ejerforhold:** Er der mange lejere eller ejere i området?
- **Sociale grupperinger:** Hvem bor hvor? Er der mange sociale konflikter eller god sammenhængskraft?
- **Stedstilknytning:** Hvilke steder har folk stærke bånd til? Hvorfor og hvilke følelser?
- **Husholdninger:** Hvordan er uddannelsesniveauet, indkomst eller etnicitet i området?
- **Overvågning:** Hvor er der overvågningskameraer? Hvor er der ikke overvågning?
- **Basale ydelser:** Har alle i kvarteret adgang til basale ydelser som vand, el og sanitet?
- **Offentlige rum:** Hvor er de offentlige rum og bruger folk dem? Hvorfor/hvorfor ikke?

Hvis I har mod på det, kan I bede deltagerne tegne deres eget kort over området i stedet for at medbringe et præ-produceret kort. Ved at lade folk tegne deres område får man indsigt i deres tænkemåde, forståelse af rum og relationer til lokalområdet. Hvis man ikke har en konkret aftale med fx en skoleklasse, NGO eller virksomhed, kan det være en fordel af finde deltagere på en café, en park eller et andet sted, hvor folk automatisk gør ophold.

Beboere i slumområdet Carton City udenfor Nairobi i Kenya tegner et kort over deres område. Som en del af den sociale kortlægning kan man bede folk markere bestemte ting med forskellige farver og derved skabe bedre overblik.

Kvarterets fortid og fremtidsønsker

Social kortlægning bruges ofte til at kortlægge et kvarters nuværende situation, men kan også bruges til at forstå et kvarters fortid og beboernes ønsker for fremtiden. I kan bede ældre beboere om at indtegne ting, som ikke længere er på kortet. Eller I kan bede beboere om at indtegne ting, som de gerne vil have i fremtiden, fx en cykelsti, en skole eller en fodboldbane.

Teori bag social kortlægning

Psykologen Stanley Milgrams forskning med mentale kort er særligt relevant. Han fik folk til at tegne kort over deres eget kvarter og derved blev det tydeligt hvordan forskellige grupper og individer opfatter byen forskelligt. Begrebet stedstilknytning kan være brugbart.

Kort over slumområdet Sofia udenfor Nairobi. Øverst midtfor er baptistkirken indtegnet. Mod venstre har en beboer indtegnet den lokale Ngungah Bar. Lejepriser per måned er også indtegnet, og det ses at de varierer fra område til område.

Byrumsanalyse

Byrumsanalysen fokuserer på ét eller flere byrum og foregår dermed på en mindre skala end kvartersanalysen, som dækker et større geografisk område. En byrumsanalyse kan fx afdække hvordan mænd og kvinder interagerer i det offentlige rum. Et andet fokus kunne være hvilke grupper, der bruger stedet, og hvilke grupper, der er fraværende. Disse observationer kan derefter følges op med gadeinterviews med folk på stedet, hvor I forsøger at forstå jeres observationer. Mulige byrum kunne være en offentlig plads, et torv, et havneområde, en legeplads, en klatrevæg, en natklub eller en skaterpark. Den primære metode er således observation, men det kan kombineres med gadeinterview eller spørgeskemaer, som I udarbejder på forhånd. Det er en fordel at anvende foto og video, så observationerne kan deles med resten af klassen eller bruges senere i en opgave.

Byrum kan være meget forskellige og indbyde til meget forskellig aktivitet. Her har en kvartet indtaget en gade i Prenzlauer Berg i Berlin.

Eksempler på aspekter, som I kan undersøge

- Menneskene: Hvem bruger stedet? Ville I selv bruge det?
- Anvendelse: Hvordan bruger folk stedet - sætter de sig eller er de i bevægelse? Hvilken aktivitet opfordrer stedet til, fx sport eller at se på mennesker?
- Arkitektur og bydesign: Hvilke visioner har arkitekten, byplanlæggeren eller borgerne haft for stedet? Hvilke værdier og mål har skaberne af rummet haft?
- Inklusion/eksklusion: Er der sociale eller økonomiske mekanismer, der virker enten inkluderende eller ekskluderende, fx om det er gratis at opholde sig i rummet eller om der forventes en bestemt påklædning eller livsstil?
- Atmosfære og æstetik: Hvordan oplever I stedet? Hvordan føles det? Domineres byrummet af reklamer eller har kommunen begrænset de kommercielle interesser?

Før I går igang med selve byrumsanalysen, skal I overveje hvilke byrum, I finder mest relevante i forhold til jeres emne. Første skridt vil ofte være en gåtur i byen, hvor I identificerer forskellige typer af byrum og til sidst beslutter jer for 1-2 steder. Som forberedelse kan det være en god idé at udarbejde en række hypoteser om hvad I forventer vil ske eller hvordan I forventer folk vil opføre sig.

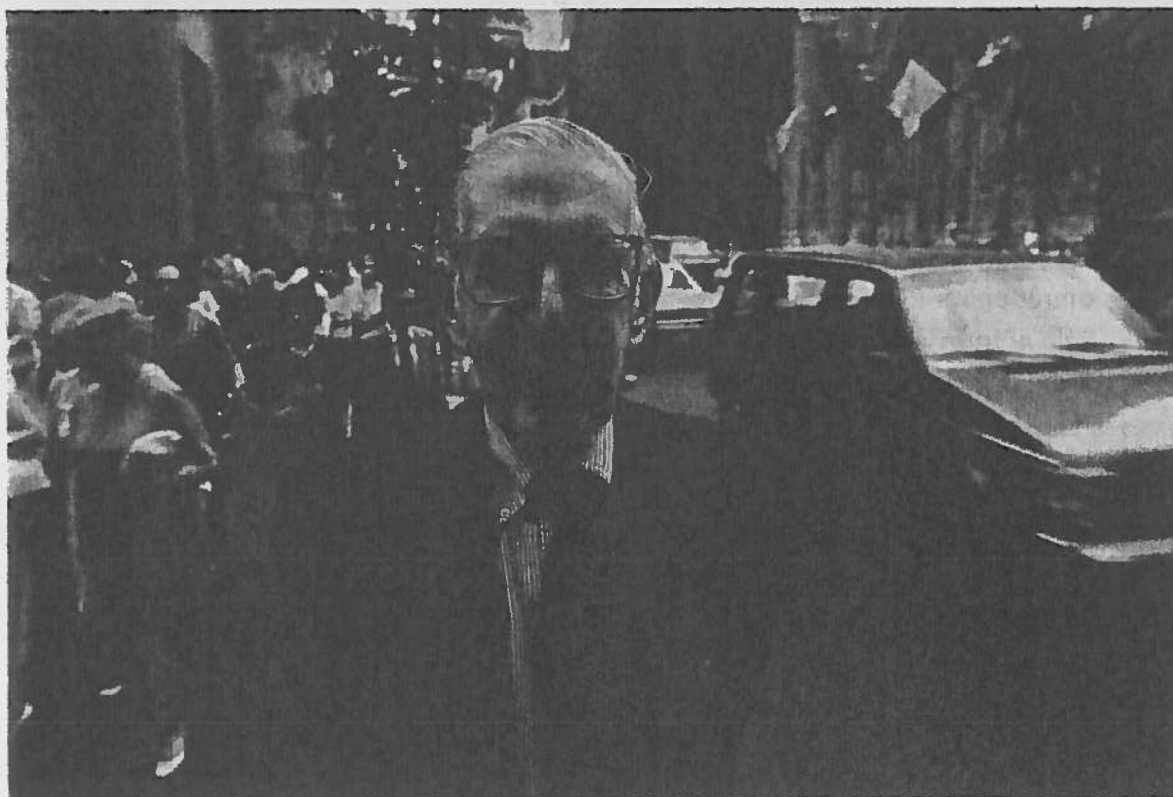
Før afrejse kan I også undersøge byrummene via Google Street View.

Opgave – Jeres egen vision for byrummet

Som en øvelse kan I udarbejde jeres egen plan og vision for stedet: Hvad ville I gøre, hvis I kunne lave stedet om? Hvad ville være jeres vision?

Teori og inspiration til byrumsanalysen

Mange arkitekter, antropologer og bysociologer arbejder med byrumsanalyse. En af pionererne var William Whyte, som lavede dokumentarfilmen *The Social Life of Small Urban Spaces*, hvor han observerede menneskers interaktioner og bevægelser i byrummet. I Danmark har arkitekten Jan Gehl været førende inden for byrumsanalyse. Mange af hans tanker kan findes i materialet *Rundt om hjørnet/Jeres byrum* fra Dansk Arkitektur Center. I kapitel 5 om magt i byen og kapitel 6 om offentlige/private rum findes også en række begreber, som kan hjælpe til at opkvalificere jeres analyse.

William Whyte på 5th Avenue, New York i 1989. Whyte er kendt som grundlæggeren af urban psykologi.

Efter studieturen

Når I vender hjem fra studieturen, skal jeres viden formidles, og det kan gøres på mange forskellige måder: En præsentation på klassen, en AT-synopsis, videofilm, folder eller podcast. Jeres viden om emnet og rejsedestinationen er selvsagt meget bedre end før afrejsen. Den nye viden skal indarbejdes i jeres produkt og formidling. Hvis jeres emne før afrejse fx var "New York som multikulturel metropol", har I nu en meget mere detaljeret og personlig viden. Måske havde I før afrejsen en hypotese (forestilling) om, at der ville være konflikter mellem forskellige kulturelle befolkningsgrupper i New York. Måske har I igennem

interviews med indbyggere fundet ud af at konflikterne ikke skyldes kulturelle forskelligheder, men økonomisk ulighed. Den viden skal indarbejdes og bruges i jeres produkt.

Det kan også være at jeres oprindelige fokus har ændret sig – og det er ofte en god ting, da det viser, at jeres viden har udviklet sig. I har ladet jer påvirke af virkeligheden, og det er positivt. Ligegyldigt om jeres fokus har ændret sig meget eller lidt, kan det være en god idé at genlæse de tekster, som I fandt før afrejsen. Eller finde helt nye tekster, som bedre beskriver de ting, I har set.

Refleksion over jeres metodebrug

Når I formidler jeres produkt, lige meget om det er en AT-synopsis eller videofilm, er det vigtigt at I reflekterer over de metoder I har brugt.

Eksempler på spørgsmål, som I bør overveje omkring metode:

- Valg af bykvarter: Ville I have fået anderledes svar, hvis I havde spurgt folk i et andet område? Var kvarteret specielt i forhold til det emne I undersøgte?
- Valg af interviewpersoner: Hvem endte I med at interviewe? Hvilket køn og hvilken social klasse havde de?
- Ændring af interviewguide: Lavede I om på jeres spørgsmål undervejs? Hvorfor?
- Hvem er I: Hvordan kan det have påvirket interviewpersonernes svar, at I kommer fra Danmark? Overvej hvem I selv er og hvordan interviewpersonerne opfatter jer: Er I yngre end dem eller mere velhavende? Kan jeres køn, hudfarve eller påklædning have påvirket deres svar?

Mange af de metodiske overvejelser bør I være opmærksomme på både før og efter studierejsen.

Inspiration og links

Inspiration til undersøgelsesmetoder

Der findes en del materialer og bud på undersøgelsesmetoder, som kan findes på nettet. Her er to eksempler fra Dansk Arkitektur Center og Dansk Byplanlaboratorium:

- Rundt om hjørnet / Jeres byrum (dac.dk): Materialet beskriver byrumsanalysen i detaljer og giver redskaber til at se nærmere på arkitekturen og naturen i byen, samt de mennesker, som bruger byrummet til hverdag.
- Blikke på byen - metodesheets (byplanlab.dk): Materialer til byanalyse for de gymnasiale uddannelser. Fokus er på naturgeografi, men kan også inspirere andre fag.

Anni Greve m.fl.:

Storbyen – urbanisering og urbanitet

Columbus

2014

s. 44-51, 88-103, 158, 181-195, 201-214.

Georg Simmel: Storbyerne og det åndelige liv

Man kan studere en storby ved at undersøge, hvordan individer og grupper håndterer de nye vilkår.

Hvor antropologien studerer etniske gruppers kamp for selvstændighed, så er sociologiens område ikke minoritetskulturer, men det, som er fælles for alle byboer. Målet er at analysere, hvordan storbyen giver individet nye udfordringer med hensyn til at håndtere og opnå balance mellem tilværelsens individuelle og „overindividuelle“ forhold. Her er den tyske filosof og sociolog Georg Simmels essay 'Storbyerne og det åndelige liv' fra 1903 vigtigt.³ Vi skal i det følgende se nærmere på Simmels lille essay. Dets styrke ligger på det generelle plan, idet han blander filosofi, sociologi, økonomi og kulturanalyse uden dog at introducere til en sociologisk pendant til antropologiens feltstudie. Til gengæld var Chicagoskolen med til at gøre antropologens metode til sociologens. Mange af skolens studier kombinerede Simmel-inspirerede generaliseringer om storbyens liv med sensitivt antropologisk feltarbejde baseret på deltagende observation.

Simmel (1858-1918) ser storbyen som „... en dyb modsætning [...] til lillebyen og landlivet, med den langsommere, mere tilvante, regelmæssigt flydende rytme i dens sansemæssigt-åndelige livsform.“ Lillebyen (landsbyen) har sine svage sider, og ifølge Simmel lægger den indbyggede konservatisme, i samspil med det personlige kendskab til ens naboer, en klar dæmper på individets udfoldelsesmuligheder. Der er noget helt andet på spil i storbyen. Mens man i lillebyen er

indstillet på „... følelse og følelsesmæssige relationer ...“ til hinanden, og dens organisatoriske og økonomiske struktur er funderet i simple og primitive forhold, så er storbyen præget af en kompleks økonomisk struktur, hvor man producerer til markedet (dvs. ukendte kunder). I storbyen er de tætte relationer erstattet af korte og flygtige møder, i dag fx med buschaufføren, it-supporteren og kasseekspedienten. Intet menneske er i stand til at forholde sig følelsesmæssigt til de mange og konstante impulser, som de bliver udsat for i storbyen. Pengeøkonomien er den eneste gyldige udvekslingsenhed, og varer fremstilles til et anonymt marked. Den personlige kontakt er forsvundet, og individet bliver slet og ret *the man in the crowd*.

Tyske Georg Simmel (1858-1918) regnes for en af sociologiens grundlæggere og lagde med essayet *Storbyerne og det åndelige liv* (1903) også grunden til sociologiske undersøgelser af storbyen.

3. Simmel G. (1992): 'Storbyerne og det åndelige liv' i *Kunst og Kultur* 71. Medusa 1992. S. 73- 84

Storbyen er den personlige kontakt ifølge Simmel forsvundet, og individet bliver slet og ret *the man in the crowd*, som her i en subway i New York.

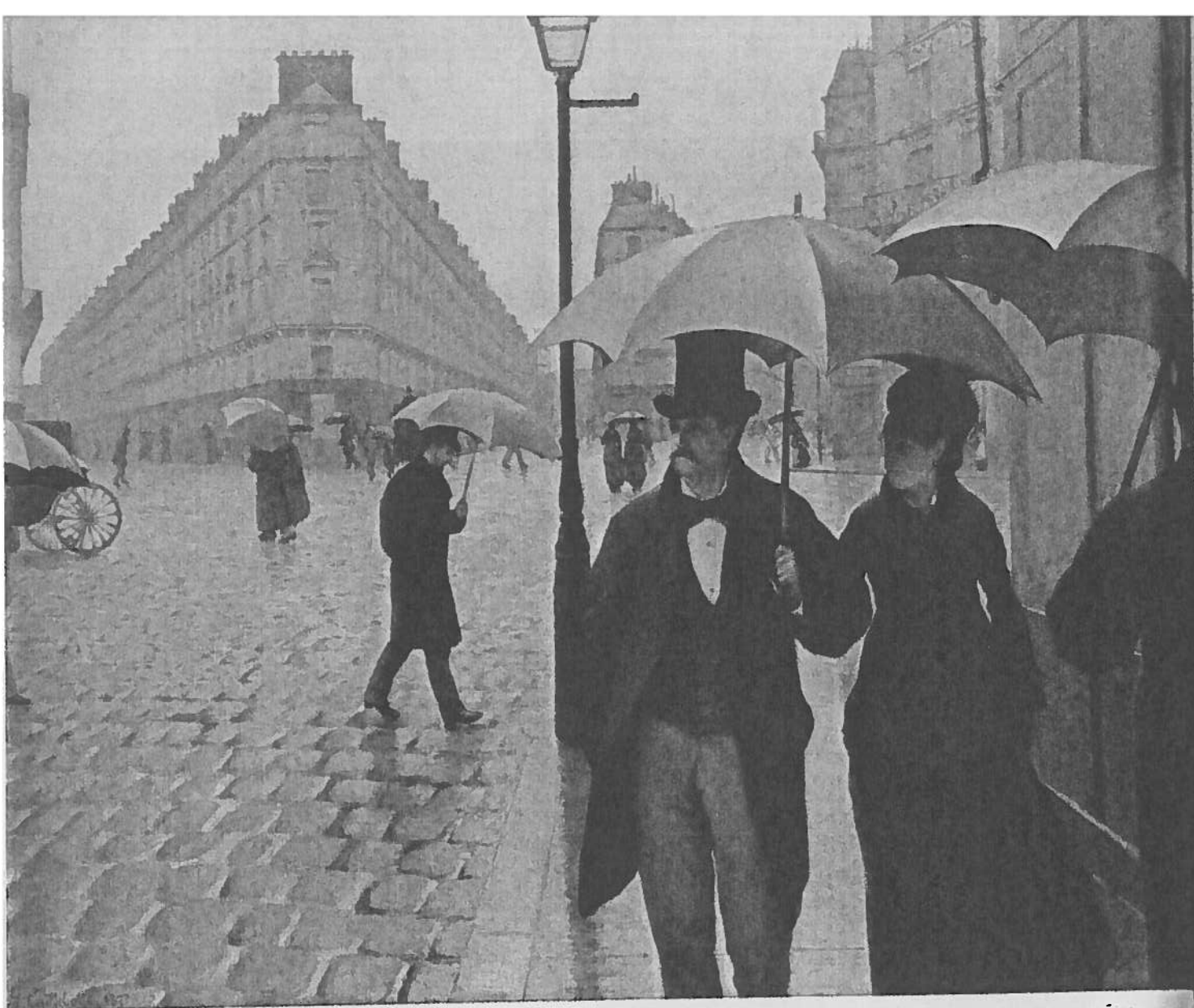
Vi skal i det følgende se nærmere på to aspekter af urbaniteten, som Simmel hæfter sig ved, nemlig blaserthed og frigørelse. Det rummer betragtninger og indsigter, som trods tidens tand endnu i dag kan inspirere til videre refleksion.

Blaserthed

Man må i storbyen, skriver Simmel, reagere med en vis ligegyldighed over for de mange indtryk. Man må have en „... beskyttelse mod at blive overvældet af storbyen“ og mod en „intensivering af nervelivet“. Det sker ved, at storbymennesket udvikler en vis „blaserthed“.

Blasertheden er, hvor nerverne opdager, at deres sidste mulighed for at affinde sig med storbylivets indhold og form består i, at de afstår fra at reagere på dem. Det er nervernes sidste livslinje og aktiveres allerede hos de små storbyboere: Den manglende evne til at reagere på nye stimuli med en dertil svarende energi er netop den blasert-hed, som allerede ethvert storbybarn udviser i sammenligning med børn fra roligere og mindre afvekslende miljøer.

Blaserthed bliver det skjold, storbymennesket benytter sig af, når det går i gaderne og møder de mange andre mennesker. Det

Med den moderne storby opstod en ny type social adfærd: Man flanerede, det vil sige spadserede rundt som et anonymt individ, der „hænger ud“ i mængden. Gustave Caillebotte „Gade i Paris i regnvejr“ (1877).

bliver en vis afstandtagen og reserverthed over for omverdenen, som kommer til at kendetegne storbymennesket. Det beskytter sig imod at få overskredet sin personlige grænse, til tider i en sådan grad at denne reserverthed kan slå ud i „en gensidig fremmedhed og frastødning (...) der straks ville slå ud i had og kamp“. Angsten for det fremmede og frygten for at få overskredet sin personlige grænse er således et grundvilkår i storbyen.

For at undgå helt at blive opslugt af anonymiteten reagerer storbymennesket til

gengæld med overdreven selviscenesættelse. Storbymennesket forsøger at gøre sig bemærket for at undslippe anonymiteten, hvilket fører til

(...) tendentiøse mærkværdigheder, til særegenhedens specifikt storbymæssige ekstravagancer (...) til det prætentiose, hvis betydning slet ikke ligger i en sådan adfærds indhold, men alene i dens måde at være anderledes på, at stille sig frem og gøre sig bemærket.

Louis Wirth: Urbanism as a Way of Life

I bogen *Urbanism as a Way of Life* (1928) har Chicagoskolens Louis Wirth (1897-1952) sat Simmels dystre betragtninger på spidsen. Det moderne storbymenneske er ifølge Wirth karakteriseret ved en spaltet urban personlighed med følgende fire karaktertræk:

- Foreløbighed: Det moderne storbymenneskes relation til andre er kortvarig med tendens til at glemme gamle bekendte og i stedet udvikle forbindelser med nye mennesker. Det har ikke nogen nævneværdig tilknytning til sine naboer, hvorfor det ikke har større betydning at forlade dem.
- Overfladiskhed: Det moderne storbymenneske har få personer, som det dyrker omgang med, og forbindelserne med dem er upersonlig og formel. Folk møder hinanden i afgrænsede, forudsigelige roller. De gør det modstræbende, i erkendelse af at de er afhængige af andre mennesker for at tilfredsstille deres livs behov.
- Anonymitet: Urbaniserede mennesketyper kender ikke hinanden i dybden. De dyrker ikke den form for kontakt, som ellers kan kendetegne beboeres i et lokalt kvarter.
- Individualisme: Folk lægger større vægt på deres egne særinteresser.

Frigørelse og kunsten at leve med fremmede

Men Simmel ser ikke kun storbylivet som noget negativt. I storbyen lærer man den reservation, som er nødvendig for at udvikle en individuel personlighed. Storbymennesket kan – lettere reserveret – gå uforstyrret rundt i gaderne og nyde livet og det, personen møder på sin vej. Det kan betragte og blive betragtet uden at behøve at involvere sig følelsesmæssigt.

Storbyens mangfoldighed åbner en mulighed for at eksperimentere med sig selv. For Simmel er det at være social, eller selskabelig, nemlig en forudsætning for individualitet, en garant for personlig frihed.

Sociologers opgaver i studiet af byen omfatter:

- At studere urbanitet – en synsvinkel snarere end en særlig metode
- At vælge et fokus i storbystudier: gaden, bostedet (ejer- vs. lejebolig), vennekredsen
- At studere individualisering som en social proces
- At studere sociale netværk i storbyen. Her kan skelnes mellem primære sociale netværk, hvor relationen mellem personer i netværket er tæt og intim, og sekundære sociale netværk, hvor relationen mellem medlemmerne er mere upersonlig og instrumental.
- At studere storbyen ikke kun som et sted, hvor vi arbejder og bor, men også et sted, hvor vi leger, drømmer og prøver os selv og hinanden af i jagten på et bedre samfund (denne bogs kapitel 3).

Richard Sennett: Urban selskabelighed

Det er især det positive og frigørende aspekt af storbylivet, som newyorker-sociologen Richard Sennett (født 1943) har øje for i sine værker om storbyen.¹ Der er, siger han i foredraget 'Capitalism and the City' (2000),² to dyder, som gør det umagen værd at leve i selv dårligt kørende eller kriminalitetsbefængte storbyer.

Den første har at gøre med selskabelighed. En by er et sted, hvor folk kan lære at leve med fremmede. Samfundet vinder ved det, når folks erfaring ikke kun er begrænset til dem, man deler klasse, race eller levevis med. Størrelsen, tætheden og mangfoldigheden af bybefolkningen gør denne kontakt med den fremmede mulig - men ikke uundgåelig. Et af de centrale spørgsmål i bylivet, og

i byplanlægningen, er derfor, hvordan man kan få kompleksiteten i en by til faktisk at fremme mødet med den fremmede. Hvis kontakt forekommer, og folk kan skabe et liv med dem, der ikke er som en selv, så bliver byboere til kosmopolitter.

Den anden urbane dyd har at gøre med individets personlige anstrengelse og engagement og stammer direkte fra den første. Oplevelsen af et mangfoldigt byliv kan lære folk, hvordan de skal leve med kompleksiteten i sig selv. Erfaringen af kompleksitet har betydning for menneskets selvopfattelse. Storbylivet åbner for muligheden for at udvikle flere billeder af egen identitet og for at veksle mellem roller og identiteter, afhængig af hvem man er sammen med. At vandre i en tæt menneskemængde er, om man vil, en slags illustration af, hvad der kan ligge i ens eget hoved. Igen, dette er en mulighed snarere end en uundgåelighed. Nogle byer, eller byområder, tilskynder folk til at udelukke denne mulighed og opfatter den overfyldte gade som et frygtens rum snarere end som et rum for selverkendelse.

1. I flere bøger, bl.a. *The Conscience of the Eye* (1990, da. Øjets vidnesbyrd, 1996), analyserer Sennett storbyen ud fra udviklingen af dens livsformer. I storbyen indlærer man den reservation, som er nødvendig for at udvikle en individuel personlighed. I sit hovedværk, *The Fall of Public Man* (1977), beskriver han denne personligheds opståen på baggrund af den distance, der blev skabt i institutioner som caféer og teatre i 1700-tallets storbyer. Civilliseret samvær defineres her som „den aktivitet, der beskytter folk mod hinanden, samtidig med at den tillader dem at nyde hinandens selskab“.

2. Sennett, R (11.11.2000): *Capitalism and the City* [Vortrag im Rahmen des Symposiums cITy: Daten zur Stadt unter den Bedingungen der Informationstechnologie. ZKM_Karlsruhe]

- At være villig til at tænke ud over sit fag og arbejde tværfagligt med urbanitet og dens følger for byplanlægning.

2.4. Byplanlægning: Urbanitet som udviklingsstrategi

I 1961 udkom Jane Jacobs bog *The Death and Lives of Great American Cities*. Jacobs (1916-2006) var newyorker-aktivist og kritiker af moderne byplanlægning og brugte i høj grad byen som sit laboratorium. I sin

Metode: Det kvalitative interview

For byens borgere og øvrige brugere er byen det sted, der udgør rammerne om større eller mindre dele af deres liv.

Byens strukturer samt dens måder at fungere på har stor betydning for, hvordan livet udfolder sig det sted. Samtidig er byens borgere og øvrige brugere med til at forme stedet gennem deres sociale praksis. En bys steder, livsvilkår og deres udvikling kan undersøges ved hjælp af interviews.

Et kvalitativt interview er en professionel samtale, med en tematiseret og struktureret dialog mellem en, der spør-

ger, og en, der svarer. Der kan enten spørges med det formål at få noget at vide om den person, der interviewes, eller der kan spørges til fænomener, som den interviewede person på en eller anden måde er vidne til. I det første tilfælde er det personen i sig selv, der er af interesse. I det andet tilfælde kan personen betragtes som erstatnings-observatør; og man siger, at personen fungerer som informant.

Du kan læse mere om anvendelse af interviewet til at undersøge byen og dens indbyggere her:

<http://www.byplanlab.dk/sites/default/files1/Metodesheet-KvalitativeInterview.pdf>

bog kritiserede Jacobs det indflydelsesrige 'Athen-charter', der blev vedtaget af en international arkitektkongres i 1930'erne, og som yderligere blev udviklet af arkitekten Le Corbusier (se kapitel 1 og 11). Athen-charteret havde det prisværdige formål at humanisere byerne. Den doktrin udviklede sig til et program for at opdele – og afvikle – storbyen i funktionel og rumlig adskillelse af arbejde, beboelse, indkøb og kultur. Ifølge Jacobs skaber denne form for planlægning fremtidens slum. Hendes bog sætter blandt andet spørgsmålstegn ved antagelser om, at parker er godt for en by, mens tæthed er dårlig. Parker er faktisk ofte farlige, mens overfyldte kvarterer er de mest fredelige steder at færdes i for kvinder og børn.

At være fremmede for hinanden skaber en reserveret urban personlighed. På det punkt er Jane Jacobs enig med skeptikere som Louis Wirth. Men, siger hun, netop de

træk kan – under de rette omstændigheder – udvikle en ny form for urban selskabelighed, der lærer folk at leve med fremmede. Under overskriften 'Brugen af fortov: sikkerhed' forklarer Jacobs, hvad der i hendes øjne gør et lokalområde til et godt sted at bo. Det er et kvarter, hvor:

- Der er vågne øjne på gaden døgnet rundt. Moderne boligområder har ødelagt det levende gadeliv med ønsket om at skabe nye gigantiske boligbyggerier til den brede befolkning – med lys, luft og grønt – i skærende kontrast til gamle bykvarterer med deres snoede labyrintagtige net af gader.
- Der dominerer en følelse af tilhør og socialt sammenhold. Det skyldes synligheden af de forskellige funktioner og rytmer, som kendetegner en travl og befolket gade. Til hver tid på dagen hører bestemte ru-

tiner og hermed en bestemt slags mennesker, der så på andre tidspunkter afløses af andre. Det sociale sammenhold bygger på indblikket i, at hver enkelt menneske – høj og lav, ung og gammel, kvinde og mand – bidrager til gadens vitalitet.

- Kvarterets beboere og brugere opfører en sand 'gadeballet' i et mønster af menneskelige aktiviteter.

Er storbyen bilernes by?

På det tidspunkt i starten af 1960'erne stod Greenwich Village på Manhattan til total

sanering. Greenwich var et af disse specielle lokale byområder, der synes lidt mere levende end andre. De har ofte lidt faldefærdige og gamle bygninger, der er beboet af kunstnere, forfattere, indvandrere og andre, der ikke kan betale alverden i månedlig husleje. Det var Robert Moses (1888-1981), der stod bag forslaget om saneringsprojektet, en af århundredets mest indflydelsesrige byplanlæggere. Hans mål var at gøre New York til bilernes by. Moses forestillede sig to motorveje, der skulle gå gennem Soho og Greenwich Village, som ifølge Moses ud-

Metode: Strukturelle byarkitektur-analyser

Strukturelle byarkitekturanalyser drejer sig om byens fysiske form, sådan som den findes som et eget system af mønstre og modeller. Byarkitekturens topologi kan beskrives som de rumlige sammenhænge, der som et system af byrum og ordensprincipper giver byen sine mønstre. Det kan systematiseres. De strukturelle analysemetoder bygger på en nøgtern registrering af, hvad der findes af byarkitektoniske elementer i byen. Bygningsmassen spiller en stor rolle i den strukturelle byarkitekturanalyse, da det ofte er bygningerne, der skaber rummene mellem sig. Men terrænet, hegn, skilte, lys eller andet kan også være rumskabende.

De moderne bilbaserede byer adskiller sig fra de klassiske byer ved, at bygningstyperne er nogle andre, og rummene mellem bygningerne ikke er så

veldefinerede. Byrum er også forskellige dag og nat. Om natten er byens lys og lyssætningen af fx bygninger og skilte det, der skaber former, rum og visuelle forbindelser.

Videnskabeligt set tager de strukturelle byarkitektoniske undersøgelser udgangspunkt i de eksakte fysiske forhold. De enkelte arkitektoniske elementer registreres systematisk og ud fra en på forhånd klarlagt metode. Resultaterne kan dokumenteres gennem opmålinger, fotografi og tegning. På den baggrund udvikles klare begreber. Der er således tale om registreringer, der er kvantitative, og som henter inspiration fra naturvidenskaben med tilsvarende klare veldefinerede begreber og velbekrevne metoder.

Du kan læse mere om strukturelle byarkitekturanalyser her:
<http://www.byplanlab.dk/sites/default/files/Strukturellesheet281210.pdf>

Storbyens størrelse, tæthed og diversitet gør, at mange mennesker fascineres og drages ind mod byen. I Greenwich Village er Washington Square brændepunktet.

gjorde „byens værste slum“.⁴ Lignende planer var i spil i København, hvor borgmester Urban Hansen i 1960'erne satte alt ind på en seksspolet motorvejsforbindelse, som var planlagt til at gå fra Lyngbyvejens afslutning ved Hans Knudsens Plads ad Nørre Allé og Tagensvej, igennem noget af Fælledparken og Amorparken videre langs østsiden af Søerne, over Gammel Kongevej, forbi Hovedbanegården for at ende ved havnen.⁵

Den gode gade og den sunde by

Jacobs bog var banebrydende og blev hurtigt bibel for aktivister verden over. Den sætter fokus på en storbys særlige karaktertræk, dens størrelse, tæthed og diversitet, der gør at ganske mange mennesker fascineres og drages ind mod byen. Greenwich Village fungerede for studerende som magnet ikke kun i studietiden, men også i den voksne tilværelse med familie og børn.

Set i bagklogskabens lys fremmede tiltrækningen til kvarteret på den ene side dets gentrificering (om begrebet se kapitel 8) og på den anden side en romantisering, der ser bort fra de skyggesider, som engang også hørte til kvarteret, nemlig fattigdom, forfald og glemsel. Det er en tendens, vi også ser i nutidens København.

På trods af kritikpunkterne er Jacobs bog stadig et indflydelsesrigt forsvar for urban selskabelighed og et argument imod at omdanne storbyen til en række af miniforstæder i iver efter at skabe lys, luft og grønne arealer. Storbyer er, skriver Jacobs, 'ikke ligesom provinsbyerne, bare større. De er ikke som forstæder, bare tættere. De adskiller sig på grundlæggende vis fra provinsbyer og forstæder, og en af disse forskelle er, at storbyer pr. definition er fuld af fremmede'.

⁴ Se også Anne Mette Lundtofte (2010): *New York, New York*
⁵ <http://www.copenhagenize.com/2012/11/city-plan-vest-and-springen-1953-1974.html>

Kapitel 5: Når kvinder kommer til byen. Migration, storbyliv og intimt medborgerskab

v. Yvonne Mørck

Introduktion

I dette kapitel undersøges, hvorvidt storbyen historisk har givet kvinder større mulighed for selvbestemmelse. Temaet belyses via konkrete empiriske nedslag, der bl.a. handler om kvinder i Tyrkiet, der flytter fra land til by, og unge etniske minoritetskvinder i Danmarks storbyer. Kapitlet går historisk og tværkulturelt til værks og viser, at det metodisk er frugtbart at sætte den lille historie, dvs. det enkelte menneskes historie ind i den store historie, dvs. i større demografiske, kønsmæssige og strukturelle forandringsprocesser.

'Stadtluft macht frei' eller 'byluft bringer frihed' er en tysk talemåde, der stammer fra middelalderen.¹ Den sammenfatter den ligheds- og frihedsånd, som beboere i byen modsat folk på landet nød godt af. Frihed fra de sociale begrænsninger, der gennemtrænger landsbysamfund anses typisk for at være en forudsætning for udvikling af individualistiske værdier og mindre konform adfærd. Selv om der er enighed om dette overordnede historiske forløb, har forskere siden samfundsvidenskabernes start diskuteret fordele og ulemper ved storbyen, og hvordan man mest effektivt kan begrænse de store sociale uligheder og forskellige risici, som de stadig større metropoler også medfører og indeholder.

I den anden halvdel af det 19. århundrede og i første halvdel af det 20. århundrede bevægede millioner af mennesker sig dels fra land til by i Europa, dels til oversøiske destinationer, især USA, i søgen efter bedre livsvilkår.² Fra årene efter Anden Verdenskrig og frem til nu er mennesker derimod draget fra den ikke-vestlige verden til Europa og USA, samtidig med at millioner af mennesker i udviklingslandene (også kaldet lavindkomstlande eller det globale syd) er taget fra land til by inden for egne landegrænser.

Når man flytter fra land til storby, og især når denne migration foregår på tværs af nationale grænser, så krydser man også i større eller mindre grad mentale, følelses- og adfærdsmæssige grænser. Selv om køn, familie

1. Se: http://en.wikipedia.org/wiki/Stadtluft_macht_fre

2. Se Peter Brøndum og Annegrethe Rasmussen: *USA's udfordringer*. København, Forlaget Columbus, 2012, s. 19-21, om indvandring til USA.

og seksualitet tilsyneladende er noget af det mest træge at forandre i forbindelse med tilpasning til livet et nyt sted, så har migration (haft) gennemgribende konsekvenser for disse livsområder.³

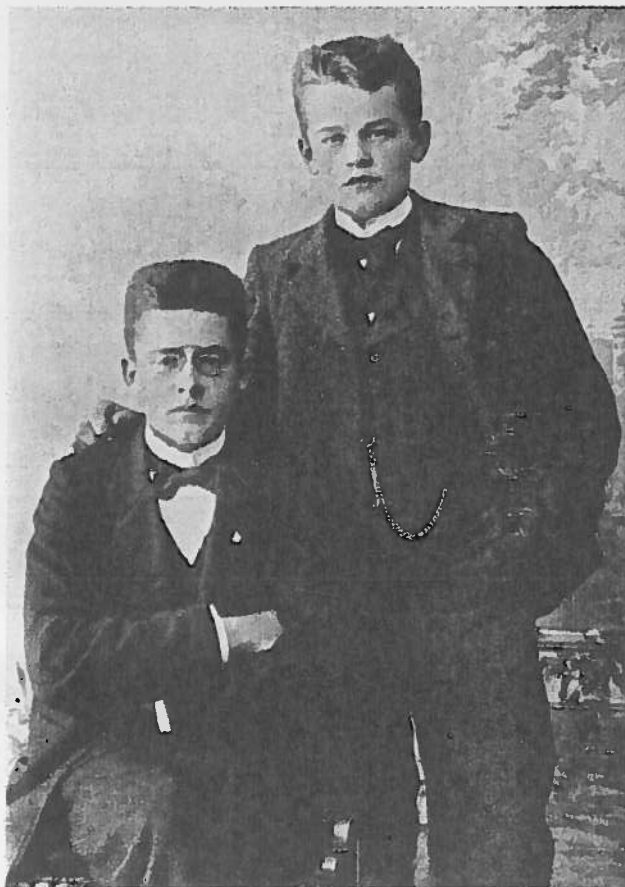
I de sidste 50 år er et stort antal arbejdsmigranter og flygtninge fra den ikke-vestlige verden kommet til Europa for at skabe sig et bedre liv, og de og deres efterkommere har forandret mange europæiske storbyers etniske, religiøse og sproglige sammensætning. Flertallet af disse mennesker har rødder i landsbysamfund, og blandt disse befolkningsgrupper kan der spores en bekymring for en urban bevidsthed, dvs. for den demokratisering og individualisering, som en sådan indebærer, da disse forandringer typisk betyder opløsning af kendte køns- og aldershierarkier. Vi skal se på, hvordan etniske minoritetskvinder har mulighed for at udvikle nye og hybride måder at gøre og forvalte køn, familie og seksualitet på, men også hvordan de kan risikere at blive udsat for transnational social kontrol og interne restriktioner, der har rod i traditionsbundne tankesæt og praksisser.

Unge etniske minoritetskvinders situation sættes i perspektiv via en undersøgelse af kvinders erfaringer med land til by-migration inden for Tyrkiets grænser. Kapitlet belyser nogle af de udfordringer i forhold til selvbestemmelse, som mange etniske minoritetskvinder i europæiske storbyer, eksemplificeret ved København og Århus, står over for i disse år. Disse udfordringer og kvindernes erfaringer sættes i såvel et

historisk som et nutidigt perspektiv ved hjælp af sociologiske, antropologiske, livshistoriske og kønsteoretiske tilgange. Vi begynder med et historisk perspektiv, der viser, at mange unge af begge køn brød op fra velkendte forhold. Mens flertallet af dem, der drog mod byerne i deres eget land, var kvinder, udgjorde mænd majoriteten af dem, der drog til oversøiske destinationer.

5.1. Migrationsdrømme og migrationsstrømme

”Seksten Aar gammel besluttede min Bror Søren at rejse til Amerika. Begrundelsen lød i hans mund: „Je’ ska’ kname ette ha naav’ av aa gaee hær aa tjæn’ Bønjer hiel mit Liv!” Saadan var Udsigten for en ubemidlet fynsk Bondeknøs dengang (1905), og Om-

Holger og Søren før de drog til Amerika.

³ Se Oliva M. Espín: *Latina Realities. Essays on Healing, Migration, and Sexuality*. London: Westview Press 1997, og Yvonne Mørck: *Bindestregsdanskere. Fortællinger om køn, generationer og etnicitet*. Frederiksberg, Forlaget Sociologi, 1998

gangen med Plov, Harve og Tærskværk (trukket af Hest eller ved Haandkraft!) tilfredsstillede ikke Søren Længsel efter Maskiner og Mekanik. Derfor hellere af sted til de store Muligheders Land ..."

Egekvist 1937:7

Sådan skrev Holger Egekvist i sin erindringsbog „Syv Ungdomsaar i U.S.A“, efter at han havde tilbragt syv år i Amerika fra 1905 til 1912.⁴ Hans bror Søren var træt af at knokle i landbruget, som var manges lod på den tid. Holger selv drømte om at blive lærer og en fremtid med friskolelærerens datter Gerda. Men da det var småt med penge til finansiering af uddannelsen, og da friskolelæreren

4. Holger O: *Syv Ungdomsaar i U.S.A.* København, H. Hagerup, 1937

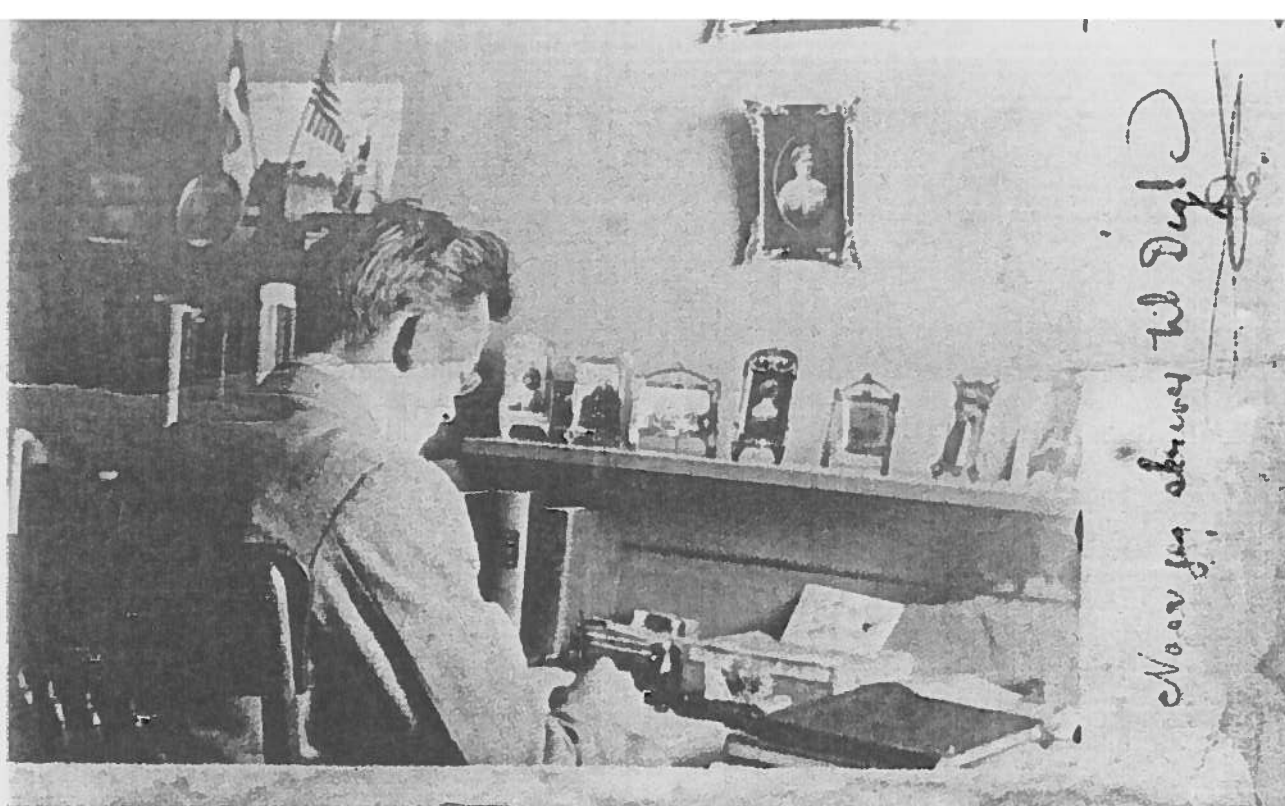
ikke syntes, at det var en god ide med Holger og Gerda, besluttede Holger sig for at rejse. Turen gik med skib til England og derfra til Canada. Efter en 60 timer lang togtur fra Quebec i Canada ankom de to brødre til en lille by i det sydvestlige Minnesota, hvor en gruppe danske indvandrere havde bosat sig.

Millioner af andre migranter ankom med skib til indvandrerstationen Ellis Island ved New York. Fra 1892 og frem til dens lukning i 1954 kom 12 millioner indvandrere til den lille ø Ellis Island, og over 100 millioner nulevende amerikanere er efterkommere af disse indvandrere. Siden 1990 har stedet været det imponerende Ellis Island Immigration Museum. De mange udstillingsrum i den store hovedbygning indeholder foruden et hav af fotografier og ting også mange per-

Anazia Yezierska

Jødiske Anazia Yezierska kom med båd til Ellis Island og voksede op i Lower East Side i New York. Familien kom til USA i 1890 fra en landsby i den polske del af det daværende Rusland. På trods af alle odds lykkedes det for Anazia at blive forfatter. Hendes selvbiografiske roman „Bread Givers“ (New York, Persea Books, 1925) foregår i Lower East Sides jødiske ghetto i 1920'erne. Historien handler om den unge Saras kamp for selvstændighed gennem uddannelse, arbejde og selvvalgt kærlighed. Sara gør oprør mod faderens forestillinger om kvindens plads og skæbne. Ifølge ham kan ingen pige eller kvinde eksistere, uden at en far eller en ægtemand tager sig af hende. Sara, derimod,

vil leve sit eget liv: „Jeg er ikke fra det gamle land. Jeg er amerikaner,“ argumenterer hun. Hun forlader barndomshjemmet, får et job og lejer et lille værelse med egen indgang. Døren hertil symboliserer begyndelsen på et liv, hvor hun bliver et selvbestemmende individ. Både i sit eget liv og i bogen problematiserer Yezierska de begrænsende roller, som kvinder blev tilbudt. Hun afviste sit oprindelsesmiljøes krav om konformitet, og hun viste, at mere ligestillede forhold mellem kønnene var en mulighed. Bogen giver imidlertid også en indfølelse af forældregenerationen og de store udfordringer, som de stod over for ved at være udvandret.

Holger skrev mange breve hjem.

sonlige beretninger. Det fremgår fx, at det for mange var en overvældende oplevelse at træde ind i denne bygning. De fleste indvandrere havde nemlig aldrig været i så stort og flot et bygningsværk før. Man skulle stille op i lange køer i det enorme Registry Room, der havde en kapacitet på 5.000 mennesker om dagen, og det var beklædt med fine italienske kakler fra gulv og hen over det buede loft og ned til gulvet igen. Dertil kom så, at migranterne var stuvet sammen med tusindvis af andre mennesker, som så anderledes ud end dem selv, og som talte sprog, de ikke forstod. Det var formodentlig angstprovokerende for første gang at opleve, hvor forskellige mennesker så ud, klædte sig, talte, opførte sig og spiste. I de landsbyer, som de fleste kom fra, havde de stort set kun kendt til deres familiemedlemmer og naboer, dvs. mennesker, der lignede dem selv. Mange af de personlige beretninger belyser, hvor svært det var at komme til et nyt land og at skulle finde sig til rette i en storby. Nogle af dem, der som børn var kommet til USA med deres

forældre, beskriver, at der opstod socio-kulturelle forskelle mellem både dem og deres forældre og mellem forældrene og deres forældre, der blev tilbage i oprindelseslandet.⁵

Det er ikke kun for mange årtier siden, at mennesker var længe undervejs til ukendte mål. I 1976 drog 25-årige Nura og hendes fire børn af sted fra landsbyen Kirvan i den kurdiske del af Tyrkiet til Uppsala i Sverige, hvor hendes mand Selahattin havde arbejdet i nogle år. Den ældste datter, Dilsa, var omkring 6 år, og den mindste var en nyfødt søn. Der var ingen elektricitet i landsbyen, så der var heller ingen telefon. Nura fik breve fra Selahattin, som hendes søster læste op for

5. Se museets hjemmeside: http://www.ellisland.org/genealogy/ellis_island_visiting.asp. Video om Registry Room: <http://www.youtube.com/watch?v=5eSwR-Gah74>. I 1870 drog den senere berømte dansk-amerikaner Jacob A. Riis til Amerika på grund af utilfredsstillende livsvilkår og ulykkelig kærlighed. Nogle af Riis' fotografier fra og beskrivelser af et af New Yorks mest bergtede slumkvarterer, Lower East Side, i slutningen af 1800-tallet indgår i udstillingerne på museet. Se Tom Buk-Swienty: *Den Ideelle amerikaner. En biografi om journalisten, reformisten og fotografen Jacob A. Riis*. København, Gyldendal, 2005.

hende, for hun var selv analfabet. Da brevet om, at Nura og børnene kunne rejse til Sverige, kom, var Nura glad, men også trist over at skulle forlade sin familie og sine venner. Rejsen var lang. Først 12 timer i en larmende og fyldt bus fra landsbyen til Ankara sammen med en mandlig slægtning. Det blev anset for upassende for en kvinde at rejse uden mandligt selskab. I Ankara blev de installeret i tre dage på et ydmygt hotel med toilet på gangen. Den mandlige slægtning boede et andet sted og kom med mad til Nura og børnene. Hun lovede ikke at gå uden for hotellet, for hun var bange for at fare vild i den store by. Hendes modersmål var kurdisk, og hun forstod kun lidt tyrkisk, så hun frygtede også, at ingen ville forstå, hvad hun sagde. Slægtingen fulgte Nura og børnene til lufthavnen. Han fik arrangeret, at en kurdisk mand og hans kone, som også skulle flyve til Istanbul og videre til Stockholm, ville tage hånd om Nura og børnene.

” Aldrig før havde Nura set så store lokaler. Alle mennesker, som passerede hende, virkede så verdensvante og selvsikre. Ikke som hun, uvidende og udsat. Kvinder i smukt tøj og med sminke, som bevægede sig frit og talte med fremmede mænd. Dét, som var forbudt i Nuras verden. Den unge kvinde ved billetskranken var den mest elegante kvinde, hun nogensinde havde set. Til forskel fra Nura bar kvinden ikke tørklæde. Hun virkede så stærk. Nura blev en anden person end den, hun var i landsbyen. Blandt sin familie var hun respekteret, sikker og en af dem. I Kirvan var hun en person. Nura. I lufthavnen var hun en uvidende, fattig og usikker kvinde med fire børn. Uden mand.“

Demirbag-Sten, 2005, s. 22-23, forfatterens oversættelse.

Da der på flyet blev stillet en flaske Coca-Cola foran den ældste datter, turde de først ikke åbne den, for Nura havde ikke penge til at betale for den. Nura regnede dog ud, at den var gratis, og hældte drikken op. Brun væske kom ud. Datteren frygtede, at det var snavset vand, så hun turde ikke drikke det. Børn i landsbyen var døde af den slags. Efter nogle administrative forviklinger kom de videre med fly fra Istanbul til Stockholm. På flyet fik de serveret mad, som Nura igen frygtede kostede penge. Problemet løste sig, og de spiste – for første gang med kniv og gaffel – maden. Pga. dårligt vejr landede flyet i Kastrup Lufthavn, og passagerne blev indlogeret på hotel. Nura havde aldrig set noget så eksklusivt før: et fint værelse med elektricitet, store bløde senge, et kæmpe badeværelse med varmt vand og et toilet, som hun var usikker på, hvordan fungerede. Efter endnu en flyvetur blev Nura og børnene genforenet med Selahattin i Sverige.

Denne rørende beretning om den strabadserende rejse er skrevet af Dilsa, den ældste datter, som er blevet en kendt journalist og forfatter i Sverige.⁶ Der er slående ligheder mellem denne rejse og de rejser, som migranter fra Europa foretog til USA for 100-120 år siden. I søgen efter bedre livsvilkår begav disse mennesker sig fra typisk fattige men velkendte lokalsamfund ud i en ukendt verden, hvor de ikke beherskede sproget eller de lokale socio-kulturelle koder. De skulle forholde sig til fremmede mennesker, forhold og byer og påbegynde et ganske nyt liv. Afgørende forskelle mellem de to tidsperioder er dels, at migranter i nyere tid typisk har bosat sig i byområder (arbejds-

6. Dilsa Demirbag-Sten: *Stamtavlor*. Stockholm, Norstedts, 2005

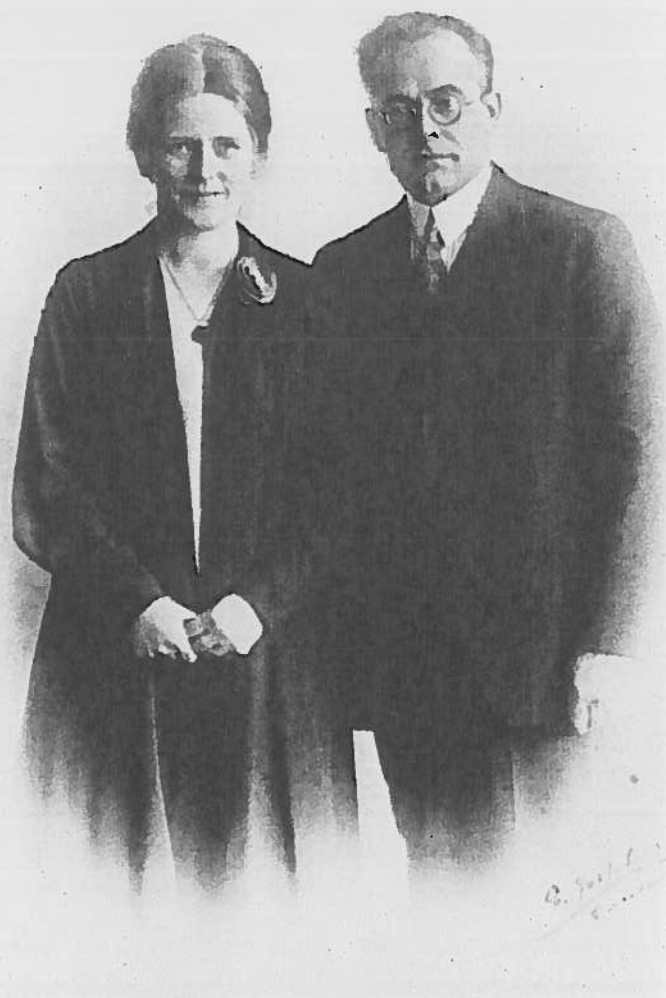
pladser), dels den store teknologiske udvikling, der er sket i mellemtiden. Den har, som vi skal se senere, foruden en række positive sider, også medført mulighed for social kontrol af ikke mindst unge etniske minoritetskvinder på tværs af landegrænser.

Når kvinder kommer til byen

Hvordan gik det med Holger? Det lykkedes for ham at uddanne sig til lærer i USA, og han fik også brevkontakt til sin ungdomskærlighed Gerda, som var blevet friskolelærer. Han kom tilbage til Danmark i 1912, hvor parret blev gift. Holger blev lærer og siden bestyrer på Taastrup Private Realskole, hvor han og Gerda var indtil 1953. De mennesker, der skulle blive min mormor og morfar, brød ligesom Holger op fra hårde vilkår på landet for at søge et bedre liv et andet sted. De drog dog ikke helt til Amerika og endda heller ikke til København, som så mange i deres generation, men til en forstad til København, nemlig Taastrup. Her blev jeg født i 1956. Holgers og min familiehistorie krydsede hinanden i 1963, da jeg begyndte i 1. klasse på Taastrup Private Realskole, hvor Holger og Gerdas datter Ingrid blev min lærer, og jeg kom i klasse med deres barnebarn Eva.

Mine bedsteforældres rejse fra land til by inden for Danmarks grænser er på mange måder kendetegnende for den udvikling, som er foregået i Europa fra slutningen af 1800-tallet.⁷ Ændringer i det nordeuropæiske

7. Afsnittet bygger på Elisabeth Wilson: *The Sphinx in the city*. London, Virago Press, 1991, Karin Lützen & Bente Rosenbeck: *Den moderne tid. Det europæiske hus*. Bind 5. København, Gyldendal, 1991, Bente Rosenbeck: *Kønnet mellem omsorg og kontrol. Mødet med de moderne institutioner*. I: Kari Meiboy (red.): *Kjønnenes møte med det moderne*. Trondheim: Senter for kvinneforskning Skriftserie 1, 1999 og Jonathan Hermansen: *Udkanten - hvorfor kragerne vender. En undersøgelse af unge mænds tilknytning til Udkantsdanmark*. Speciale ved Sociologisk Institut, Københavns Universitet, 2011

Holger og Gerda Egekvist, det unge bestyrerpar på Taastrup Private Realskole.

demografiske mønster revolutionerede på mange måder kvinders liv. Unge mennesker knyttede intime bånd, som brød med traditionelle, familiemæssige og religiøse normer. Det, der især har kendetegnet moderniteten, er kvinders inddragelse i det urbane liv, hvilket menes at have været baggrund for, at den politiske ligestilling slog tidligt igennem i Europa. Rejsen mod byen var en bevægelse bort fra patriarkalske og familiemæssige autoriteter og retfærdiggjorde krav om politisk ligestilling og kønsligestilling. Kvinder fik egne indtægter, hvilket både gjorde dem uafhængige af forældrene og gav dem større selvbestemmelse. Kvindeemancipationen i 1800-tallet gav dog især ugifte borgerlige kvinder mulighed for at overskride deres traditionelle plads, fx ved at udvikle deres

intellektuelle evner, søge uddannelse eller ved at udfolde sig fysisk ved bl.a. at cykle og ride.

Som også den engelske kulturforsker Elizabeth Wilson argumenterer for, så indelbar storbyen emancipatoriske, dvs. frigørende muligheder for kvinder og forskellige minoritetsgrupper. Det var i de vestlige storbyer, at demokratiet blev udviklet, idet kvinder og mænd var sammen som individer mere end som medlemmer af en slægtskabsgruppe eller en klan. Politiske organisationer erstattede eksisterende paternalistiske og patriarkalske strukturer og banede vejen for individualisme og demokrati.

Skønt storbyen har indebåret nye farer for kvinder, så har den også tilbudt dem øget selvbestemmelse, herunder seksuel. Kvinder har da også brugt og bruger stadig byen til at løsrive sig fra patriarkalske og familiemæssige autoriteter. Wilsons analyse viser, at globalt set udsætter storbyliv kvinder samt etniske og seksuelle minoriteter for elendighed og udnyttelse, samtidig med at byen er en kilde til overlevelse og flugt fra utilfredsstillende og undertrykkende forhold på landet.

Både i Vesten og i udviklingslande er kvinder strømmet til metropolerne i mindst lige så høj grad som mænd. Storbyliv har medført forandringer og nye muligheder for kvinder. Selv om kvinder ikke nødvendigvis altid har ønsket eller ønsker en anden slags liv, har selve eksistensen af storbyen afsløret, at andre måder at leve på er mulige og tilgængelige. Byen er gennem tiderne blevet opfattet som et område af ukontrolleret og kaotisk seksualitet, og derfor har kontrol af kvinder været anset for nødvendig for at afbøde denne trussel. Da kvinders tilstede-

værelse i byen er blevet set som et symptom på uorden og som en overtrædelse af mænds domæne, udgør byen både et frydefuldt oplevelsesh- og frigørelsessted og et farefuldt rum for kvinder. Skønt byen har denne dobbelttydige betydning, har den alligevel i sidste instans frigjort kvinder mere end både land- og forstadslivet, påviser Wilson. Bylivets goder og farer er dog ulige fordelt. Selv om fattige og marginaliserede mennesker er udelukket fra byens komfort, udsættes de imidlertid for dens modernitet. Selve eksistensen af det urbane livs fordele retfærdiggør således bl.a. kvinders krav om at få del i dem.

Kvinders vandring fra land til by fortsætter stadig. I Danmark flytter unge kvinder fra det såkaldte Udkantsdanmark (bl.a. for at tage en videregående uddannelse), mens unge mænd i højere grad bliver boende, hvilket indebærer en ulige kønsfordeling. Sociologen Jonathan Hermansen har på baggrund af tal fra Danmarks Statistik vist, at der er en tydelig tendens til, at kvinder i alderen 16-25 år foretrækker at bo i hovedstadsområdet og større byer som Århus og Odense, mens jævnaldrende mænd dominerer i landområderne.

Her kan vi afrunde beretningen om Holger, for Jonathan Hermansen er Holger og Gerdas oldebarn.

5.2. Udvidelse af medborgerskab

I 1950'erne identificerede den engelske samfundsforsker Thomas H. Marshall tre former for rettigheder, som har udviklet sig i løbet af de sidste 200 år i de vestlige demokratier: civile, politiske og sociale. Disse er

knyttet til henholdsvis retssikkerhed, politisk indflydelse og velfærd.⁸ Den engelske sociolog Ken Plummer argumenterer med inspiration fra en anden engelsk sociolog, nemlig Anthony Giddens, for, at i en nutidig verden bør man udvide medborgerskabsforståelsen med en fjerde sfære, der handler om de mest private dele af menneskers liv. Derfor har han udviklet begrebet intimt medborgerskab. En anden måde at beskrive de processer, som bl.a. Wilson har analyseret, er således at påpege, at kvinder – især i den vestlige verden – har tilkæmpet sig et stadig mere omfattende intimt medborgerskab. Ifølge Plummer handler intimt medborgerskab om en demokratisering af relationer og af den private sfære. Intimt medborgerskab dækker over et meget bredt

8. Afsnittet bygger på Ken Plummer: *Intimate Citizenship: Private Decisions and Public Dialogues*. Seattle, University of Washington Press, 2003, og Yvonne Mørck: *Etniske minoritetsunge i Danmark. Strategier, udfordringer og potentialer*. I: Henrik Arbo-Bähr (red.): *Ungdomssociologi*. København, Forlaget Columbus, 2005

spektrum, men i denne sammenhæng er det relevant at fremhæve to ting: Det henviser for det første til dét at have eller ikke have råderet over sin egen krop og sine følelser og selv at kunne eller ikke kunne bestemme over sine personlige (i bred forstand men især i forhold til familie, slægt og venner) og seksuelle relationer. For det andet handler det om socialt funderede valg af identitet(er) eller mangel på samme.

Globalt set lever de fleste mennesker på en og samme gang i traditionelle, moderne og senmoderne verdener. Det foregår imidlertid, som Plummer påpeger, i forskellige tempi, i varierende grad og med forskelligartede grader af bevidsthed. Fx lever mange ældre og flertallet af befolkningerne i udviklingslande liv, der i vid udstrækning er styret af traditioner. Samtidig finder fx mange unge og mennesker i rigere lande senmoderne måder at organisere deres liv på stadig mere tiltrækkende og brugbare. Derfor giver det

Kutlug Atamans videoinstallation

Den tyrkiske kunstner Kutlug Atamans videoinstallation Küba (2004) består af 40 tv-apparater, der hver indeholder et interview. Titlen henviser til det slumområde ved Istanbul, som de beboere, der fortæller om deres liv, bor i. Da kunstneren spørger en ung kvinde, om hun har været ved havet, forstår hun ikke, hvad han mener. Hun har hverken kendskab til eller set det hav, som Istanbul ligger ved.

Se: <http://www.guardian.co.uk/culture/2005/mar/29/1>

mening at operere med henholdsvis traditionelle, moderne og senmoderne intimiteter.

Traditionelle intimiteter udgør normen i samfund og fællesskaber, hvor mennesker lever omgivet af deres familier og kendte naboer. Kollektivt orienterede familieformer råder, og man lever og deltager i fællesskaber, der er indlejret i stærkt patriarkalske og/eller religiøse sociale ordener. Ægteskaber er typisk arrangerede, dvs. at parrets respektive familier i højere eller mindre grad er involveret i valg af ægtefælle og beslutning om ægteskab. Denne ægteskabspraksis er stadig den mest udbredte globalt set. Slægtskabsbånd er helt afgørende, sladder udgør et redskab til social kontrol af især kvinder, og der råder et stærkt konformitetspres, dvs. et pres på den enkelte for at tilpasse sig de i fællesskabet rådende normer.

Moderne intimiteter er, som beskrevet, opstået på baggrund af de sidste par hundrede års udvikling og er knyttet til kapitalisme, urbanitet, individualisering og bureaukratisering. Den har indebåret en aftraditionalisering, en verdsliggørelse og en voldsom forandringshastighed. Udviklingen har således betydet en generel demokratisering af hverdagslivet, og en individualisering af menneskelige relationer i en verden fyldt med valgmuligheder. Fx vælger man selv sin partner og/eller ægtefælle, dvs. at kærlighedsægteskab udgør normen.

Senmoderne intimiteter mikser traditionelle og moderne intimiteter med de nye muligheder, som den globale højteknologiske verden tilbyder. Mange menneskers liv forbliver stort set uberørt af den senmoderne verdens muligheder, samtidig med at stadig flere bliver påvirket. Såvel moderne som senmoderne intimiteter er altså kendetegnet

ved modsatrettede tendenser, ligesom de indeholder både positive og negative dimensioner.

Nu om stunder lever mere end en milliard mennesker i ufattelig fattigdom og under fornedrende forhold især i slumområder i udviklingslandenes megabyer. Selv om det intime medborgerskabs rettigheder og valgmuligheder globalt er forbeholdt de få, argumenterer Plummer for, at selve den underliggende idé er til gavn for de mange, for den handler grundlæggende om at tage menneskers rettigheder til deres egen krop, følelser og relationer alvorligt.

5.3. Mellem byluftens muligheder og social kontrol

Hvordan kan livet forme sig for kvinder, der er flyttet til storbyen i nyere tid? Omfatter byens muligheder for øget selvbestemmelse også kvinder i Tyrkiet og unge etniske minoritetskvinder i Danmark?

Som mange andre i Tyrkiet rejste Selahattin og Nura til en europæisk storby for at skabe sig et bedre liv. Millioner andre er imidlertid draget til byområder internt i Tyrkiet. Landet har siden 1950'erne oplevet en voldsom urbanisering, hvilket har betydet, at omkring år 2000 boede over 65 % af landets befolkning i byer.⁹ Da der ikke var tilstrækkeligt med boliger, byggede folk huse på jord, som de ikke ejede. Mange familier fra samme landsby eller region har bosat sig i disse bebyggelser, såkaldte *gecekondu*.

I 1990'erne undersøgte den tyrkiske forsker Tahire Erman kvinder, der var flyttet

9. Afsnittet bygger på Tahire Erman: The Impact of Migration on Turkish Rural Women: Four Emergent Patterns. *Gender and Society*, Vol.12, No.2, 1998, s. 146-167, og Tahire Erman: Rural Migrants and Patriarchy in Turkish Cities. *International Journal of Urban and Regional Research*, Vol 25, No.1, 2001, s. 119-133.

Tyrkiske kvinder spillede i 2013 en central rolle i en række omfattende protester, der i begyndelsen vendte sig mod planen om at fjerne en park, men efterhånden rettede sig mod den siddende regering ledet af det konservative AKP-parti.

fra landsbysamfund til en gecekondu i udkanten af hovedstaden Ankara. Hun studerede kontinuitet og forandring i kvindernes liv, deres forskellige erfaringer i byen, og hvordan byliv påvirkede fx forståelser af køn og magtforhold i husholdene. På baggrund af egen og andres forskning konkluderer Erman,

at for nogle kvinder kan livet i storbyen i Tyrkiet betyde nye og mere ligestillede relationer til deres ægtemænd. Hun peger på to potentielle brud med traditionelle former for patriarkat i en urban kontekst, som kan bibringe kvinder en vis autonomi og magt: For det første mulighed for at have løn-

Figur 5.1. Profil for tyrkiske kvinder, der har migreret, sammenlignet med kvinder, der ikke har migreret til byen. Procent.

	Ikke migrant	Migrant		Ikke migrant	Migrant
Civilstand			Uddannelse		
Aldrig gift	13	9	Grundskole, primær	68	56
Gift	81	86	Grundskole, sekundær	9	9
Enke	4	3	Gymnasium	15	19
Skilt	2	2	Universitet	9	15
Samboende	1	1	Akademisk grad	0	1

Kilde: World Bank, TDHS, 2003

arbejde uden for hjemmet og for det andet brud med familiens kreds af slægtninge og folk fra samme landsby, der bor i nabolaget, og som ofte udgør det lokale migrantmiljø.

Mænd i disse migrantmiljøer forsøger imidlertid at bevare deres dominerende position, hvilket understøttes af institutioner og det patriarkalske samfunds værdisystem. Det tyrkiske samfund er præget af hastige forandringer, og der er en voksende kamp om fremherskende normer og værdier. Mænds traditionelle positioner bliver udfordret, så de forøger deres forsøg på at forskanse sig mod disse udfordringer. Det sker bl.a. ved at fremstille storbyen som en trussel mod familiens moral og traditionelle forestillinger om kvindens ære, hvilket bidrager til at (fast)holde kvinder inden for det lokale migrantsamfunds normsættende rammer. En anden strategi er at beskrive kvinders lønarbejde som ubetydeligt og som en udvikelse af deres husmorrolle. Herved usynlig-

gøres deres økonomiske bidrag til familien. En tredje strategi er at se ned på og sladre om kvinder, der arbejder uden for hjemmet, da det af mange opfattes som at gå mod de tidligere landsbybeboeres traditioner. Social kontrol kan således spænde ben for kvinders udnyttelse af de nye muligheder, som et storbyliv faktisk kan tilbyde.

Migrantmiljøernes kultur og sociale relationer, en dominerende husmorideologi og rådende opfattelser af kvinders lønnede og ulønnede arbejde spiller altså en afgørende rolle i reproduktionen af det traditionelle patriarkat i (stor)byen. I sådanne gecekondus kan kontrol af kvinder foregå meget effektivt. Kvinder tilbringer typisk det meste af deres tid i nabolaget, hvor de kan overvåge hinanden og dermed udøve kontrol over andre kvinder på mænds vegne. Begge køn bidrager således til den sociale kontrol af kvinder. Kulturens rolle i reproduktionen af mandlig dominans gør sig sandsynligvis

388.666 borgere i Danmark

388.666 borgere i Danmark er indvandrere/flygtninge eller efterkommere fra ikke-vestlige lande, og heraf udgør mennesker med rødder i Tyrkiet, Irak, Libanon og Pakistan de største grupper (Statistikbanken FOLK1, 2012K4). Størstedelen bor i nærheden af store byområder. Den største andel bor i Region Hovedstaden, nemlig 15,4%. Derefter er Århus Kommune i Region Midtjylland med 14,1% den kommune uden for Region Hovedstaden, hvori der bor den højeste andel af etniske minoriteter.

11 kommuner i Region Hovedstaden har imidlertid en højere andel etniske minoriteter end Århus. Inden for de forskellige bydele i de større byer er der stor variation i antallet af etniske minoriteter. Områder omkring Nørrebrogade på Nørrebro i København er et af de steder i landet, hvor koncentrationen af etniske minoriteter er højest.

Margit Anne Pedersen & Stine Simonsen Puri: *Billeder på integration. Kulturmøder, samfundsforandringer og projektmøder*. Århus, Systime, 2012, s. 45-46

også gældende i andre samfund, som ikke har fuldt udviklede moderne institutioner, konkluderer Erman.

5.4. Social kontrol blandt etniske minoriteter i Danmark

Det er ikke kun i Tyrkiet, at der foregår såvel reproduktion som forandring af kultur og mandlig dominans. Disse processer er også på spil fx blandt etniske minoriteter i samfund, der har fuldt udviklede moderne institutioner, som det er tilfældet i Danmark.¹⁰ At familierne bor i et vestligt velfærdssamfund, giver imidlertid andre livsvilkår for unge kvinder end i et land som Tyrkiet eller andre lavindkomstlande, hvor bl.a. velfærdsstatslige ydelser er få eller ikke-eksisterende og uddannelsessystemet ikke er tilgængeligt for alle. At bo i et nabolag kendetegnet ved mange beboere med samme etniske, sproglige og/eller religiøse baggrund, såsom Mjølnerparken på Nørrebro i København eller Gellerupparken i Århus, kan dog spille en vigtig rolle i forhold til, hvorvidt unge kvinder reelt har mulighed for selvbestemmelse og dermed for udfoldelse af deres intime medborgerskab.

En ny undersøgelse har dokumenteret omfattende social kontrol blandt etniske minoriteter i Danmark. Forskningsrapporten „Ung i 2011 – Nydanske unges oplevelse af social kontrol, frihed og grænser“¹¹ bygger på en spørgeskemaundersøgelse blandt cirka 3.000 unge, herunder cirka 1.000 etniske minoritetsunge med ikke-vestlig baggrund.

10. Alle samfund og samfundsgrupper er kendetegnet ved, at der foregår både kulturel reproduktion og forandring

11. Rapporten er udarbejdet for Social- og Integrationsministeriet af konsulentfirmaet Als Research. Den findes på: <http://www.alsresearch.dk/uploads/Publikationer/Ung-i-2011-Rapport.pdf>

Social kontrol henviser til, at familien udsætter de unge for forskellige former for adfærdsregulering for at beskytte familiens ære og traditioner.

Undersøgelsen konkluderer, at mange etniske minoritetsunge udsættes for social kontrol, især i forhold til valg af ægtefælle, kærester og sex før ægteskabet. Der eksisterer omfattende social kontrol især i forhold til parforhold, køn og seksualitet, og pigerne er på næsten alle områder udsat for stærkere social kontrol end drengene. Halvdelen af de adspurgte etniske minoritetsunge må fx ikke have en kæreste for deres familie, mens hver fjerde oplever, at deres familie er med til at vælge deres ægtefælle. En fjerdedel er bange for, at familien vælger en ægtefælle mod deres vilje, og næsten 40% af undersøgelsens etniske minoritetspiger er udsat for, hvad der betegnes som stærk social kontrol. Unge, der enten har forældre eller kun en mor, der er i beskæftigelse, er i mindre grad udsat for social kontrol. Endvidere har mange af de unge selv holdninger, der understøtter social kontrol. Fx mener en tredjedel af drengene, at piger og drenge ikke skal have frihed til at gøre de samme ting. Og over to tredjedele af begge køn er enige i, at en kvinde bør have en intakt mødom ved indgåelse af ægteskab.

Simona Abdallah, en ung kvinde med palæstinensisk baggrund, har beskrevet den sociale kontrol, som hun har oplevet i det arabisktalende miljø i Gellerupparken.¹²

12. Minna Grooss: *Lykkens Brud. Simona Abdallahs historie fortalt til Minna Grooss*. København, Informations Forlag, 2012. Af andre bøger, som også indeholder beretninger om social kontrol og unges, især kvinders, kamp for øget selvbestemmelse i etniske minoritetsmiljøer, kan nævnes Üzeyir Tiri: *Hverdagens erobring. Etniske minoritetsunge i europæiske storbyer*. København, Hans Reitzels Forlag, 1999, og Kristina Aamand & Asif Uddin: *Mødom på mode. Beretninger om skik og brug blandt indvandrere*. København, Gyldendal, 2007

” Gellerup har ører. Store ører. Lige så store som parabolene på mange af altanerne ... Folk lytter. Også om natten. Hvem har talt med hvem? Hvis datter kom ikke hjem til tiden? Hvem er blevet skilt?” Piger „bliver kaldt beskidte eller ludere, når ørerne opfanger, at de taler med en dreng. Eller en fra blokken hører hende fnise på gaden, når hun er taget ind til Aarhus for at komme på afstand af alle de lyttende ører.”

Grooss 2012:15

Hør Simona, hendes forældre og søskende flyttede til Gellerup, boede de et sted i Danmark, hvor de stort set var de eneste etniske minoriteter. Det var først i Gellerup, „at omgivelserne begyndte at have en afsmittende effekt på hendes mor og far. Der, hvor reglerne blev strammet“. I begyndelsen var der stor etnisk spredning blandt skoleeleverne, men „langsomt forsvandt de dansktalende, og tilbage var kun familiesammenførte arabere, mange af dem fattige landsbyfolk uden uddannelse. Jo flere arabere, jo flere regler“ (ibid.52). Siden teenagealderen har Simona været udsat for streng social kontrol af sine forældre.

På et tidspunkt flyttede Simona med sin mand til København, nærmere bestemt Nordvest, som grænser op til Nørrebro. En af de første dage gik hun tur i området, og hun fortæller:

” Tænk, at der findes et sted som her, hvor indvandrere og danskere lever side om side. Her er fyldt med liv, og butikkerne lukker aldrig. Halvdelen af butikkerne er arabiske. Mange spørger mig, hvor jeg kommer fra, men jeg gider ikke sige det. Især ikke, hvis de er palæstinensere. Jeg vil være i fred

for arabere, så jeg siger bare, at jeg kommer fra Italien eller Spanien. Så spørger de ikke mere. Tænk, jeg kan gå i fred. Det er den vildeste følelse ...”

ibid.109-110

Med flytningen bevægede hun sig fysisk væk fra slægt, venner og bekendte i et miljø præget af streng social kontrol. Selv om familien fx telefonisk stadig forsøgte at kontrollere hendes adfærd, lykkedes det for hende at skabe sig et frirum, også da hun efter et par år blev skilt. Skønt hun blev udspurgt om sin baggrund, oplevede hun områdets mangfoldighed som en personlig befrielse. Hun kunne 'gemme' sig i storbyens multikulturelle liv og afbøde den sociale kontrol ved at skjule sin etniske baggrund. Desuden var hun opsøgende over for nye mennesker og miljøer, og hun tjente sine egne penge. Efterhånden fik Simona gang i en utraditionel karriere som professionel perkussionist, nemlig på darbuka, som er et mandsdomineret trommeinstrument. For Simona Abdallah har Københavns byluft betydet stadig større frihed og mulighed for udfoldelse af intimt medborgerskab.¹³

Etniske minoritetskvinder, der bor i Mjølnerparken, kan imidlertid have en ganske anden oplevelse af København og i særdeleshed af lokalområdet. Det har bl.a. vist sig, at en mindre gruppe etniske minoritetsmænd med Mjølnerparkens beboerformand i spidsen i en årrække har haft magten i boligområdet. De har via opstillede overvågningskameraer, hvis formål var at mindske kriminalitet, fx haft mulighed for at holde øje med beboernes, herunder kvindernes, færden i

13. Se: <http://www.youtube.com/watch?feature=endscreen&NR=1&v=gx8n1ltFLx8&list=PL978B673EF35D5D46>

bebyggelsen.¹⁴ Mange beboere har ringe kontakt til det omgivende samfund, men det er ved at ændre sig. Bl.a. er der kommet en gruppe af unge veluddannede og selvstændige kvinder, som ønsker et andet liv end deres mødre, og som har forbindelser uden for boligområdet. Forandringen afspejles også i, at den i januar 2013 valgte beboerbestyrelse, der består af syv personer, har fire kvindelige medlemmer med etnisk minoritetsbaggrund.

Forskning, herunder Ung 2011-projektet, viser, at social kontrol har en transnational dimension. Transnationale bånd spiller nemlig en vigtig rolle for mange etniske minoriteter i bl.a. Europa.¹⁵ Sådanne bånd henviser til, at etniske minoriteter deltager i familiemæssige, sociale, økonomiske, kulturelle, politiske og/eller religiøse processer, der rækker ud over nationale grænser, samtidig med at de indgår i livet det nye sted. Udviklingen af transport- og kommunikationsmidler (fx billige flybilletter, mobiltelefon og internet) har gjort transnationale rejser og kommunikation både hurtigere, lettere og mere tilgængelig. Børneopdragelse og social reproduktion kan således foregå på tværs af landegrænser. Familiemedlemmer i fx Tyrkiet og Tyskland kan være involveret i, hvordan forældre i Danmark håndterer familiens unge.

14. Søren K. Villemoes og David Jacobsen Turner: Frisk pust over ghettoen. *Weekendavisen*, 1. januar 2013. To andre artikler af samme forfattere blev bragt 28. oktober 2011 (Kongen af Mjølnerparken) og 2. marts 2012 (På den anden side af hegnet). Se også en senere artikel af Mette-Line Thorup: Kvinderne rejser sig i Mjølnerparken, *Information*, 24.-25. august 2013

15. Afsnittet bygger på Peggy Levitt & Nadya B. Jaworsky: Transnational Migration Studies: Past Developments and Future Trends. *Annual Review of Sociology*, vol. 33, 2007, 129-156, og Christiane Timmerman: Gender Dynamics in the Context of Turkish Marriage Migration: The Case of Belgium. *Turkish Studies*, vol. 7, no.1, 2006, 125-143

Modsat tidligere er migration således i stigende grad blevet en kontinuerlig proces af bevægelse og interaktion mellem en række forskellige steder på tværs af nationale grænser. Det gør det muligt at vedligeholde aktive relationer mellem hjemlandet og det nye land. Det kan være til stor nytte og glæde for både mennesker, der blev tilbage i oprindelseslandet, og for dem, der rejste ud. Stærke transnationale relationer åbner imidlertid også mulighed for, hvad den belgiske migrationsforsker Christiane Timmerman kalder transnational social kontrol. En sådan kontrol indebærer, at familiemedlemmer bosat hvor som helst i verden kan have indflydelse på etniske minoritetskvinders liv i fx Danmark. Det kan betyde, at traditionelle intimiteter kan blive fastholdt og måske endda forstærket i etniske minoritetsfamilier.

En ny undersøgelse om vold mod kvinder i etniske minoritetsfamilier i Danmark viser fx, at familiemedlemmer, uanset hvor de er bosat, kan lægge et stort følelsesmæssigt pres på en kvinde for at blive i et voldeligt ægteskab.¹⁶ Og hvis en kvinde har forladt en voldelig mand, kan hun blive presset eller truet til at gå tilbage til ham. Skilsmisse, også når der er tale om vold, er ofte ikke velset. Hele slægtens omdømme vil nemlig blive påvirket, hvis en kvinde bliver skilt.

Transnationale relationer kan dog også virke understøttende for kvinders kamp for selvbestemmelse og frirum. Da Simona var teenager, fandt hun eksempelvis støtte hos en onkel, der bor i Tyskland. Han forsøgte

16. Sofie Danneskiold-Samsøe, Yvonne Mørck og Bo Wagner Sørensen: „Familien betyder alt“. *Vold mod kvinder i etniske minoritetsfamilier*. Frederiksberg, Frydenlund, 2011. Kan downloades eller bestilles gratis: www.trygfonden.dk. Se den tyske film *Die Fremde* (Feo Aladag 2010) for lignende problemstilling: <http://www.diefremde.de/>

bl.a. (forgæves) at overtale hendes far til, at hun måtte tage til Berlin hos hans familie i en periode. Og da Simona i selskab med en anden onkel for første gang besøgte sin familie i Palæstina, oplevede hun, at den var betydelig mere liberal end hendes forældre (og andre arabisktalende familier i Gellerup). Fx måtte de unge kvinder og mænd gå ud sammen, og kvinder badede i bikini. Den slags havde Simona aldrig prøvet hjemme i Danmark. Sådanne oplevelser bestyrkede hende i, at hendes liv kunne være anderledes.

5.5. Byluft kan bringe frihed

Selv om kontrol af kvinder, herunder af deres seksualitet og reproduktion, ser ud til at være en af de sidste bastioner, der forandres ved tilpasningen til storbyliv og/eller et nyt land, så er der faktisk sket betydelige forandringer i etniske minoritetsfamilier i Danmark på blot en eller to generationer.¹⁷ Familier udvikler i varierende grad hybride livsformer, dvs. at de mikser traditionelle, moderne og senmoderne intimiteter. Nogle familier er dog mere indstillet på, at dens piger og kvinder kan benytte storbyens muligheder i forhold til fx uddannelse og

fritids- og ungdomsliv end andre familier. Men som Wilson og Plummer er inde på, så udsættes alle grupper for storbyens (sen) modernitet og dermed også for det intime medborgerskabs (valg)muligheder og krav om selvbestemmelse og rettigheder.

Skønt slægten ofte er spredt rundt om i verden, så spiller den typisk en væsentlig rolle for etniske minoritetsunges valg på en række områder: ungdomsliv, herunder kæresteri, ægtefælle, skilsmisse og uddannelse. Samtidig indebærer familiens patriarkalske strukturer, at beslutninger, som danske kvinder selv træffer, oftere afgøres af henholdsvis familiens mænd på kvinders vegne og af forældre på børns vegne. Det mest udbredte er formodentlig, at kvinder selv træffer afgørelser på baggrund af de mere eller mindre indirekte forventninger, der er fra familiens side. Samme mekanismer gælder for unge mænd, men de har typisk større råderum end kvinder. Det er dog sandsynligvis de færreste unge, der ønsker at bryde fuldstændigt med de værdier og traditioner, som de er opvokset med på hjemmefronten. Forskning viser, at ligestillingsidealer udviklet i Norden i vid udstrækning har påvirket deres liv, samtidig med at de viderefører visse traditioner fra patriarkalske kulturer. I den nordiske forskningslitteratur betegnes de unge da også som fx bindestregsdanskere, mangfoldighedens entreprenører og balancekunstnere.

Stadig flere unge kvinder uddanner sig, er på arbejdsmarkedet og er aktive medborgere på en lang række andre områder. Historien viser, at en tilsvarende udvikling har medført krav fra kvinder om selvbestemmelse og personlig autonomi. Det tyder da

17. Afsnittet bygger på Yvonne Mørck: *Bindestregsdanskere. Fortællinger om køn, generationer og etnicitet*. Frederiksberg, Forlaget Sociologi, 1998, Annick Prieur: *Magt over eget liv: om unge indvandrere, patriarkalske familieformer og nordiske ligestillingsidealer*. I: Anette Borchorst (red.): *Kønsmagt under forandring*, København, Hans Reltzels Forlag, 2002, Annick Prieur: *Balansekunstnere. Betydningen av innvandrerbakgrunn i Norge*. Oslo, Pax Forlaget, 2004, Flemming Røgilds: *Stemmer i et grænseland. En bro mellem unge indvandrere og danskere?* København, Politisk Revy, 1995, Lasse Koefoed & Kirsten Simonsen: *„Den fremmede“, byen og nationen - om livet som etnisk minoritet*. Frederiksberg, Roskilde Universitetsforlag, 2009, Yvonne Mørck & Bente Rosenbeck: *Rejser og forandringer: Intersektioner af klasse, køn og etnicitet. Kvinder, Køn & Forskning Nr. 1*, 2010, 7-17, og Yvonne Mørck: *Etniske minoritetsfamilier under forandring*. Danskernes Akademi 2012 (http://www.dr.dk/DR2/Danskernes+akademi/Forelaesere/Y/Yvonne_Moerck.htm).

også på, at etniske minoritetskvinder stiller stadig flere krav til deres etniske bagland om ret til selvbestemmelse, om kønsligestilling og om rum til at udforme egne identiteter. Gennem deres deltagelse i uddannelses-systemet, på arbejdsmarkedet og i andre aktiviteter får disse kvinder også opbygget nye kontakter. De har med andre ord mulighed for at danne såvel 'afgrænsende' som 'brobyggende' netværk. Det betyder, at de har kontakt med både nogle, der 'ligner' dem selv, fx familie og venner og velkendte miljøer, og at de har relationer og netværk, der rækker ud over disse mennesker og miljøer.

København har udviklet sig til en storby præget af etnisk, kulturel, sproglig og religiøs mangfoldighed. For etniske minoritetskvinder, der har formået at drage nytte af såvel det danske velfærdssamfunds som hovedstadens tilbud om fx at tage en uddannelse, repræsenterer København et sted, der giver mulighed for social mobilitet, udfoldelse og nye identifikationer. De oplever en glæde ved storbyens muligheder og diversitet, samtidig med at de drager nytte af og navigerer i transnationale netværk og praksisser, som de er en del af via deres familier og for nogles vedkommende deres internationalt orienterede arbejde. Sådanne unge omtaler fx sig selv som københavnere med stort K.

Yasmeen, en kvinde på 26 år med pakistanske rødder, fortæller om sin opfattelse af det multikulturelle og kosmopolitiske København. Stadig flere både etniske minoriteter og etniske danskere ser mangfoldigheden som noget positivt og naturligt, for mange er vokset op med den. Shahda, en pakistansk kvinde i 30'erne, fortæller sådan her:

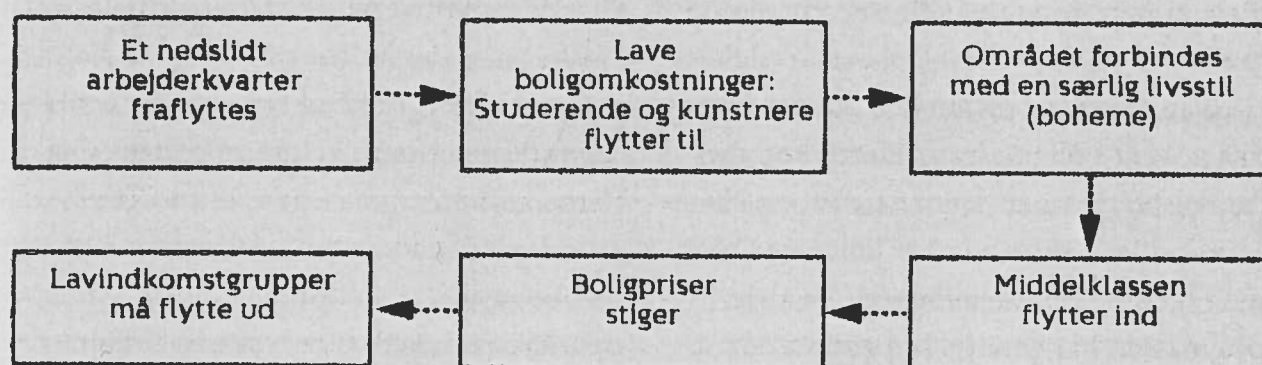
” ... Nu kan jeg godt forstå, at folk taler om byens puls ... Jeg vidste ikke, at jeg elskede København, men det gør jeg altså. Men jeg tror det – jeg ved det ikke, om jeg føler mig fri, jeg føler mig bare sådan. Jeg nyder det. Det er noget, der kan løfte ens dag – det er simpelthen ren nydelse ...“

Kofoed & Simonsen 2009: 131-132

5.6. Opsummering

- Kapitlet har undersøgt, hvorvidt storbyen historisk har givet kvinder større mulighed for selvbestemmelse end landsby- og forstadsliv. Selv om mange mennesker både tidligere og i nutiden udsættes for ufatte- lig fattigdom og udnyttelse, konkluderes det, at storbyliv har tilbudt kvinder nye muligheder og livsformer. Derefter blev det belyst, hvorvidt byens muligheder for øget selvbestemmelse også omfatter kvin- der i Tyrkiet, der flytter fra land til by og unge etniske minoritetskvinder i Dan- marks storbyer.
- Kapitlet har belyst forskellige migrations- processer både i et historisk og nutidigt perspektiv, samtidig med at fremhersken- de begreber og analytiske rammer til at forstå især unge etniske minoritetskvin- ders situation er blevet præsenteret.
- Kapitlet konkluderer, at (stadig flere af) disse unge kvinder udvikler nye og hybri- de måder at forvalte køn og seksualitet på, men også at de kan risikere at blive udsat for transnational social kontrol, der be- grænser deres muligheder for intimt medborgerskab.

Gentrificeringsprocessen

Begrebet *gentrificering* (herskabeliggørelse) kommer af engelsk *gentry* (lavadel). Gentrificering finder sted, når et byområde skifter social karakter gennem fornyelse og værdistigning. Lavindkomstgrupper må flytte fra området på grund af generelt stigende leveomkostninger, blandt andet stigende huslejer.

Den typiske udvikling af gentrificerede områder er, at studerende, kunstnere og politisk aktive påbegynder at forandre området gennem forskellige aktiviteter.

Det kan være atelierer, improviserede caféer, små gallerier eller butikker med egenproducerede genstande. Dette skaber en tilgang til området af middelklassen, hvorved investorer begynder at opkøbe huse og renovere dem for derefter at udleje disse dyrere henholdsvis sælge dem som ejerlejligheder.

Eksempler på gentrificerede byområder er Nørrebro og Vesterbro i København og Prenzlauer Berg, Friedrichshain og Neukölln i Berlin.

Kilde: www.denstoredanske.dk

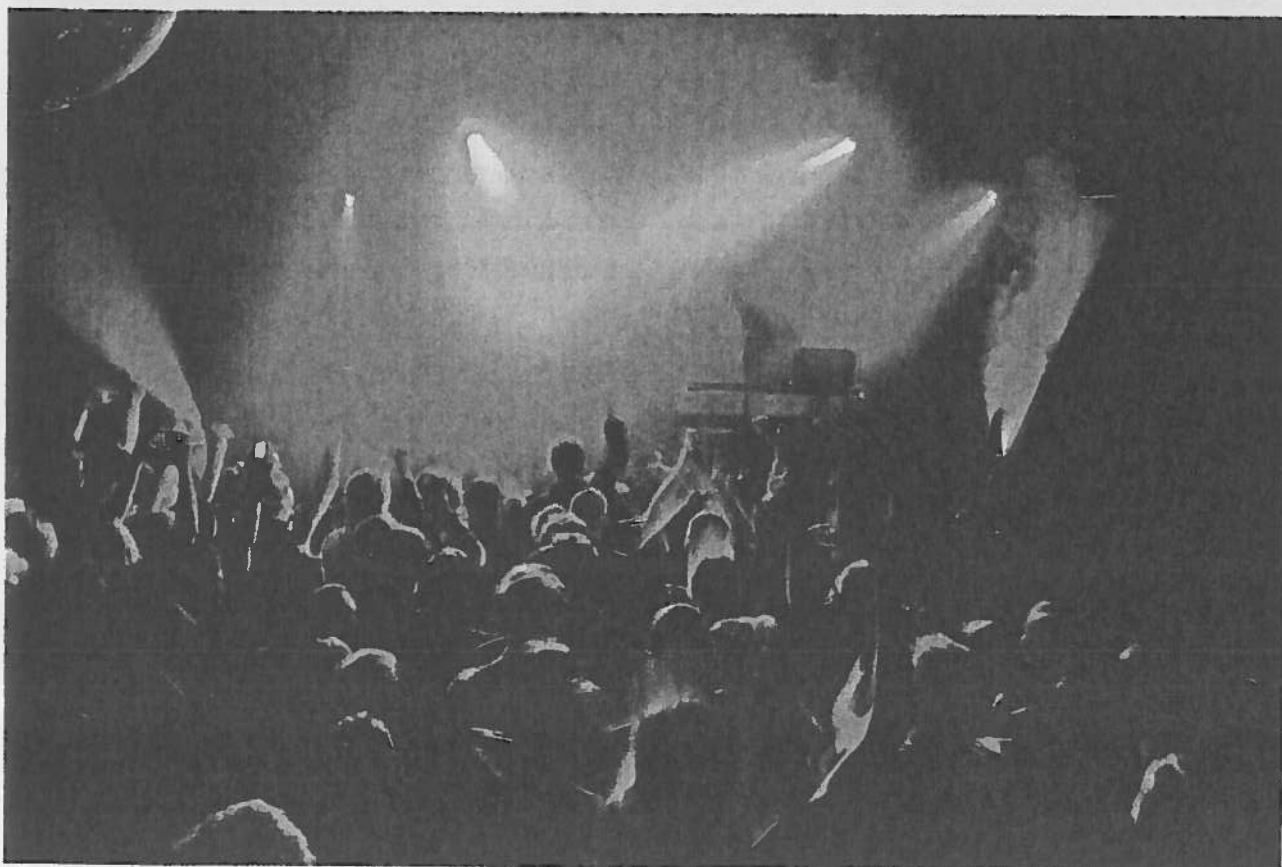
Kapitel 10: Natteliv

- et byrum udspændt mellem nydelse, økonomi og regulering

v. Jakob Demant

Introduktion

I dette kapitel vil vi sætte fokus på skabelsen af byens rum gennem en analyse af unges brug af byen om natten. Nattelivets byrum skaber forskellige former for in- og eksklusion; noget er acceptabelt i nogle rum, men helt uacceptabelt i andre. Nogle former for regulering vil opleves som acceptable nogle steder, men som uacceptable andre steder. På den måde giver kapitlet indblik i, hvordan vi anvender byen, samt hvordan vores anvendelse af den er med til at skabe den postindustrielle by.

Nattelivet i byerne er en kombination af et oplevelsesrum og en industri. Men det er ikke kun industrien, der skaber nattelivet. Også de, der deltager i nattelivet med en bestemt adfærd, er med til at skabe de steder, hvor nattelivet udfolder sig.

Nattelivet i byerne er en spændende kombination af et oplevelsesrum og en industri. Men det er ikke kun industrien, der skaber nattelivet. Selve byens rum – og forskellene mellem de forskellige rum – er skabt i det, der kaldes en *social-materiel konstruktion*. Denne konstruktion består af et samspil mellem de mere strukturelle vilkår som økonomi og politik, de rumlige aspekter med udformningen af steder og de sociale aspekter, der knytter sig til, hvordan disse bruges. I dette kapitel vil vi sætte fokus på disse konstruktioner igennem en analyse af unges brug af byen om natten: Det er særligt de måder, hvorpå unge bruger gader og stræder i områder med natklubber og barer, samt de måder, som man bruger natklubberne på, der er vigtige. Disse forskellige rum skabes igennem de måder som alkohol, politisk regulering, musik og politi knyttes sammen med de unges handlinger på. Rum er ikke neutrale. Vi skal se, at netop i forhold til nattelivet sætter det politiske, økonomiske og moralske sig igennem ved former for in- og eksklusion. Nogle handlinger og mennesker bliver acceptable i nogle rum, men helt uacceptable i andre rum, ligesom nogle former for regulering vil opleves som acceptable nogle steder, men som uacceptable andre steder. Allerede de tidlige byforskere, som fx Georg Simmel (jf. kapitel 2) så, hvordan serviceerhverv og butikker i byen var med til at forandre vores måde at bruge byen på og se på hinanden som mennesker. Dette kapitel ligger i forlængelse af denne pointe ved at se på en langt mere accelereret post-industriell by, hvor fremstillingsøkonomi helt er afløst af serviceøkonomi, og hvor der i serviceøkonomien arbejdes meget aggressivt med at skabe nydelse. Derved er kapit-

let også en diskussion af noget af det, der optager mange unge mellem 16-19 år: by-ture, alkohol og nydelse generelt.

10.1. Byen som nattelivsøkonomi

Unges brug af det offentlige rum om natten dukker ofte op i den offentlige debat med negative omtaler. Det er især alkohol, stoffer, larm, affald, uorden, urin og vold, der er fokus på i debatten. Ligeledes finder man også overskrifter om udgifterne til regulering og politiindsats samt beboernes nattero. Disse problemer er ofte hæftet sammen med det, som man kan betegne *nattelivsøkonomien*. Nattelivsøkonomien skal her forstås som et begreb for de kommercielle interesser, der er til stede i byen om natten. Det drejer sig om den serviceøkonomi, der består af restauranter, værtshuse, fastfood-steder, taxa mv. Det er dog oftest natklubber, diskoteker og kiosker, som sælger alkohol, der er i fokus for diskussionen. I et bredere perspektiv skal man forstå nattelivsøkonomien som en del af den større forandring imod det, der betegnes et „post-industrielt“ samfund. I det post-industrielle samfund erstattes industriproduktion af service- og vidensøkonomi. I forhold til byen handler det konkret om, at man søger at skabe en byplanlægning, hvor man bringer arbejdspladser og erhverv tilbage til byen igennem at gøre natteliv og andre former for nydelsesøkonomi til et bærende økonomisk og rumligt fundament. Der kan således både være tale om en strukturel forandring af samfundet og en byplanlægning, der forholder sig til disse forandringer (se kapitel 2 om byplanlægning).

Nattelivsøkonomien er blevet brugt til at skabe forandringer i byerne. I Storbritannien

har der været ført en aktiv politik for at skabe en levende „sydeuropæisk bymidte“ i mange storbyer. Man har ønsket nogle mere livlige byer, som havde aktivitet hele døgnet og i weekenderne. Dvs. byer, som er præget af et udendørsliv kombineret med et restaurations- og caféliv. Derfor har man lavet en række politiske og økonomiske strategier, som skulle trække caféer, barer, restauranter og natklubber til byen. Strategien har også samtidig skullet skabe vækst og arbejdspladser i en tid, hvor meget af den traditionelle fremstillingsøkonomi og råstofsudvindingsøkonomi er forsvundet. Et godt eksempel på en sådan by er Manchester. Manchester har igennem de sidste tyve år forvandlet sig fra en mine- og produktionsby til en by med en blomstrende nattelivsøkonomi, som har tiltrukket især unge hver weekend. Nattelivsøkonomien er parallelt til andre serviceøkonomier som fodboldklubben Manchester United med til at *brande* byen og gøre den attraktiv langt ud over oplandet. Manchester United skaber ikke længere primært grundlag for søndagens ritual for minearbejderne, men er en del af en global økonomi, hvor oplevelsesrejser, fester og ritualer er omdrejningspunktet. I Storbritannien har udvik-

lingen af nattelivsøkonomien primært været drevet af en radikal liberalisering af bevillingspolitikken. Særligt er bevillinger for udsækning af alkohol til sent på natten steget markant. Denne byudvikling har ofte haft fokus på nogle særlige zoner, hvor man meget specifikt har forsøgt at tiltrække aktivitet. I Danmark er det historisk set Nyhavn, som har haft en sådan nattelivsøkonomi – med værtshuse, diskoteker, restauranter med sen åbningstid og en grå økonomi med prostitution. I nyere tid er steder som Jomfru Ane Gade i Aalborg, Kødbyen på Vesterbro i København eller Vestergade-området i Københavns centrum gode eksempler.

10.2. Teori: Nattelivet som sted og begivenhed

Nattelivsøkonomien er som beskrevet en central del af den måde, som vi må forstå byen på. Men nattelivsøkonomien er også et særligt teoretisk perspektiv på byen. I dette perspektiv er det de strukturelle faktorer som økonomi og politik, som er det væsentligste. Fx konkurrencen om markedet igennem salg af alkohol og prisen på indgang samt den politiske regulering af bevillinger. Perspektivet tager med andre

Nattelivsøkonomi

Begrebet nattelivsøkonomi kan bruges til at beskrive særligt de økonomiske og politiske aspekter af natteliv. Fokus er på serviceproduktion, særligt på natklubber, diskoteker, barer, restauranter, døgnbutikker samt anden underholdningsindustri, der lever af at sælge ydelser til

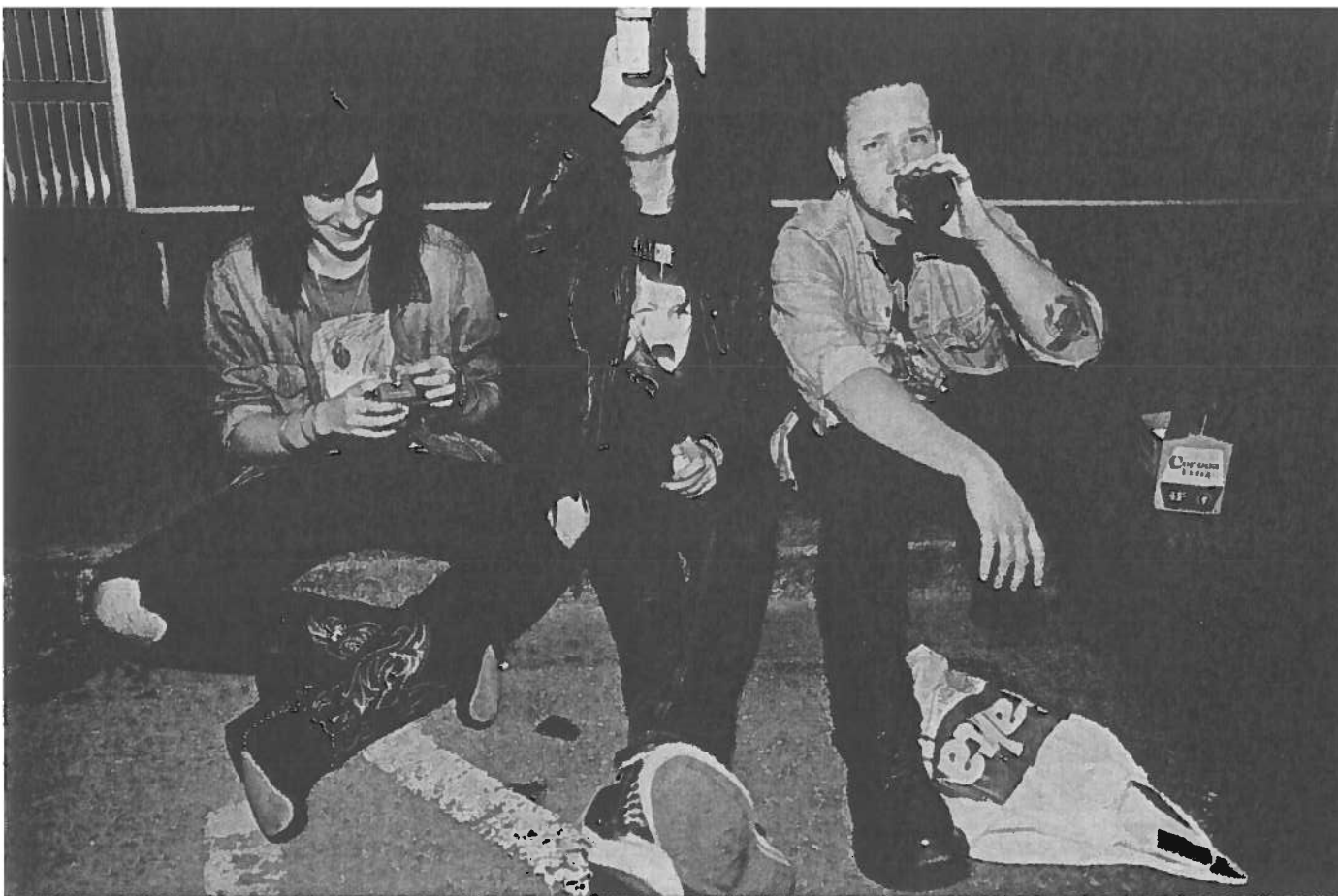
den gruppe af mennesker, som bruger byen om natten. Et centralt fokus er salg af alkohol og regulering (politi og udsmidere) og serviceøkonomiens udformning mere generelt. Også den illegale økonomi er relevant. Således kunne narkotikahandel og prostitution også inddrages.

ord primært udgangspunkt i det, man kunne betegne en produktions-side.

Men byens rum bliver ikke alene til igennem den måde, som vi vælger at besætte det på med natklubber og restauranter. Allerede Georg Simmel, en af de tidligste sociologer, som beskæftigede sig med byen (se kapitel 2 om metoder), viste, at byen var mere end dens indretning, og at andet var relevant for at forstå urbanitet. Simmel viste i sine analyser, at samtidig med at der udvikles en serviceøkonomi med butikker, butiksstrøg (arkader) og udstillingsvinduer, udviklede mennesker også en anden måde at bruge byen på. Vi blev mere blaserte (reserverede) over for andre mennesker i byen. Når vi således talte mindre med andre, begyndte vi i stedet at kommunikere igennem vores overflade (udseende, tøj og opførsel). Derfor er byens brugere også væsentlige i forståelsen af byen som rum. I forhold til at forstå nattelivet er der derfor brug for en forståelse af det, vi kunne kalde forbrugs-siden. For at komme tættere på en forståelse af dette vil jeg nu introducere et par teoretiske begreber. Byen kan ikke forstås som ét byrum. Alle steder er ikke ens. De konkrete materielle steder i en by er afgørende for, hvordan vi kan forstå byens rum i en mere generel forstand. Nattelivsøkonomien er en generel beskrivelse af byens rum, hvor man fokuserer på de ligheder, som en given bymidte med nattelivsaktiviteter måtte have med en anden. Nyhavn i København og Jomfru Ane Gade i Aalborg bliver derved praktisk talt gjort ens, fordi de deler nogle fysisk-materielle vilkår med en serviceøkonomi baseret på barer og restauranter. Det vil sige, at det, der gør stedet „Kødbyen“ i

København til et sted med en specifik karakter, er ikke givet af den måde, som det er opbygget af ældre slagteri-virksomheder på, eller den måde, som det indhegner en plads og samtidig afskærer sig fra resten af Københavns Vesterbro på. Kødbyen har netop forandret sig fra at være et industriområde til at være et – i folkemunde kaldet – hipster-reservat igennem den måde, som bygnin-gerne bruges på. Geografen Doreen Massey taler om, at stedet har en *kastet-sammen-hed* (throwntogetherness). Med den formulering forsøger hun at vise, at stedet altid vil være skabt af både dets sted (place) i materiel forstand og den begivenhed (event), som foregår der. Man kan derfor også beskrive stedet som den kombinationen af sted og begivenhed, der foregår på et givent (historisk) tidspunkt. Denne forståelse af stedet åbner for, at vi kan se rummet som noget, der også forhandles og skabes socialt igennem den måde, som det menneskelige og det materielle smelter sammen. Hvis vi vender tilbage til byrummet om natten, skal vi således forstå, hvordan det socialt-materielle rum, som er skabt igennem bygninger, (natetlivs)industri og politisk regulering udfordres af de former for begivenheder, der foregår.

Det natlige byrum er imidlertid ikke blot skabt af en uproblematisk sammensmeltning af sted og begivenhed. Allerede den såkaldte Chicago-skole (se kapitel 2 og 8) havde fokus på dette. Chicagoskolen viste, hvordan forskellige zoner i byen blev knyttet til forskellige befolkningsgrupper, og at der derigennem var – især etniske – grupper, der blev holdt ude. Det, vi skal fokusere på i dette kapitel, er knyttet til den samme problematik, nemlig de konflikter om rummets brug,

En flok unge mænd nyder en smøg og lidt at drikke i det københavnske natteliv som her i Kødbyen.

som opstår igennem forskellige måder at indrette og bruge byen på. Disse konflikter afspejler sig i de forskellige forsøg på regulering (ved fx politi og dørmænd i nattelivet) og politik. Den britiske geograf Tim Cresswell bruger begrebsparret „in place“ versus „out of place“ til at beskrive, hvordan der i byrummet skabes nogle måder til at holde nogle ude og andre inde på. Derved peger Cresswell på, at byen ikke er lige for alle. Cresswells tanker er vigtige, fordi de viser, hvordan både den materielle indretning af et byrum og de måder, som byrummet bruges på (som begivenheder) har konsekvenser for, hvordan byen skabes.

10.3. Analyse: København

I det ovenstående har vi set, hvordan begrebet om nattelivsøkonomien er vigtigt for at forstå udviklingen af britiske byer.

Men en parallel udvikling har fundet sted i Danmark, særligt i de større byer. Man vil formentlig kunne iagttage parallelle udviklinger i mange mindre provinsbyer i Danmark, men i denne analyse vil jeg tage udgangspunkt i København.

Det første, som er slående, når man ser på nattelivet i København, er den spænding, der findes mellem selve nattelivsindustrien og det politiske system. I en artikel fra Politiken den 10. april 2013 fremsætter en af de større aktører i den københavnske nattelivsøkonomi en kritik af det politiske system. De kritiserer Københavns Kommune for at modarbejde deres mulighed for at drive natklub ved at tilbageholde deres bevilling. For at drive natklub skal man have bevilling til at udskænke alkohol og til at holde klubben åben om natten. Artiklen viser, hvordan to centrale elementer skal til, for at det er

muligt at leve af at drive en klub. *Alkohol*en er helt central i forståelsen af byen om natten. Ikke fordi vi moralsk eller sundhedspolitisk skal forholde os til, om alkoholen er god eller dårlig, men fordi udsækknin-gen af alkoholen skaber den væsentligste indtjeningsmulighed for klubejeren sam-men med en eventuel pris for indgang. Det, som natklubejeren i denne artikel argumenterer for, er:

” Mine partnere og jeg driver 11 andre barer i København. Vi kender udmærket loven, og der er ingen lovlige grunde til at afvise vores ansøgning [om en alkoholbevilling]. Der var slet ingen grund til at frygte et afslag, når hverken politiet eller Center for Miljø (der har ansvaret for at behandle støjklager, *red.*) i den første indstilling ikke udtrykte nogen bekymring ved at give os hverken en midlertidig bevilling eller en to-årig bevilling. Det her er et udtryk for groft magtmisbrug og et eksempel på et nævn, der fører politik i stedet for at administrere loven.”

Adam Falbert i Politiken

Barejeren argumenterer for, at bevillingsnævnet ikke må føre politik. Derved henholder han sig til, at de ikke må lægge ubegrundede hindringer i vejen for, at han kan drive sin forretning. Han beskylder derfor samtidig politikere for at søge at indskrænke nattelivsindustriens muligheder. Det politiske system, her Københavns Kommune, kan sætte rammer for, hvordan de ønsker at byen skal udvikle sig, og hvilke former for erhverv der skal være plads til. Diskussionen viser, at der sker en kontinuerlig forhandling om, hvad byen skal være for et rum. Køben-

havn har igennem de sidste årtier ført en ekspansiv politik med hensyn til bevillinger. Man har med andre ord søgt at gøre nattelivet til en væsentlig del af byen og gøre nattelivsøkonomien til en større del af byens indtægter. Debatten ovenfor viser, at denne politik nu bliver administreret mere restriktivt end tidligere. Argumentet fra Københavns Kommunes side er, at byen for ensidigt er ved at blive et nattelivsområde.

10.4. Grænseoverskridende nydelse

Selv om der er en tydelig økonomisk og politisk styring af, hvordan byrummet ser ud om natten, så står disse faktorer ikke alene. Støjgener, uorden, urin, affald og vold fremhæves som afgørende faktorer i nattelivet. Disse faktorer er klart forbundet med omfanget af nattelivsindustri i byen. Men de må forstås som en del af de begivenheder (events), som byrummet også skabes igenem. Når kommunen regulerer nattelivsøkonomien, skaber den også en regulering af byrummet i bredere forstand. Vi vil nu bevæge os tættere på den måde, byen bruges på – med andre ord skal vi se på byen som en begivenhed og et sted.

Når man færdes i nattelivet, kan man have mange forskellige grunde til tilstedeværelsen. Men ser man bort fra dem, der er i byen på grund af deres job, så er de fleste andre der af lyst. Man søger med andre ord en form for nydelse. Nydelse kan være mange ting. Normalt bruges begrebet nydelse til at beskrive en særlig måde at indtage et måltid eller en drikkevarer på. Det kan være en disciplineret form for indtagelse af mad, hvor man sætter særlig fokus på smagsoplevelsen og delvist på italesættelsen af

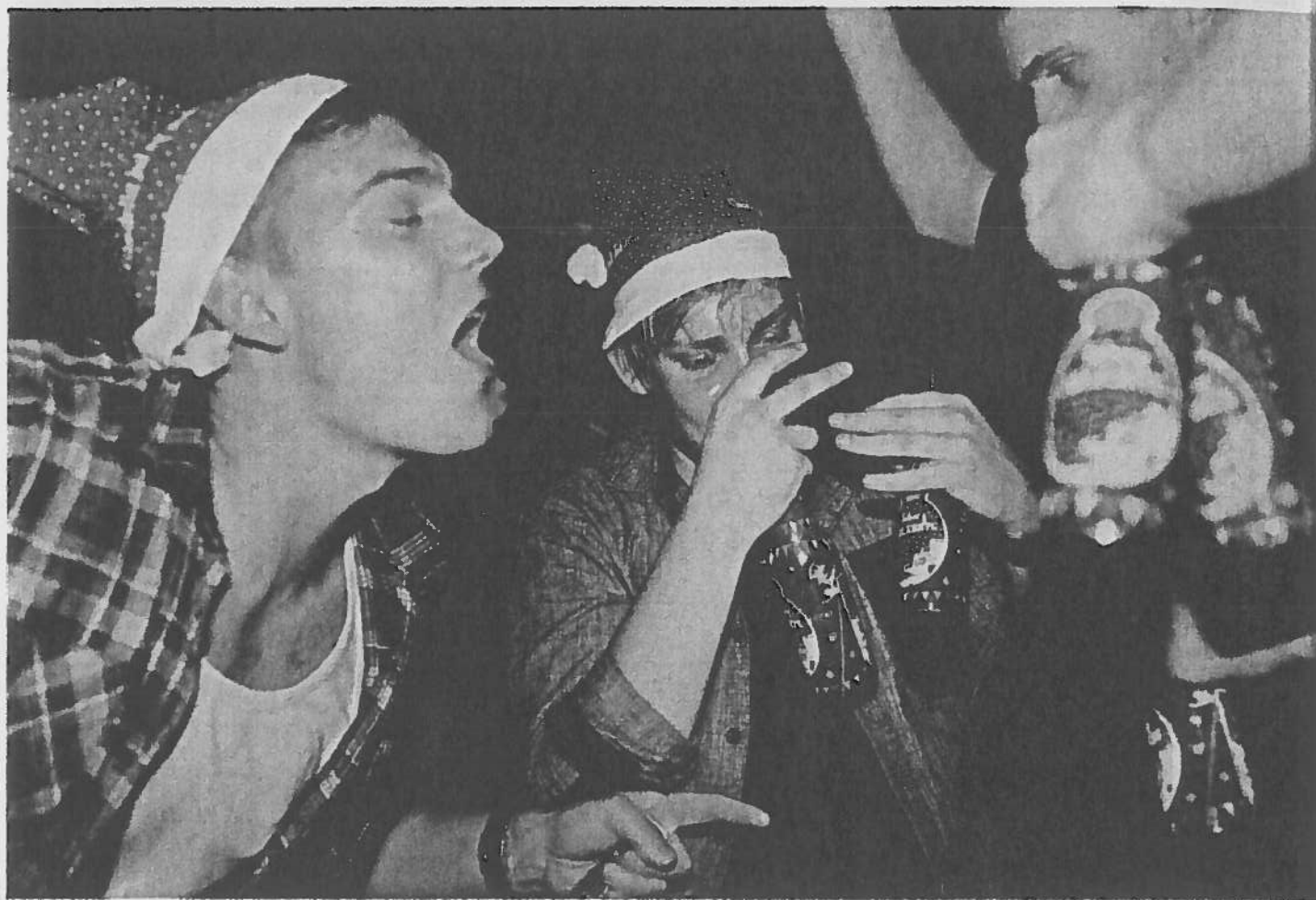
smagsoplevelsen. Et eksempel på dette er smagsoplevelsen på en gourmet-restaurant, vin-kenderens oplevelse af vinens balancer af tannin, frugt og syre eller parfumeelskerens næse for sammensætningen af duft-indtryk. Dette er dog ikke den eneste måde at nyde på. Sociologerne John Coveney og Robin Bunton skelner mellem fire slags nydelse. Det drejer sig om kropslig, ekstatiske, disciplineret og asketisk nydelse. Det er særligt de tre første, der er interessante i forhold til at beskrive nydelsen i byen om natten. En *asketisk nydelse* kunne være forbundet med afholdenhed fra alkohol og stoffer og måske derved at opleve sin krop som „renere“ og mindre moralsk „besudlet“. Men asketisk nydelse falder i høj grad ved siden af i Danmark, fordi der er meget få fuldt (alkohol) afholdne mennesker i befolkningen. Kropslig nydelse forbindes med kropslige sansoplevelser og drifter, som påkalder sig opmærksomhed og kræver tilfredsstillelse. Det kan fx være en drift, der fremkaldes ved lugten af god mad, erotiske billeder, berøring af følsomme steder på kroppen eller indtagelse af psykoaktive stoffer (fx alkohol eller illegale stoffer). Den kropslige nydelse forbindes derfor med at tabe kontrollen over sine handlinger og at være i „sine drifters' vold“. Ekstatiske nydelse er ligesom kropslig nydelse forbundet med kontroltab, dog i forbindelse med oplevelser, hvor mennesker deltager i fællesskab. Fællesoplevelsen kan være med til at frigøre kræfter, fjerne hæmninger og skabe nydelsesfulde oplevelser. Festen i nattelivet er et godt eksempel på dette. Disciplineret nydelse er i modsætning til kropslig nydelse og ekstatiske nydelse den fornuftige, velovervejede og kontrollerede nydelse. Her giver man ikke efter for

den umiddelbare tilfredsstillelse af drifter og impulser. Disciplineret nydelse er således forbundet med selvets kontrol med kroppen og dens drifter. Det er således den disciplinerede nydelse, som vil kunne beskrive parfume- eller vinelskeren og gourmeten. Derimod er både den kropslige og den ekstatiske nydelse god til at beskrive unges brug af byen om natten. Alkohol bliver oftest ganske central for denne nydelse. Lad os derfor se lidt på relationen mellem alkohol og nydelse i en dansk kulturel sammenhæng.

10.5. Dansk alkoholkultur

I både de nordiske lande og Storbritannien har man historisk forsøgt at tøjle en beruselsesorienteret alkoholkultur igennem at udvikle det, man har beskrevet som en sydeuropæisk nydelseskultur. Den kultur, man har stræbt efter, har været en kultur, hvor man brugte byen, dens gader, stræder og torve til at mødes og snakke. Måltidet og den disciplinerede alkoholnydelse var en måde at understøtte dette på. Byplanlægningen med en udvidelse af nattelivskonomen kan ses som en dobbelt strategi. Det har både været et mål i sig selv at øge den økonomiske udvikling, og det har været et forsøg på at skabe en mere levende by efter sydeuropæisk forbillede. Derigennem har man også samtidig forsøgt at forandre alkoholkulturen.

Den nordiske måde at drikke på kan historisk set beskrives som en, hvor man drikker relativt sjældent, men til gengæld beruselsesorienteret. Dette står i modsætning til den traditionelle sydeuropæiske kultur, hvor man drikker alkohol hyppigt og ikke beruselsesorienteret – ofte i forbindelse

Turborgs „J-dag“ er en nøje iscenesat begivenhed, hvor nattelivsindustrien og den nordiske drikkeform kan fremkalde ekstatiske nydelse.

med måltider. Den nordiske drikkeform bliver betegnet som en *tør alkoholkultur*, fordi den udspringer af en kultur, hvor afholds- og fagforeningerne var med til skabe en norm, hvor alkohol var knyttet til synd. Til gengæld var denne tørre alkoholkultur også en kultur, hvor alkoholen blev nydt i store mængder ved bestemte udvalgte lejligheder. Her blev alkoholen en del af et ritual i forbindelse med at fejre midsommeren, påsken, julen, fødselsdage, bryllupper mv. Når man drak, så drak man sig fuld, og man gjorde det oftest i spiritus. Denne form for ruskultur er således kendetegnet ved den kropslige nydelse (tabet af kontrol), men også den ekstatiske nydelse, fordi dette

kontrolltab ved hjælp af alkohol netop kun skete i forbindelse med kollektive fejringer. Dvs. det er en kollektiv beruselse. I modsætning til den tørre alkoholkultur er den våde alkoholkultur kendetegnet ved hyppigt indtag af mindre mængder alkohol. I de sydeuropæiske lande er dette den mest udbredte kultur. Især kulturen med at drikke vin som en integreret del af måltidet gør, at man drikker oftere. Til gengæld er det sjældent, at man drikker sig fuld. Sådan har det også været for sydeuropæiske unge – selv om dette billede er ved at ændre sig. Den våde alkoholkultur er en idealtipe på den disciplinerede nydelse; det er meget vigtigt ikke at give efter for den psykoaktive virkning af

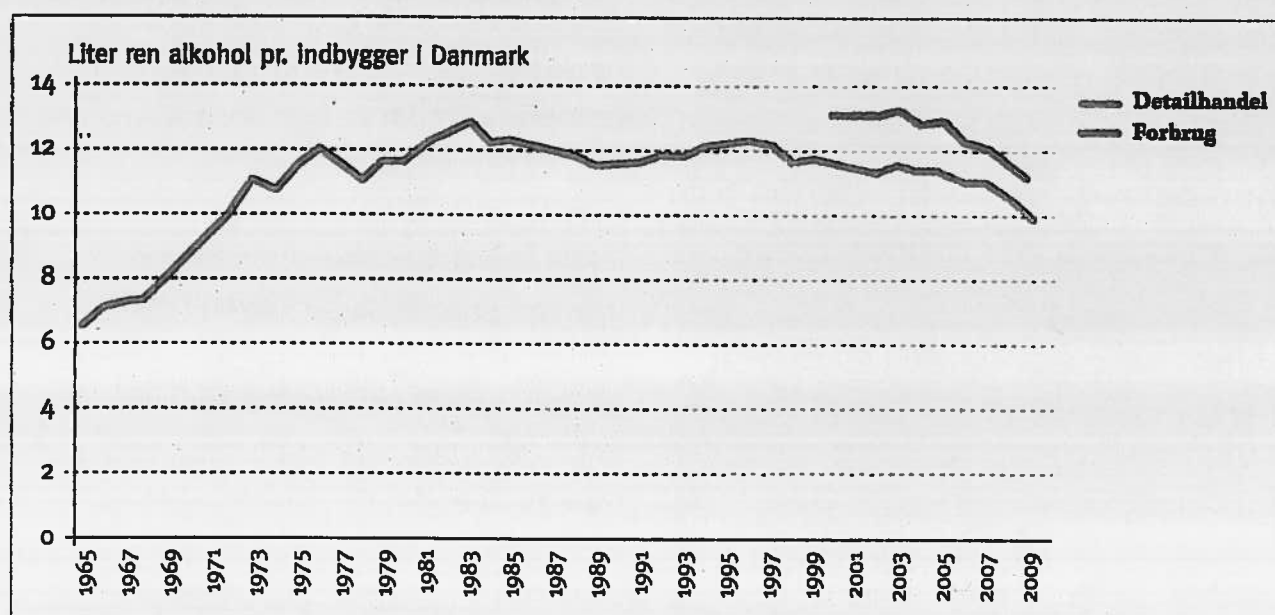
vinen og miste kontrollen. De klare opdelinger mellem de nordiske og sydeuropæiske drikkekulturer og nydelsesformer er imidlertid i opløsning. Der er mange forklaringer på, at disse to kulturelle forklaringsmodeller ikke længere kan beskrive landene så klart. Kulturelt er den øgede globalisering og kulturelle udveksling accelereret væsentligt. Da danskerne for alvor begyndte at rejse til Sydeuropa med chartertursismens fremmarch i 60'erne og 70'erne, kom vinen med retur. Sammen med vinen kom også måden at nyde den på til maden. Det er også i den periode, hvor vi ser, at det danske totalforbrug i liter ren alkohol stiger (se figur 10.1).

Omvendt har blandt andet danske unge også deltaget i en udveksling den anden vej, hvor de sammen med (især) britiske unge har været med til at lære unge i andre lande at drikke fuldskabsorienteret. I de sydeuropæiske lande bliver fuldskabsorienteret drikning mere og mere udbredt blandt

unge. De problemer med fuldskab, som tidligere har været isoleret til nordiske og britiske unge, er nu også relevante i Sydeuropa.

Blandt voksne er alkoholkulturen i høj grad en sammenblanding af den våde og tørre alkoholkultur. Danskerne har taget vinen og øllen til sig som naturlige ledsagere til mange måltider og fastholder samtidig at betjene sig af de tilgængelige muligheder, der er for at bruge alkoholen til fejring. Dette afspejles ved, at 9,2% af danske voksne drikker mere end de tilrådede anbefalinger fra Sundhedsstyrelsen (21/14 genstande pr. uge for mænd/kvinder), og at fuldskabsorienteret drikning også er udbredt blandt voksne. Det er imidlertid blandt de unge, at den største konsekvens af denne sammenblanding af kulturerne kan ses. Danske unge drikker relativt jævnlige, og de gør det ofte med henblik på fuldskab som nydelsesform. De unges alkoholkultur er altså ikke alene en *alkoholkultur*, men en *beruselseskultur*.

Figur 10.1. Gennemsnitssalg og forbrug af alkohol for danskere over 15 år

Kilde: Danmarks Statistik

I citatet i boksen kan vi se et eksempel på, hvordan det er dem, der går i byen tidligt og drikker meget, som oplever sig selv som foran og mere modne end de andre. Det er således ikke kun den kropslige effekt af fuldskeen, som er vigtig. Men også hvordan man bruger det at være en fest-type til at blive opfattet som en populær person. Denne kultur er imidlertid i forandring, og man ser tegn på, at det at lade være med at drikke alkohol kan være mere accepteret.

I lyset af den drikkekultur, som vi har skabt i Danmark, hvor især unge drikker efter den ekstatiske nydelse (vi drikker sammen i store grupper) og kropslige nydelse (vi ønsker at mærke den psykoaktive virkning af alkoholen), så kan man også samtidig konkludere, at det ikke lykkedes at skabe en sydeuropæisk byoplevelse. I stedet for den disciplinerede nydelse i byen har man fået

områder i byerne, hvor det er den grænsesøgende nydelse, der er i fokus. Nattelivsøkonomien har været med til at skabe de zoner af byrummet, som har tiltrukket gæster til såkaldte *liminale* drikkerum af hedonisme og uorden. Det liminale skal forstås som „et sted på grænsen“. Dvs. et sted, som ikke er defineret af en særlig fast orden (med særlige regler), men hvor man oplever, at langt det meste er acceptabelt. Med hedonisme skal forstås, at det samtidig er byrum, hvor det at søge nydelsen i sig selv er målsætningen. Derved bliver byen i disse zoner om natten til et rum, der adskiller sig fra det funktionelle byrum, hvor beboelse og arbejde er centralt.

Alkohol og natteliv

Vi har tidligere set på en case omkring den politiske regulering af nattelivsøkonomien. Dette eksempel lagde meget vægt på de strukturelle vilkår. Men lad os tage endnu

Om alkohol

Citat fra et fokusgruppeinterview med unge om alkohol. Her fortæller en pige fra en 9. klasse, hvordan hun oplever sin klasse. Denne pige er en af dem, der drikker meget.

„Klassen blev ligesom delt op på den måde. [...] Der var festgruppen, som var sammen i skolen, og så var der de andre. [...] Det var sådan en konkurrence - i fest og i druk. Den, der havde prøvet mest, skulle råbe op. [...] Det var os, der fandt på

tingene, kan man godt sige. [...] Og nu er I også begyndt [henvendt til mainstream-gruppen]. Og det er nok, fordi I ikke har gået til fest så lang tid, som vi har [...] at I synes, at de fester, I har, det er mange, ikk'. Fordi der måske er én hver anden uge, men når man går i byen hver weekend og tit to dage hver weekend, så synes jeg ikke, det er mange. Derfor synes jeg, det lyder sjovt. [...] Altså for mit vedkommende så er det nok, fordi jeg går så meget på X [et diskotek], så jeg synes, privatfester er sådan et lavere gear [...]“

et eksempel. Dette eksempel viser nemlig lidt om, hvordan nattelivsøkonomien ikke bare er en passiv struktur, men hvordan den er en medspiller til den overskridende nydelseskultur, som mange unge dyrker. Dette eksempel drejer sig om stedet „Billy Booze“ i København, hvor man bevidst arbejder med en prispolitik på spiritus (og øl/cider) med det formål, at folk skal drikke mange genstande. Fuldsdskaben derfor både efterspørges og understøttes i nattelivet. Den begivenhed, som forvandler byen til en fest, er domineret af beruselsesorienteringen. Det bliver derfor også selve beruselsesorienteringen i den kropslige nydelse, som skaber en konstant udfordring af byrummet. Bevillingsnævnet skriver blandt andet følgende i en begrundelse for afslag til endnu en natklub i Gothersgade-kvarteret i København:

” Den efter nævnets opfattelse store koncentration af udskænkingssteder i den umiddelbare nærhed i kombination med Max Billys forventede koncept med lave priser på hård spiritus (øl og shots til en 10'er, red.) målrettet et ungt publikum indebærer en risiko for hård udskænkning.“

... og videre at:

” En bevilling som den ansøgte vil resultere i større utryghed for folk, der bor og færdes i området, mener nævnet, der frygter, at etableringen kan forventes at resultere i yderligere belastning af området.“

Finnedal 2013b¹

1. <http://politiken.dk/ibyen/nyheder/barer/ECE1951440/myn-dighederne-bremser-kaempebar-oeller-og-sprutten-er-for-billig/>

I denne diskussion af bevillingen er det særligt alkoholkulturen, som vi skal lægge mærke til. Kommunen ønsker ikke at understøtte udviklingen af de liminale zoner, hvor den nydelse, som unge efterspørger, kan indfries. Alkoholkulturen, reguleringen af nydelse og økonomi bliver derved modsætningsfulde størrelser i en kamp om, hvad og hvordan byen må være om natten. Kampen handler stadig om, hvad det er, der gøres in-place og out-of-place i nattelivsrummet. Den kropslige og ekstatiske nydelse bliver forsøgt gjort til noget forkert i nattelivet (out-of-place) og noget, der skal erstattes med den disciplinerede nydelse. Derved bliver det også især unges brug af byen, som man forsøger at regulere. Det relativt tydelige moralske islæt i regulering af nydelse bliver dog oftest gjort til en sekundær (skjult) agenda igennem, at man forholder sig til de risici, som den specifikke form for kropslig og ekstatisk nydelse kan skabe, nemlig vold, uro, konflikter mv.

Vi vil nu bevæge os ind på natklubberne for at se, hvordan reguleringen med dørmænd og overvågningen virker på forhandlinger om, hvad der er acceptabel og uacceptabel opførsel på stederne.

10.6. Regulering og acceptabel opførsel

Nattelivets regulering foregår på mange forskellige niveauer. Ud over det strukturelle niveau med økonomisk og politisk regulering, som vi allerede har været inde på, så foregår den primære form for regulering faktisk mellem nattelivsgæsterne selv. Den fuldsdskabsorienterede kropslige nydelse er, som beskrevet ovenfor, på den ene side en grænsesøgende form for nydelse. Men på

den anden side vil langt de fleste trods den søgen efter den ekstatiske/kropslige nydelse hele tiden forsøge at fastholde en kontrol over deres krop. Selv om det derfor opleves, som om der er mange, som har mistet kontrollen, når man er ude i nattelivet, så vil det være ganske få, der ikke selv oplever, at de har én eller anden form for kontrol. I den ene ende af dette spektrum vil nogen opleve, at de er ved at miste kontrollen, hvis de blot glider en smule fra den disciplinerede nydelse over imod en mere kropslig oplevelse. For andre vil et kontroltab være baseret på en langt mere grænseoverskridende handling. Et eksempel på

sådanne mere grænseoverskridende former for kontroltab er unge, som kombinerer et meget højt indtag af alkohol med kokain.² Her bliver kokainen en måde, hvor de forsøger ikke at miste kontrollen over deres fuldskab, således at de stadig kan deltage i festen på natklubben. I begge disse former for nydelse er det de sociale forventninger og de måder, som man selv søger at indgå i festens sociale relationer på, der er afgørende for ens beruselse. Derved bliver det meget afgørende, hvilken social sammensætning og hvilke stemninger der skabes på en bestemt natklub eller et bestemt sted i byen, fordi man i den ene eller anden grad søger at passe ind, eller i det mindste fungere, i relation til dette.

Når natklubberne derfor arbejder med at skabe en stemning af, at man skal „lade gå“ og „drikke sig i hegnet“, skaber de også samtidig nogle andre rammer for den sociale kontrol, end hvis klubben arbejder med stemninger, hvor man i højere grad skal være

kropsligt disciplineret. Alkoholen, musikken, indretningen og betjeningen er måder at påvirke dette på. Man kan beskrive disse måder at tilrettelægge rummet på som et arbejde for specifikke former for nydelse. Man gør en række adfærdsformer, som er knyttet til nydelsen, acceptable (in-place) igennem de mere skjulte former for rumlig og social indretning af stederne.

Det er imidlertid oftere de virkemidler, der gør noget specifikt uacceptabelt (out of place), som får opmærksomhed. Her er det den politimæssige regulering i det offentlige byrum eller dørmænd og vagters regulering af natklubberne, der er det mest centrale. Vi skal nu se på en case (se faktaboks om metode). Den stammer fra en natklub, hvor gæster, der er blevet vist bort eller har fået karantæne, er blevet opfordret af dørmændene til at skrive en mail til klubben for at forklare deres sag.³ På dette diskotek fordelede de sager, hvor der er skrevet mails om udelukkelse, på stoffer (29%), konflikter (24%), fysiske konfrontationer (20%) eller andre (27%). Meget få sager kunne direkte relateres til en alkoholrelateret beruselse. Sagerne havde en overvægt af mænd. Men i denne case skal vi møde pigen Nanna. Nanna skriver i sin mail for at klage over, at hun oplever at være smidt uretmæssigt ud af diskoteket. Og at hun desuden føler sig chikaneret af dørmændene. Nanna beskriver:

” Det hele startede sidste lørdag, hvor min veninde og jeg var på diskoteket. Vi betaler og kommer ind uden problemer. Vi fester og er begge godt fulde og i rigtig godt humør. Efter en lille time startede problemerne.

2. <http://www.b.dk/kommentarer/derfor-bruger-flere-og-flere-unge-kokain>

3. Demant, 2013

Metode: At undersøge nattelivet

I sociologien anvender man forskellige former for kvalitative metoder. Vi har tidligere set et eksempel fra et kvalitativt interview. Det kvalitative interview er en velegnet metode, når man skal have viden om, hvilke sociale processer der er mellem mennesker, og hvilke holdninger de har. Men det kan være meget vanskeligt at få adgang til at lave sådanne interviews, når det drejer sig om handlinger, som er delvist kriminaliserede. I denne case har vi anvendt mail-korrespondancer mellem natklubben og den pågældende gæst. I disse mails forsøger gæsten at forsvare sig imod den dom, som han eller hun opfatter som forkert. Derfor må man for-

vente, at det er meget subjektive data - med andre ord at han/hun fremfører sin egen sag. Denne form for data kan dog være nødvendige at anvende for at få adgang til oplevelser, som man sjældent fortæller, og - som her - ligger i grænsfeltet til kriminel adfærd. Ved sådanne data skal man være meget opmærksom på, hvem der fortæller hvad, og særligt hvilken kontekst det sker i. En alternativ antropologisk og sociologisk metode kunne have været at observere konflikter på diskotekerne over en længere periode. Denne metode er væsentlig, men vil i nogle tilfælde kræve mange måneders observationer for overhovedet at få adgang til data.

Nede i garderoben møder vi nogle venner, som vi står og snakker med. Imens kommer en af udsmidterne hen og beder min veninde om at følge med. Jeg løber efter for at finde ud af, hvad der sker.

Det er ikke for at blande os i dørmandens arbejde. Dørmanden kigger på mig og spørger, om jeg er sammen med hende. Derefter spørger han, om han må kropsvisitere os og se i min taske. Det undrer mig meget, hvorfor han vil visitere os, da vi ikke ved, hvad der foregår. Han starter med at visitere min veninde - hvad der er en meget grim ting at se på. Bagefter ser han min taske igennem. Jeg spørger ham, hvad der foregår, uden at få et svar. Efter at han har set tasken igennem, spørger han mig, om jeg har nogen form for stoffer på mig. Jeg vil gerne slå fast, at jeg aldrig i hele mit liv har taget eller rørt ved

nogen form for stoffer. Jeg er imod den slags og omgås ikke den slags mennesker. Så jeg svarede selvfølgelig nej. Han visiterede mig. Det var meget ubehageligt, men jeg kan godt se, det er en nødvendighed, hvis I har fattet mistanke til en person. Jeg er glad for at se, at I gør noget for at komme stofproblemerne til livs i nattelivet. Det gør det meget trygt for en pige som mig at gå i byen. Det er dog meget svært at se, at det går ud over mig og min veninde, som aldrig rører den slags. Nå, men jeg regner så med, at det sluttede her, eftersom I intet havde fundet. Men alligevel bliver vi eskorteret ud fra diskoteket. Jeg kan ikke se nogen grund til, at vi blev smidt ud. Og jeg fandt situationen meget pinlig, da en hel del af vores venner så på, mens vi blev visiteret. Jeg oplevede, at vi blev straffet for noget, som vi ikke havde gjort."

Vi kender ikke mere til pigen i historien ovenfor end hendes eget udsagn og dørmændenes vurderinger. Derfor kan vi ikke forholde os til, om der er et skyldsforhold – dvs. om hun taler sandt, når hun fortæller, at hun ikke har stoffer på sig og/eller bruger stoffer. Det, som vi derimod kan bruge casen til, er at undersøge, hvad der gøres til acceptabel adfærd, og hvordan hun oplever reguleringen.

Casen har mange tydelige beskrivelser af, hvad der ikke ønskes på klubben. Mest tydeligt, at klubben ikke ønsker stofpåvirkede gæster. Men de unge kvinder kommunikerer også, at de er opmærksomme på, hvad der er acceptabelt på klubben; at de „fester og er begge godt fulde og i rigtig godt humør“. Lige såvel som illegale stoffer er eksklusionsgrund, så er alkoholberuselse en inklusionsgrund. Klubben arbejder med fri bar (på nogle drikkevarer) og billige hel-flasker for netop at få gæsterne ind i en relativ høj grad af beruselse. Så oplevelsen af, at man bør være påvirket for at være til stede, er formentlig godt aflæst af de unge kvinder. Alkoholen har således en ret fremtrædende rolle for at skabe den begivenhed, som klubben er. Forskningen om natklubber og natteliv peger på, at det netop er den aggressive markedsføring af alkohol, der er med til at skabe de konflikter, som opstår i byen. Man kunne derfor også undre sig over, at alkohol ikke optræder på lige fod med stoffer i grundlaget for, at gæster forvises fra klubben. Men alkoholberuselsen er måske netop afgørende for at skabe den nydelsesorientering, som klubben ønsker, samt den økonomiske indtjening som den samtidig er afhængig af. De to unge kvinder oplever netop, at de bidrager

til den form for nydelse, som klubben lægger op til, igennem deres adfærd og drikkestil.

Hvis vi går videre til reguleringen (her dørmændene), er der også en interessant pointe at finde i casen. De to unge kvinder forventer og accepterer i en eller anden grad reguleringen. Reguleringen er med til at skabe sikkerhed i et byrum, hvor der er så stor en mængde rusmidler (legale som illegale). At man kan blive udsat for visitation inde på klubben eller i indgangen, opleves ikke nødvendigvis som overskridende. Regulering ses i høj grad som en del af selve nattelivet. Unge, der er i byen i nattelivszonerne, er også accepterende over for en regulering, hvorimod den samme form for regulering kan virke meget provokerende og fordømmende, hvis den foregår i områder af byen, hvor der ikke er nattelivsøkonomi. Man kan på den måde tale om, at selve oplevelsen af at blive visiteret, overvåget med video, bedt om at efterlade vandflasker mv. (med evt. indhold af illegale stoffer – fx GHB⁴ som både bruges rekreativt og er kendt som et „date rape drug“) på mange måder er noget, der er med til at konstruere den begivenhed, som natklubben består af. Det er praktikker, der bliver acceptable.

Det, der skaber konflikten i denne case, er selvfølgelig, at de unge kvinder oplever, at de bliver smidt ud af natklubben, selv om det ikke kan bevises, at de har stoffer på sig. Kvinderne oplever med andre ord, at de i høj grad handler, som man forventes at gøre på klubben. De tager ikke illegale stoffer, og de bidrager til festen og er fulde. Nå de alli-

4. <http://www.psychodelia.dk/wiki/index.php/GHB>

Oplevelsen af at blive visiteret, overvåget med video og bedt om at efterlade vandflasker er på mange måder noget, der er med til at konstruere den begivenhed, som natklubben består af. Det er praktikker, der bliver acceptable på stedet.

gevel ekskluderes, så opstår der et misforhold mellem det, som de forventer er acceptabelt, og klubbens forvaltning af disse normer. Når natklubben, som her, på den ene side skaber en kommunikation om, hvad der er „in-place“, og så samtidig ikke understøtter det i den måde, som deres regulering foregår på, opstår der konflikter. Den konflikt, vi ser i casen, har mange ligheder med de konflikter, som unge med anden etnisk baggrund end dansk gør opmærksom på i forhold til at få adgang til natklubber. Et godt eksempel kan findes i denne kronik af den 24-årige studerende *Ala'a Mohsen*.⁵

Her beskrives det, hvordan unge med anden etnisk baggrund end dansk oplever, at de lever op til de normer, der sættes for at kunne inkluderes på natklubben. Alligevel bliver de udelukket. Casen med de to unge kvinder peger ligeledes på, at deres oplevelse af reguleringen som en acceptabel og selvfølgelig del af nattelivet kan forandres meget hurtigt til at blive en oplevelse af skam og ydmygelse. I situationer, hvor reguleringen bliver oplevet på denne måde, er der også risiko for, at den regulering, der skulle dæmpe konflikter, faktisk i højere grad er med til at skabe dem.

5. <http://politiken.dk/debat/debatindlaeg/ECE1917298/apartheid-stortrives-i-det-koebenhavnske-natteliv/>

11.2. Turisten og vagabonden

Ifølge den polsk-britiske sociolog Zygmunt Bauman er den sande kosmopolit i vor tid reduceret til et middel- eller overklassefænomen.³ Umiddelbart synes globaliseringen at være noget, der rammer os alle på samme måde, for så vidt som at den er ensbetydende med udbredelsen af markedsøkonomiske principper og vestlig livsstil til stadig flere dele af kloden. Bauman betoner imidlertid, at globaliseringen på ingen måde er en harmonisk og konfliktfri proces, men tværtimod fører til en stigende social polarisering mellem på den ene side den højtuddannede elite, der er mobil og global, og på den anden side en ny underklasse bestående

af lavtuddannede og lavtlønnede, som forbliver bundet til det lokale.

Eliten rejser frit rundt i verden og op søger de steder, der tilbyder tryghed og sikkerhed af en vis standard, og som muliggør frugtbare og tilfældige møder, som viser sig at være vigtige for netværkspleje. Det er steder, der findes verden over, og som til forveksling minder om hinanden: lufthavne, hotelværelser, conferencecentre eller afgrænsede *gated communities af ex-pats* (udstationerede medarbejdere). Ifølge den franske antropolog Marc Augé er elitens byrum „ikke-steder“ („*non-lieux*“) kendetegnet ved en mangel på historie, relation og identitet.⁴ De fattige, derimod, kan ikke komme ud af

3. Zygmunt Bauman (1999): *Globalisering. De menneskelige konsekvenser*. København, Hans Reitzels Forlag

4. Augé M. (1995): *Non-Places. Introduction to an Anthropology of Supermodernity*, London

Ifølge Zygmunt Bauman skaber globaliseringen en polarisering mellem en velhavende, højtuddannet, mobil elite (turisterne), der lever et liv på hoteller og i lufthavne, og en underklasse af lavtuddannede og lavtlønnede (vagabonderne), som forbliver bundet til det lokale.

stedet, de sidder fast i problemramte bydele præget af en negativ social spiral (se kapitel 8).

Hvilke aftryk sætter det på nutidens storbyer? Ifølge den britiske sociolog Saskia Sassen er nutidens verdensbyer i stigende grad præget af en opdeling i *Urban Glamour Zones* og *Urban War Zones*, glamourøse områder og krigszoner i byerne, der udgør parallelsamfund uden nævneværdig berøring med hinanden.⁵ Til forskel fra i modernitetens første metropoler så foregår mødet mellem fremmede i dag ikke helt på samme måde. De urbane glamourøse zoner er steder, hvor eliten opholder sig, og hvor mødet med de fattige er begrænset til forskellige former for serviceydelser. De fattige, derimod, er lokaliseret (i Europa ved kanten af byen) i boligområder præget af konflikter og modsætninger. Et eksempel er Paris i vor tid (se boks).

5. Sassen, S. (1991): *The Global City: New York, London, Tokyo*. Princeton University Press

11.3. Globalisering fra neden

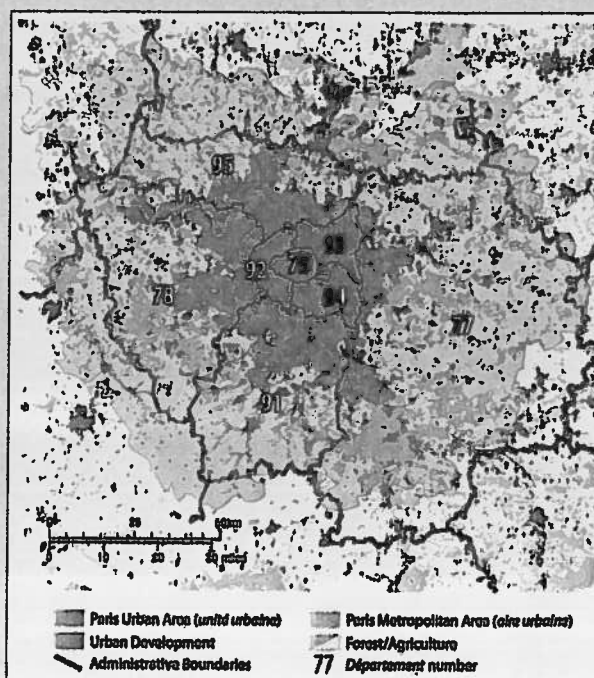
Imidlertid viser antropologiske studier, at fattige ikke kun er bundet til det lokale. De er ikke mindre mobile end eliten, men de er mobile på en anden måde. Når globaliseringen forstærkes, intensiveres også udvekslinger i form af migration og andre former for kontakt mellem ellers adskilte befolkningsgrupper. Med økonomisk globalisering sker på den måde et skifte i mønstret for demografisk urbanisering. Folk flytter ikke nødvendigvis til den nærmeste storby, men flytter med produktionen derhen, hvor der er arbejde at få, og det kan meget vel være til førende verdensbyer.

I virkeligheden er det migranterne, der er de sande verdensborgere, lyder argumentet. De krydser landegrænser og slår sig ned i kvarterer, som der ikke har det uniforme præg, som elitens ikke-steder. Det lokale er præget af mange forskellige kulturer, der sætter deres fortløbende etniske præg, og samtidig åbner denne mangfoldighed for nye

Paris

I dag bor middel- og overklassen inden for Paris' *Périphérique*, og uden for denne ring omkring byen er forstæderne, der med nogle få undtagelser betragtes som lavere slumkvarterer. Det er her, de fleste indvandrere bor, primært folk fra Nordafrika og Mellemøsten. Den franske regering er i færd med at gøre *Périphérique* lettere at gå igennem, men det bliver interessant at se, hvordan det udspiller sig.

Paris med omegnskommuner

I Kina lever millioner af mennesker som den såkaldte „flydende befolkning“ - migrantarbejdere, der søger til storbyerne efter arbejde, men uden officielt at være en del af bybefolkningen og derfor uden formelle rettigheder.

indsigter, der peger ud over ens egen kultur. Storbylivet kan således åbne for muligheden at udvikle flere billeder af egen identitet, og for at veksle mellem roller og identiteter, afhængig af hvem man er sammen med. Når man flytter fra land til storby, og især når denne migration foregår på tværs af nationale grænser, så krydser man også mentale, følelses- og adfærdsmæssige grænser (kapitel 5). Det kan give anledning til nye opfattelser af stedet, fællesskabet, tilhør og fredelig sameksistens.

11.4. Transnationale netværk

Spørgsmålet er imidlertid, om en sammenklumpning i problemramte bydele ved kanten af byen giver anledning til den selskabelighed, der lærer folk at leve med fremmede.

Samfundet vinder ved det, når folks erfaring ikke er begrænset til dem, man går i klasse med eller deler race eller levevis med. Migranter med opholdstilladelse er ofte henvist til hinanden i problemramte områder, hvor de har vanskeligheder med at blive set og anerkendt som fuldgældige medborgere. De er hovedsageligt i berøring med det øvrige samfund som selvstændige med mindre virksomheder, i bunden af jobhierarkiet eller på overførselsindkomst. Stadig flere forskere arbejder ud fra hypotesen om, at migranter ikke – som det er blevet forudsat i industrisamfundets epoke – foretager et definitivt brud med deres tidligere liv, men derimod fortsætter med at være integreret i transnationale netværk. De slår sig ned og bevæger sig rundt i parallelle samfund uden

nødvendigt at have nogen stærk tilknytning til stedet, hvor de nu bor, og uden egentlig forbindelse til resten af byen – men i intens kommunikation med det lokale samfund, som de engang forlod. Set i den optik er nutidens storbyensamfund arenaer for transnationale snarere end kosmopolitiske netværk.

Storbyers mulighedsrum

Det er ikke helt så enkelt med erfaringen af at være rodløs og dens betydning for en storbys kosmopolitiske indstilling, som det kan synes ved læsningen af Paris' historie. Hvis man skal man tro engelske Ruth Kelly, så er billedet tværtimod mere komplekst i dag. Som *Secretary of State for Communities and Local Government* udtalte Kelly i 2006:

” Migrationsmønstret til Storbritannien bliver mere komplekst (...) Og et af resultaterne af denne kompleksitet – og voksende globale forbundethed – er, at globale spændinger afspejles i gaderne og lokalsamfundene. Nye migranter holder fast i stærke loyalitetsbånd fra krigshærgede dele af Europa. Muslimer føler rystelserne i Mellemøsten. Globale tendenser slår igennem. Nogle nye migranter slår rødder. Nogle drager videre, finder andet arbejde eller vender tilbage til deres familier.”

I positiv forstand hjælper disse storbyer folk til at opleve sig selv som en del af et globalt ikke-statsligt netværk. I hverdagen trækker de på og deler en fælles menneskelig erfaring om at være sårbar og afhængige af hinanden på tværs af landegrænser. De nye netværksteknologier, navnlig internettet, har styrket storbyernes transnationale

aktiviteter. I dag fungerer byer og de netværk, der forbinder dem, som et anker og en katalysator for udvekslinger på tværs af landegrænser. I negativ forstand, og det er bagsiden af medaljen, fremmer selvsamme udvikling og vilkår spredningen af terrorhandlinger og kriminelle netværk.

11.5. Byer under pres fra verdenssamfundet?

Storbyen åbner muligheder for kritiske offentligheder at blive set og hørt (tema for bogens kapitel 3). Den er et sted, hvor ikke-formelle politiske aktører kan være en del af den politiske scene på en måde, der er mere vanskelig på nationalt plan. National politik foregår gennem veletablerede formelle systemer, hvad enten det er det politiske system eller domstolene. For at deltage skal du være borger. Ikke-formelle politiske aktører er dermed lettere usynliggjort i den nationale politik. I storbyen er det anderledes. Storbyen rummer en bred vifte af politiske aktiviteter – husbesættelser, demonstrationer mod myndighedern, kampe for indvandreres og hjemløses rettigheder, demonstrationer imod social dumping, manifestationer for kultur og identitet. Det er aktiviteter, der til tider får aftryk på nationalt plan i lovgivningen.

Men storbyen er ikke kun stedet, hvor migranten kan blive set og hørt. Det er også stedet, hvor demonstrationer mod indvandring foregår; det sker i overbevisningen om, at det nationale samfund og den nationale kultur er truet. Grupper som den højreekstremistiske *English Defence League* er relativt små, men når de får alvor går i aktion, koster det samfundet millioner.

Kontrol med globaliseringens konsekvenser?

Regeringen og Enhedslisten besluttede i forbindelse med finansloven for 2012 at styrke indsatsen mod social dumping med det formål at sikre en fair konkurrence og ordentlige arbejdsvilkår.

Mange udenlandske virksomheder kommer til Danmark, og det er ikke alle, der overholder de danske regler om fx skat og sikkerhed. Samtidig kommer der udenlandske arbejdere til Danmark og

arbejder på vilkår, der ligger under dansk standard.

Indsatsen mod social dumping er en tværgående myndighedsindsats, som udover Arbejdstilsynet omfatter SKAT og politiet. Den styrkede indsats skal sikre, at de udenlandske virksomheder overholder dansk lovgivning.

Kilde: Arbejdstilsynet⁶

Alt i alt siver migranterfaringen ikke uden videre ned i en storbykultur som en fælles kosmopolitisk indstilling. I dagens europæiske storbyer ses snarere nye opdelinger og nye grupperinger, der opfatter sig selv og deres kultur som værende under pres fra verdenssamfundet. Det har fremtvunget et skifte i bypolitik og byplanlægning fra at styrke lokale boligområder til at styrke forholdet mellem det lokale og resten af byen. Ambitionen er dobbelt:

1. At bringe den fremmede i kontakt med resten af samfundet, og
2. At tilskynde til, at fremmedskeptiske møder den fremmede i øjenhøjde.

Vi skal i det følgende se nærmere på planlægningens problem og opgave i den optik: Kan man planlægge for urban selskabelighed? Eller opstår det ud af det ikke planlagte?

6. <http://arbejdstilsynet.dk/da/arbejdsmiljoemner/andre-emner/social-dumping.aspx>

11.6. At planlægge for urban selskabelighed

Enhver storby er en særegen blanding af det planlagte og det ikke planlagte, af elementer, der er bevidst gennemført af bystyret, og andre, der med tiden er vokset frem som følge af indbyggernes egne valg. Og byplanlægning i København har siden slutningen af 1980'erne været en sær blanding af planlægning for den kreative elite og planlægning for et kosmopolitisk udsyn. *For den kreative elite* sker planlægning i konkurrence med mange andre storbyer om synlighed på det globale bykort. Her har Richard Floridas *The Rise of the Creative Class* fra 2002 inspireret ganske mange bystyrrer verden over. Florida forbinder byers succes med deres evne til at tiltrække talent og kreativitet. Og han anskuer koncentrationen af prestigefyldte kunstneriske aktiviteter og institutioner som operaer og museer samt udfordrende udfoldelsesmuligheder i fritiden som væsentlige virkemidler til at tiltrække den kreative klasse. *Planlægning for kosmo-*

Ghettoer for den kreative klasse

Vi står med et demokratisk problem, hvis den kreative elite ikke kommer til at mødes med og bo sammen med de andre - de fremmede - og vi dermed ikke opnår den forståelse for hinanden, som er så vigtig i udviklingen af et demokrati. Tidligere var der forstæderne, som var opdelt i villakvarterer for mid-

delklassen, mens andre områder var præget af almennyttigt byggeri. Nu er det bymidten og havneområderne, som risikerer at blive til ghettoer for den kreative klasse, hvor der ikke er plads til almindelige mennesker.

Kulturforsker ved Syddansk Universitet Hjørdis Brandrup Kortbæk i dagbladet *Politiken*, 9. marts 2013⁷

politisk udsyn sker derimod delvis som reaktion på en ensidig planlægning for den kreative klasse med den begrundelse, at det er elitært, individualistisk og bidrager til at skabe social segregation. Selv om intentio-

nen er at skabe mangfoldige byrum, bliver realiteten ofte en helt anden.

⁷ Se også Braunig M; Frank S; Kortbek, H; Moslund S (2013): *Stedsvandringer. Analyser af stedets betydning i kunst, kultur og medier*. Syddansk Universitetsforlag

Chinatowns er konkrete eksempler på, hvordan migranter har sat permanente aftryk på storbyer. Her Manhattan, New York City.

Planlægning for kosmopolitisk udsyn er sket ad to omgange: Først ved at styrke selvværd og solidarisk sindelag i problemramte bydele ud fra filosofien om, at det lokale er et øvelokale for det sociale (de såkaldte kvarterløftsprojekter, se kapitel 8). Dernæst ved at planlægge for urban selskabelighed igennem blandede boformer i samme kvarter ud fra filosofien om at fremme mødet med den fremmede. Hvis kontakt forekommer, og folk kan skabe et liv med dem, der ikke er som en selv, så bliver byboere til kosmopolitter. Ønsket formuleres i Københavns Kommuneplan 2009 som en ambition om at skabe blandede boligrum med ejerlejligheder til ressourcestærke borgere i samme kvarter som alment boligbyggeri til økonomisk mindre velstillede borgere.

At fremme byens storbykarakter

København er et godt eksempel på en by, der ihærdigt forsøger at genvinde sin posi-

tion som en globaliseringens portal med udviklingen af byens nye grænseflade mod vandet, og som samtidig er en overdimensioneret hovedstad i et land, hvis befolkning opfatter sig selv og sin kultur som værende under pres fra verdenssamfundet. Planlægning for kosmopolitisk udsyn handler ikke kun om blandede boformer, men også, og ikke mindst, om at styrke forholdet mellem det lokale kvarter, hvor man bor, og resten af byen. Her har Københavns Kommune sat mange kræfter ind på at fremme byens storbykarakter ved først at opdyrke storbykarakteren af et område i byens centrum benævnt metropolzonen, som er området fra Jarmers Plads i nord, havnefronten i syd, Strøgets udmunding mod Rådhuspladsen i øst og Hovedbanegården mod vest, med spørgsmål som:

- Skal trafikken under jorden?
- Skal Vesterbrogade omdannes til gågade?
- Skal området have Open Air-scener?
- Skal der være flydende scener i havnen?

Blandede boliger på Østerbro i København

„Det glæder mig meget, at der er boligbyggeri på vej i Århusgadekvarteret. Det er endnu et kapitel i områdets historie, der begynder, når kranerne til foråret ruller ind og skaber attraktive boliger i det nye havnekvarter,” siger adm. direktør i By & Havn, Jens Kramer Mikkelsen.

Det er Kuben Byg, der står bag opførelsen af de 48 boliger lige i centrum af Århusgadekvarteret ved det kommende Århus Torv. Byggeriet kaldes Havnehuset, og i første etape opføres 23 ejerboliger, der forventes klar til indflytning ultimo

2014. Anden etape består af 25 lejligheder, der udbydes til udlejning.

Huset bygges i 4-6 etager med beboelse fra 1. sal. Lejlighederne spænder fra 70-140 kvm. På første sal indrettes et privat gårdmiljø, cykelparkering og legefaciliteter. Stort set alle lejligheder får to opholdsaltaner med plads til udeliv, og de øverste - og mest eksklusive - lejligheder får private taghaver, ligesom der bliver fælles taghaver for hele bebyggelsen.

Kilde: Pressemeddelelse fra By og Havn 18. december 2012.

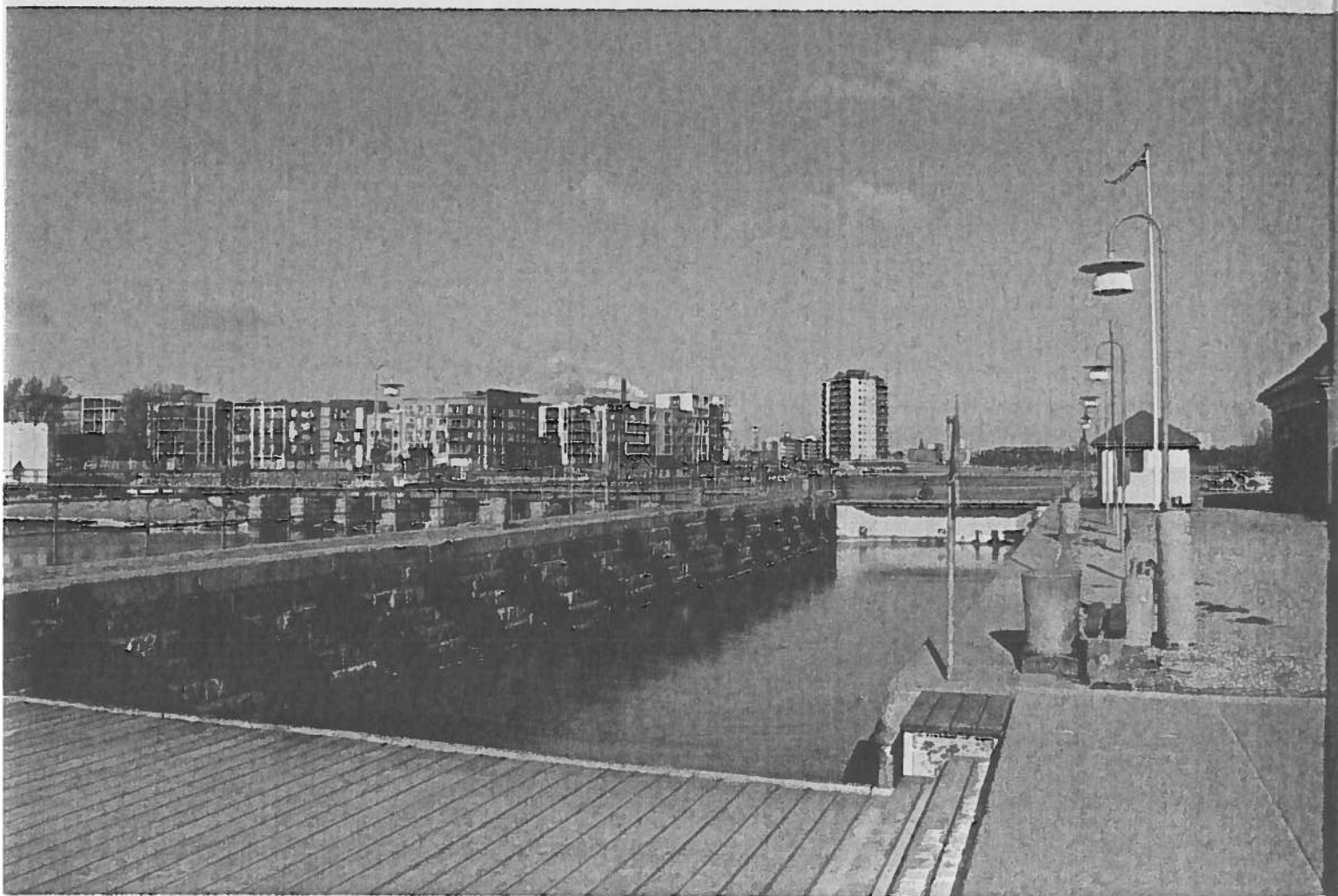
Dernæst ved at åbne byen ud mod havnen. Det gælder kajerne og de bagvedliggende arealer på Islands Brygge, hvor nedslidte fabriksanlæg er genopstået som attraktive boligområder. Og det gælder i Nord- og Sydhavnen, hvor dristige nybyggerier i denne tid popper op som paddehatte. Med Københavns åbning ud mod havnen suppleres byens storbykarakter hermed med en portal ud til den store verden.

Københavns havn – en portal til globaliseringen

Havnen er en stærk metafor for verdensudsyn, ikke mindst Københavns Havn. Det er et udsyn, som går tilbage i historien til den

tidlige modernitet, hvor havnens størrelse gjorde det muligt for oceangående skibe at ankre til.⁸ Havnen var et sted, hvor mange fremmede mennesker cirkulerede fra hele verden, og et sted, hvor københavnernes kunne møde fremmede med vitale funktioner af betydning for Københavns position i europæisk og oversøisk økonomi. Havnen var præget af travlhed og foretagsomhed, men også af det tøvende og udefinerede, af steder med midlertidig karakter i kraft af at være uudnyttet. I den forstand var havnen det almene, uudnyttede sted, som i princippet er åbent for alle.

⁸ Mikkelsen, Jørgen (2012): *Urbanisering og bysystemer i Europa indtil ca. 1800*. Dansk Center for Byhistorie

Sluseholmen, Københavns Havn.

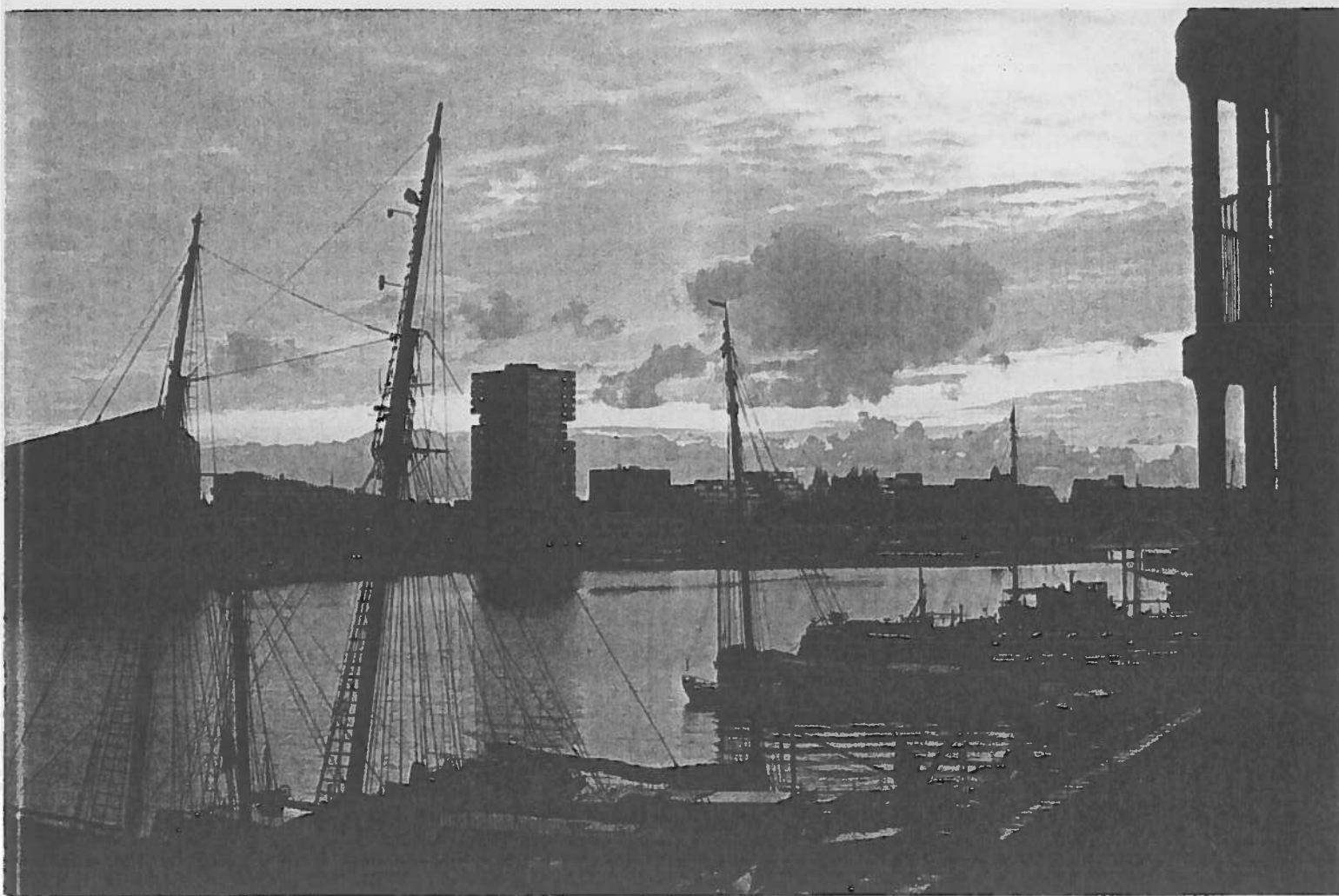
I industrialiseringens tid var havnen derimod industrihavn uden egentlig forbindelse til resten af byen. Med havnens åbning er centrale spørgsmål for byplanlægning:

- Hvad var havnen i den tidlige modernitet – dvs. forud for dens status som industrihavn – og hvilke muligheder er der i dag for at revitalisere nogle af de vigtigste kvaliteter i forhold til et kosmopolitisk udsyn?
- Hvordan kan havnen synliggøres som et unikt sted præget af anvendte og ikke anvendte arealer med midlertidig karakter?
- Hvordan kan midlertidige rum anvendes til at gestalte et møde med den fremmede?

11.7. Funktionsudtømning og domesticering

Men det er ikke helt enkelt. Som nævnt er byplanlægning i København en sær blanding af planlægning for den kreative elite og planlægning for et kosmopolitisk udsyn, og det gælder ikke mindst i havnen. Havnen kan delvis anskues ud fra Zygmunt Bauman som et af disse ikke-steder, der findes verden over, kendetegnet ved en mangel på historie, relation og identitet; et sted, hvor man kan færdes, og glemme, om man er i London, Melbourne, Amsterdam, eller Tokyo docklands.

Det indtryk understøttes af en tiltagende privatisering af byrummet. Afindustrialiseringen i København har gjort vandet til en

Amsterdam docklands.

attraktionsværdi, hvis formål alene er at sikre fortsat stigende ejendomspriser og domiciler for erhvervslivet, hvor massive boligbebyggelser ligger som eksklusive oaser, og hvor skiltning som „privat“, „ophold forbudt“, „ingen gennemgang“ etc. truer med at ødelægge det byliv, som er fundamentet for oasens potentielle værdi. Kritiske røster har været tidligt ude i debatten om de omdannede havneområder (Carlberg & Christensen 2005⁹): Havnen er ved at forvandle sig til nye miniforstæder med klare demarkationer for inde og ude, lyder det.

Enghave Brygge er sidste led i realiseringen af Sydhavnen som havneby. Et af hovedelementerne i helhedsplanen er, at bebyggelsen overvejende er udformet som øer med boligkarréer omgivet af kanaler. Ved planlægningen af Enghave Brygge skal der være særlig fokus på:

- „at bo ved vandet“
- skabelsen af attraktive byrum langs havnen
- bæredygtighed og miljø.

Havnelauget protesterer:

” Havnelauget protesterer mod lokalplanforslag, der er vedtaget for Enghave Brygge:

Kalvebod Brygge om igen!

På de kunstige øer skal der opføres huse på op til 9 etager. Igen et miljø som ved Kalvebod Brygge, der ikke fungerer rekreativt trods beliggenheden ved vandet.

Ganske vist er der i lokalplanen kommet forbedringer i forhold til den tidligere startredegørelse – bredere promenader nogen steder, og bebyggelsen åbner sig med gårde ud mod promenaden.

Men gård-områderne vil stadig virke private. Og der er ikke planlagt store, frie rekreative arealer med grønne plæner ned mod vandet – som på Islands Brygge – der signalerer, at alle er velkomne.”¹⁰

Det interessante ved Havnelaugets kritik er, at her betones havnen som et unikt sted præget af anvendte såvel som ikke anvendte arealer. Sidstnævnte er under pres. Det er arealer, der er uudnyttede og hermed midlertidige. Som uudnyttede er de i princippet åbne for alle. Lukkes disse uudnyttede steder, ja, så lukker havnen atter for københavnernes adgang til havnefronten. Det uudnyttede er under pres.

Skæve eksistenser under pres

Sluseholmen ligger i Sydhavnen, en bydel, der indtil for nylig har rummet forholdsvis mange skæve eksistenser. For eksempel Musikbyen, og på den anden side af havnen Nokken, et sandt Klondyke, hvor man upåagtet har kunnet leve i selvsammentømrede hytter uden for det pulserende samfund. Sydhavnen er i dag under forandring med et fornyet Sluseholmen løftet op i en anden sfære og snart med et helt andet postnummer. Det er en sfære, som er i kommunikation med middelklassen i andre vesteuropæiske storbyer i højere grad end med resten af bydelen. Skal man tro boligannoncerne, kan man her dyrke *Simple living* med direkte kajplads, kajakroning i fritiden, og måske også til arbejdet.

9. Nicolai Carlberg, Søren Møller Christensen, Søren Christiansen (2005) *Byliv og Havnefront*, Museum Tusculanum Press, 2005

10. <http://havnelauget.dk/info>

Steder til det alternative miljø forsvinder

BYPLANER Byplanlæggerne i København skal til at træde på bremsen og huske at give plads til det alternative. Ellers ender byen som kedelig mainstream, mener byplanprofessor.

Når man kigger på kortet over de mange københavnske udviklingsprojekter, som står til at blive realiseret i løbet af de kommende årtier, springer en ting i øjnene: Det er ved at være slut med store sammenhængende tidligere industri- og havneområder i København, hvor planlæggerne ikke allerede har tænkt store tanker.

Ret beset er der kun ét tilbage: Refshaleøen.

Men også her begynder fremtiden så småt at melde sin ankomst. I dag henligger det tidligere værftsområde som et studie i spektakulært og æstetisk forfald - en legestue for kreative virksomheder og alternative måder at tjene penge på. Og med sin egen heavy metal-festival, Copenhell.

Men langtidsplanerne for hovedstadens infrastruktur mere end antyder, at også Refshaleøen inden for en overskuelig fremtid vil blive genstand for den store totalplanlægning.

I november sidste år vedtog Borgerrepræsentationen at arbejde videre med et forslag til en boret havnetunnel og omfartsvej fra Svanemøllen i nord til

Sjællandsbroen i syd. Inklusive en stor til- og frakørsel på Refshaleøen. Og planerne for en kommende metroring, der skal binde Amager sammen med Sjælland, inkluderer en station på B&W's gamle område.

Investeringer i den størrelsesorden - vi taler om trecifrede millionbeløb - foretager man ikke af hensyn til eksperimenterende dukketeatre og små tegnestuekollektiver.

De kræver et stort underlag af både boliger og erhverv.

Men tiden er kommet til, at planlæggerne og politikerne i København begynder at tænke sig rigtig godt om, inden de slipper arkitekterne løs på Refshaleøen.

Det mener Jens Kvorning, professor på Kunstakademiets Arkitektskole og leder af Center for Byplanlægning.

„En by er kun interessant, hvis den både har det mainstream - og samtidig de billige arealer og lokaler, hvor alt det alternative kan ske,” siger han.

Og derfor er Refshaleøen i dag et fantastisk vigtigt område for fremtidens København, mener Jens Kvorning:

„Hvis der kun er plads til de funktioner, der kan betale en dyr husleje, så har du lavet en rigtig kedelig by. Og København nærmer sig den situation. De områder, som kan rumme det alternative, er ved at forsvinde.”

Af Flemming Christiansen og Kim Faber.
Politiken, 28. januar 2013

Havnens skæve eksistenser er under pres, de mennesker, som tidligere kunne finde arbejde fra dag til dag, eller som kunne slå sig ned på ubenyttede arealer i ubemærkethed. Forskellen på inde og ude er til at se og føle på, ikke mindst når man som tilflytter finder vej ned til den nærmeste købmand: De ser lidt for anderledes ud sammenlignet med dem, man før mødte i Virum, Lyngby eller i Gentofte.

At genetablere de overskydende steder

Men det handler ikke kun om at bevare skæve boliger; det handler om at styrke havnens relation til resten af byen. Kritikerne peger især på betydningen af at synliggøre og udnytte havnens midlertidige steder. Arkitekten Jan Gehl skriver i *Byer for mennesker*: „Uforudsigeligheden og de uplanlagte, spontane handlinger er i høj grad med til at give færden og ophold i byens rum en helt

særlig attraktivitet.” (Gehl 2010: 30¹¹).

Foråret 2013 fandt det New York-baserede *Theatrum Mundi*¹² (se kapitel 3) vej til Københavns Havn med en seks dage lang workshop med intens udveksling af ideer og forestillinger om, hvordan havnens midlertidige steder kan genetaberes, og hvilken betydning det har for bylivet i øvrigt.

Også den såkaldte *Distortion*-festival er et bud på, hvordan havnens midlertidige steder kan udfyldes; som de midlertidige rum i primitive samfund, der under helt særlige ceremonier fungerer som ramme for tider ekstatiske overgangsriter, så udfylder *Distortion*-festivalen en gang om året havnens midlertidige steder med natklubliv i fem dage og nætter (se kapitel 3).

11. Gehl, J. (2010): *Byer for mennesker*. Bogværket

12. <http://stageandstreetcollective.org/about.html>

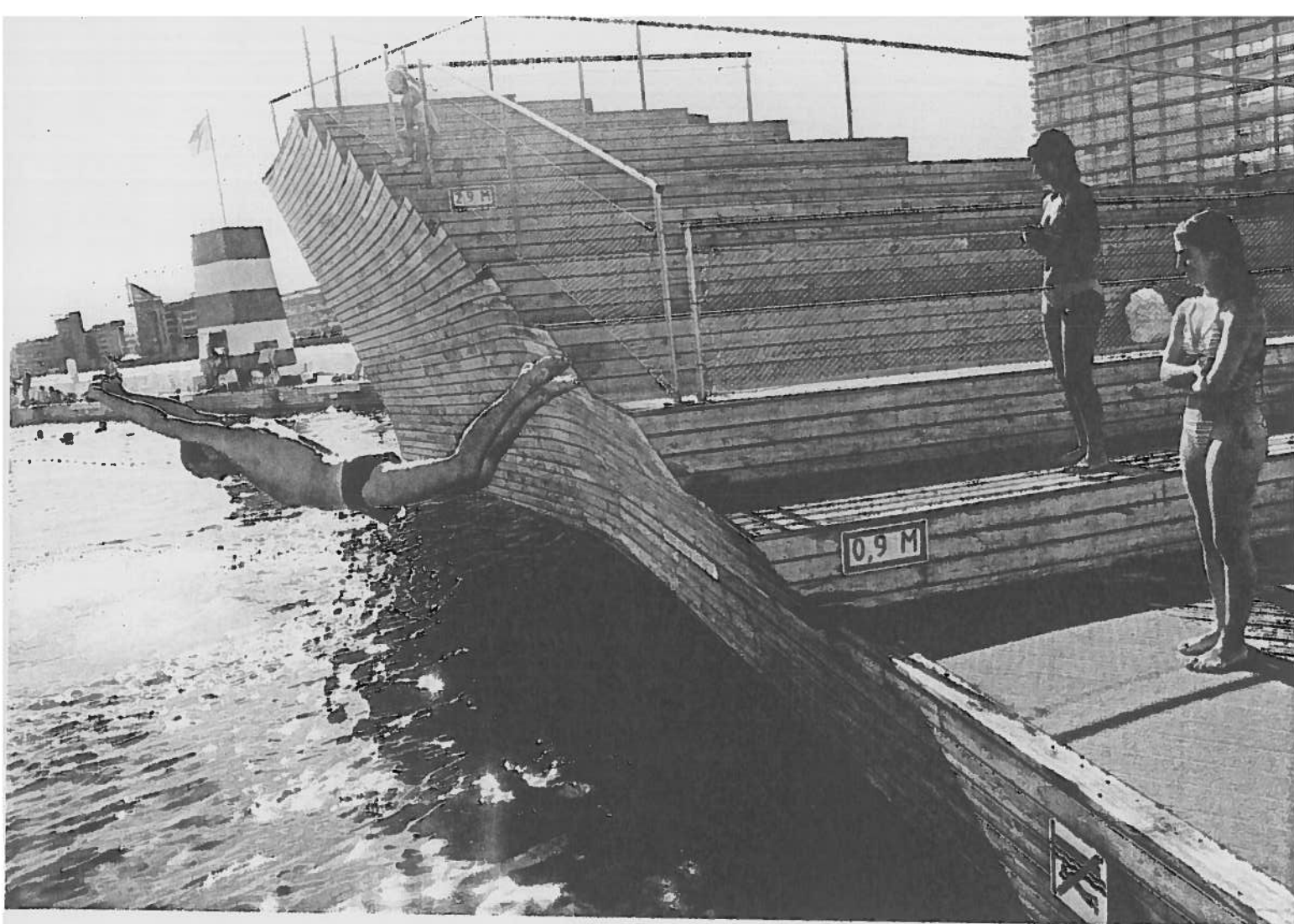
Repair the leftover spaces

We will occupy the temporary Dome of Visions – built by NCC – on Copenhagen's harbour front – for six days in April 2013, conducting an interdisciplinary design charette to imagine what can be done to repair the leftover spaces in this part of Copenhagen. This repair might be physical, temporal, sonic, visual, political, or a mixture of all this. With daily interventions (master classes and crits) from established creators in our network, the meeting will result in a new conversation about urban life and in a public exhibition of the outcomes on the final day,

with participation from the municipal authorities. Your work will be seen and published, and you and your institutions will become part of an ongoing conversation within and between cities.

Theatrum Mundi fellows working with the disciplines of sound, movement, light, space and politics will be present during the workshop, including our director Richard Sennett. Financial Times architecture correspondent Edwin Heathcote will respond to the work.

lsecities.net/media/objects/events/spaces-in-between-the-city-becoming-ideas-camp

Havnebadet på Islands Brygge i København er en stor succes.

11.8. At mødes i øjenhøjde

København har en særlig opgave: At gøre Københavns Havn til byens portal for globaliseringen ved at åbne byen ud til havnen. Københavnerne kan mærke verden ved at rejse ud til fremmede kontinenter, men kan også gå en tur langs havnen og finde den store verden dér i mødet med fremmede fra nær og fjern. Det kan ske ved ekstraordinære begivenheder som en festival, og det kan ske i hverdagens mellemrum. Planlægning af havnen for den kreative klasse har fremmet møder med den fremmede inden for rammerne af konsumkultur som en relation mellem nyder og yder af services.

Men det er også muligt at møde den fremmede i andre relationer, ikke fortrins-

vis som servicearbejder, men som menneske til menneske. At planlægge for kosmopolitisk indstilling er at planlægge for bæredygtighed. Den tunge industris og den erhvervs-mæssige havneaktivitets udflytning har muliggjort, at man rent faktisk kan bade i havnen. Bnhver kan bade og tænke på verden som et godt bæredygtigt sted at være. Det er helt gratis.

At udnytte havnen til at iscenesætte et møde med den fremmede kan også ske i andre af hverdagens pusterum som kaffepausen. Her kan København lære af storbyer på kontinentet ved at indføre et prisloft på en kop kaffe, der matcher med prisen på en kop kaffe i europæiske storbyer. Overalt i Rom, selv på den dyreste restaurant i Via

Veneto, koster en espresso 1 euro, stående ganske vist. Her er muligheden for at møde den fremmede i øjenhøjde.

11.9. Opsummering

- Dette sidste kapitel ser nærmere på et tema, der har fungeret som rød tråd i denne bog, nemlig de nye samværsformer, som storbyen giver anledning til. Vi lever i en globaliseret tidsalder, verden er så at sige overordnet udgangspunkt og horisont for ethvert studie af storbyen. Stadig flere bryder op med en følelse af at være et forkert sted og søger ind mod byen i håb om at finde den store verden netop dér.
- Kapitlet undersøger, om og hvordan migrantens erfaring af at være rodløs kan oversættes til en fælles kosmopolitisk indstilling.
- Det introducerer først til tre tilgange til spørgsmålet, for dernæst at fokusere på hvordan bypolitik og byplanlægning strategisk og metodisk er gået til opgaven at fremme en bys kosmopolitiske indstilling. Kan man planlægge for urban selskabelighed, eller opstår det ud af det ikke planlagte?
- Kapitlet gør spørgsmålet konkret i forbindelse med fornyelsen af Københavns Havn.

Klaus Eskelund & Kristian Gustavussen:

Blik på byen – en introduktion til bysociologi

Columbus

2015

s. 72-76

9 Richard Florida – den kreative by

Den amerikanske økonom og bysociolog Richard Florida (1957-) beskriver i sit hovedværk *Den kreative klasse* (2002), hvordan nutidens samfund bør defineres ved en ny social inddeling karakteriseret ved fremvæksten af en ny dominerende klasse – *den kreative klasse*.

Florida arbejder ud fra en tese om, at i det senmoderne samfund er menneskelig intelligens og kreativitet den vigtigste økonomiske ressource – det er ikke længere fysisk arbejdskraft og store maskiner, som det var i landbrugs- og industrisamfundet. I en tid præget af øget globalisering og

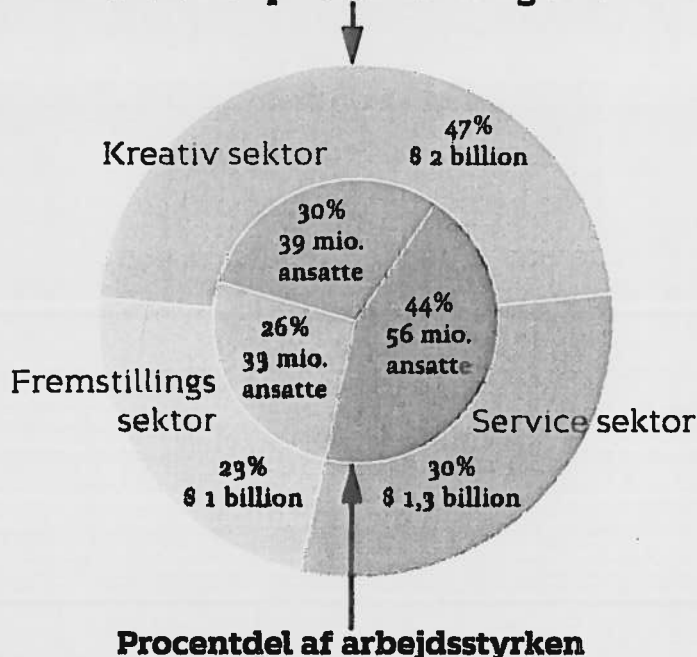
menneskelig mobilitet skabes helt nye spilleregler for den globale konkurrence mellem lande og – ikke mindst – byer om at tiltrække og bevare den mest ressourcestærke arbejdskraft. Florida siger:

*'Økonomisk magt vil ikke længere opstå i lande som følge af disse landes naturressourcer, produktionsdygtighed, militære dominans eller endda videnskabelige og teknologiske overlegenhed. I dag drejer konkurrencebetingelserne sig om en central akse, og dette er en nations evne til at mobilisere, tiltrække og beholde menneskeligt kreativt talent.'*³⁰

30. Florida 2008: 16.

Den kreative sektors økonomiske indflydelse

Genereret procentdel af rigdom

Kilde: <http://coevolving.com/blogs/index.php/archive/talent-in-the-new-service-economy-creative-class-occupations/>

Med andre ord argumenterer Florida for, at human kapital er blevet vigtigere end andre former for kapital. Han betegner dog denne som *kreativ kapital*, da det særligt er en bestemt gruppe – den kreative klasse – man gerne vil tiltrække.

UNDERSØGELSESGAVEN

Forklar med udgangspunkt i cirkeldiagrammet ovenfor, hvorfor byer og lande kæmper hårdt om at tiltrække den kreative klasse.

Ifølge Florida er den kreative klasse ikke at forstå som én samlet og homogen gruppe. Den består af en bred vifte af erhvervs-

grupper, beskæftiget inden for forskning og udvikling, teknologi-baserede industrier, inden for kunstarterne, musik, kultur, æstetiske industrier og designindustrier eller inden for vidensbaserede professioner i sundhedssektoren, finanssektoren, uddannelsessystemet, retssystemet m.v. Fælles for alle disse erhvervsgrupper er, at deres arbejdsområder kræver nytænkning og innovation. Florida underinddeler den kreative klasse i en lille *boheme*gruppe, der er de kunstneriske frontløbere, en noget større *kreativ kerne*, som er dem, der selvstændigt skaber ny viden inden for teknologi, og til sidst den største gruppe af *kreative professionelle*, som er dem, der ikke selv skaber ny viden, men derimod flittigt gør brug af den i deres arbejdstid.

UNDERSØGELSESGAVEN

Undersøg med udgangspunkt i tabellen i artiklen 'Den danske kreative klasse'³¹, hvor stor en andel af den kreative klasse som jeres egen byregion har. Diskutér, hvorfor det forholder sig sådan.

Ifølge Florida er den kreative classes andel af arbejdsstyrken i USA vokset fra 10 % i år 1900 til over 30 % i dag. Og hvis man tager teknikere med (for eksempel computerreparatører), er den over 40 % og udgør derfor den største erhvervsgruppe.

31. Lorenzen og Andersen 2006.

I andre udviklede lande såsom Sverige, Belgien og Holland vokser den kreative klasse procentvis endnu hurtigere. Yderligere kæmper fremadstormende lande som Kina, Korea og Indien for at vende tidligere tiders *brain drain* til *brain gain*³² gennem at vinde de bedste og skarpeste hjerner tilbage, og de håber også på at kunne tiltrække lignende grupper fra andre lande. Konkurrencen er således blevet skærpet, hvorfor selv 'mulighedernes land' (USA) må melde sig ind i kampen om at sikre sig arbejdskraft fra den globale kreative klasse.³³

Florida fremhæver, at USA netop blev verdens førende land på grund af dets åbenhed over for immigranter og udnyttelse af deres evner (for eksempel Albert Einstein), og advarer om, at denne status er på retur i dag. Derfor appellerer han til de amerikanske politikere om at optimere immigrations- og uddannelsesstrategien i det amerikanske samfund.

I denne forbindelse refererer han i ovennævnte bog til en samtale med New Zealands minister for forskning, videnskab og teknologi, Peter Hodgson, der forklarer fremtidsudsigterne globalt set. Ifølge Hodgson havde lande tidligere fokus på at begrænse indvandring, mens det i stigende grad i dag handler om at tiltrække og fremavle den talentmasse, der kan sikre den økonomiske vækst. Som et konkret eksempel herpå henviser Florida til et

besøg i Wellington i New Zealand hos den Oscar-vindende filminstruktør Peter Jackson, der primært er kendt for trilogien om *Ringenes Herre*. Her er det lykkedes Jackson at tiltrække og fastholde de bedste og mest kreative hoveder i filmbranchen. Alt fra de bedste computergrafikere over kostumierer til modelbyggere. På den måde har et af USA's flagskibe – Hollywood – fået baghjul af et mindre land som New Zealand.

Ifølge Florida skal man ikke længere tænke så meget i modsætningen mellem USA og New Zealand, men snarere i Los Angeles (Hollywood) over for Wellington. Altså i byer eller regioner frem for lande. Også internt i de enkelte lande er der en stigende konkurrence om at tiltrække den kreative klasse for at skabe vækst. I USA er det byer som Austin, San Francisco og Seattle, der klarer sig bedst i denne konkurrence, mens byer som New Orleans, Louisville og Buffalo skraber bunden – og resultatet er ifølge Florida langt fra udtryk for en tilfældighed. Forskellen bunder i stort omfang i byernes steds kvalitet, blandt andet koblet til byplanlægningen (se afsnit nedenfor).

Ny klassekamp eller bare kamp om den kreative klasse?

I et interview med dagbladet *Information* i 2011 udtaler Florida, at han med klassebetegnelsen ikke ønsker, at den kreative klasse skal ses som en klasse i traditionel socioøkonomisk forstand.

32. Brain drain = Hjerneflugt og Brain gain = Hjerne-tilgang.

33. Florida 2008: 22-23.

*'Den klassekonflikt, vi ser i dag, er meget anderledes end den klassekamp, vi så for hundrede år siden og den, Marx skrev om ... Den er ikke blot en kamp på økonomi og politik. Det er i lige så høj grad en kamp på socio-økonomi og geografi.'*³⁴

Richard Florida er ikke ny-marxist, men anvender i stedet klassebegrebet for at provokere og tydeliggøre en samfundsudvikling, hvor bestemte kreative erhverv har en betydelig højere aflønning end de traditionelle erhverv og derved i det stille er med til at skabe en ny form for klasse-samfund. Den kreative klasse søger væk fra landområderne og ind til byerne, hvor de i højere grad kan udleve deres drømme og udnytte deres talenter.

Floridas grundtese er, at den kreative klasse i særlig grad tiltrækkes af byer og steder præget af tre tæt forbundne t'er: tolerance, talent og teknologisk udvikling – og at særligt tolerance udtrykt ved et mangfoldigt byliv står centralt. Ifølge Florida ønsker den kreative klasse let adgang til anderledes og skæve indtryk samt frihed til at udtrykke sig. Samtidig spiller det en stor rolle, at der er mange kulturelle tilbud, at der er gode muligheder for at have et aktivt fritidsliv, at byen virker autentisk, og at der generelt er mange aktiviteter på gadeplan, for eksempel festivaler, live-musik, barer, cafeer og fritidsaktiviteter.

En byplanlægning, der lever op til de tre t'er og kan tiltrække den kreative klasse på baggrund heraf, er derfor i dette perspek-

tiv en god byplanlægning. Herved skabes økonomisk vækst. Pointen er nemlig, at der hvor den kreative klasse er, ønsker virksomhederne også at være, for det er der, talentmassen er størst. Og videre vil der så ske det, at den største teknologiske og økonomiske vækst finder sted netop her. Florida siger det på denne måde:

*'Virksomheder har altid forsøgt at tiltrække det bedste talent. Forskellen i dag er, at i stedet for at føre dette talent til virksomhedernes eksisterende beliggenhed, nedsætter virksomhederne sig der, hvor talentet allerede findes.'*³⁵

Med Floridas blik på byen er det altså kampen om den kreative klasse, der er helt central.

Den kreative klasse i praksis

Generelt kan det siges, at Floridas teori om den kreative klasse er blevet godt modtaget i mange vestlige byers planlægningskontorer op gennem 00'erne og første halvdel af 10'erne. Mange byer har gennem de senere år slået ind på en byplanlægningsstrategi, hvor de forsøger at fremme byens tiltrækningskraft på den kreative klasse. Også danske byer forsøger at formulere idéer og handlingsplaner i retning af 'den kreative by'. I København blev byplanlægningen i løbet af 00'erne bundet op på en vision om 'den tænkende by', og i Odense formulerede man i samme periode en vision om 'den legende by'.

Richard Floridas teori har dog også mødt kritik, både højre- og venstreorienteret. Den venstreorienterede kritik går

34. Lavrsen 2011.

35. Florida 2008: 27.

på, at hans begreb om den kreative klasse er for elitært og ekskluderende, og at han arbejder for at gøre byer mere yuppievenlige. Dette afviser Florida dog selv og fremhæver, at det mest oversete i hans teori er hans grundtanke om, at alle mennesker er kreative. Man skal blot optimere mulighederne for, at alle kan udfolde deres kreativitet – i uddannelsessystemet og på arbejdsmarkedet. Her sætter den højreorienterede kritik så ind og kritiserer Florida for at have en dagsorden om, at staten skal have flere beføjelser for eksempel i form af en mere aktiv uddannelsespolitik, hvilket vil kræve højere skatter og socialistiske tilstande. Desuden accepterer mange – lidt mere på tværs af ideologiske skel – ikke Floridas teori om,

hvad der tiltrækker den kreative klasse. Sådanne kritikere mener, at det (stadig) forholder sig sådan, at hvis man bare skaber jobs, så skal folk nok flytte efter det.³⁶

INNOVATIONS- OPGAVE:

Undersøg jeres bys planlægningsvision i et Richard Florida-perspektiv. Hvordan lyder den i forhold til de tre t'er? Giv herefter jeres lokalpolitikere gode råd til at udvikle jeres by i en mere kreativ retning.

36. Florida 2008: 48.

Centrale begreber

Den kreative klasse	Dominerende social klasse i vidensamfundet, der beskæftiger sig med nytænkning og innovation. Den kan underinddeles i følgende grupper: 1) en lille bohemegruppe, der er kunstneriske frontløbere, 2) en noget større kreativ kerne, der selvstændigt skaber ny viden, og 3) den største gruppe af kreative professionelle, der ikke selv skaber ny viden, men flittigt gør brug af ny viden i deres arbejde.
Kreativ kapital	Menneskelig kapital (ressource), som den kreative klasse besidder.
Brain drain og brain gain	Hjerneflugt og hjernetilgang.
De tre t'er	Talent, teknologi og tolerance.